

Dr. Hikmet KIVILCIMLI

Toplum Biçimlerinin Gelişimi

KIVILCIMLI

okumaları

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

Toplum Biçimlerinin Gelişimi

köXüz

dijital yayınlarından alınmıştır

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
Marks'ta İkel Komün ve Tarih.....	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
MARKS'IN MÜLKİYET TANIMLAMALARI.....	19
I-Mülkiyet Nedir?.....	
II- Mülkiyet Biçimleri: Ortak Mülkiyet-Özel Mülkiyet	
III-OrtakMülkiyetNedir .	
IV- Ortak Mülkiyet Üretimin Ürünüdür.....	
V- Ortak Mülkiyet Üretimle Birlikte Değişir.....	
VI- "Geçici" veya "Oynak" Ortak Mülkiyet	
VII-Avcı KomündeOynakOrtakMülkiyet	
VIII-ÇobanTopluluktaOynakOrtakMülkiye t	
IX- Sürekli veya Yerleşik Ortak Toprak Mülkiyeti.....	
X- Yerleşik Ortak Mülkiyetin Dört Tipi.....	
XI- Yerleşik Ortak Mülkiyet Tiplerinin İndirgenmeleri	
XII- Doğulu Ortak Mülkiyet	
XIII- Antik Ortak Mülkiyet	
İKİNCİ BÖLÜM	
MARKS'INTANIMLAMALARINDAKİ SOYUTANLAM.....	49
XIV- DoğuluveAntikDeyimlerininEleştirisi.....	
XV-DoğuluveRomalıBiçimlerininBenzerlikler i	
XVI-DoğuluveRomalıMülkiyetlerinAynılıkveGayrılıkla n	
XVII- Ortak Mülkiyet Biçimlerinin Birliği ve Bütünlüğü.....	
XVIII-OrtakMülkiyetlerBirliğinin Şeması.....	
XIX- DespotikKomün.....	

XX- MülkiyetinGelişiminde İkiKanun.....	
XXI-DoğuluKent	
XXII- Romalı Kent	
XXIII- Toplumun Tarihçil Basamakları.....	
XXIV-BirinciBasamak: Tar ımınKeşfi.....	
XXV-İkinciBasamak: Kentinİcadı.....	
XXVI-ÜçüncüBasamak: MedeniyetinDoğuşu.....	
XXVII-KentMedeniyetlerininFarklılaşmaProseleri	
XXVIII-DördüncüBasamak:CermenOrtakMülkiyeti.....	
XXIX- BarbarCermenlikveKentsizToplum.....	
XXX- Cermen-Doğulu-AntikBiçimlerininKıyaslanması.....	
XXXI-CermenToplumuDevletsizdir.	
XXXII-SlavToplumuÜzerine.....	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOMUTTARİHTEMARKS'INDEYİŞLERİ.....	105
XXXIII-Marks'ınBirinciSınıflaması	
XXXIV- Marks'ın İkinci Sınıflaması.....	
XXXV- Marks'ınAraştırmasınıGeliştirmeGereği.....	
XXXVI- İnsancıl Üretici Güçlerin Önemi.....	
XXXVII-Somut İnsancıl Üretici Güçler.....	
XXXVIII-Somut Kişi Gücü.....	
XXXIX- Somut Komün Gücü.....	
XL- Toplumun "Bir Merkezden" Gelişimi.....	
LI- Sosyal Diyalektikte Birinci Terim.....	
XLII- Sosyal Diyalektiğin İkinci Terimi.....	
XLIII- Avene-Pleb-Kliyan.....	
XLIV- Basamakların Somut Tarihle Yorumlanması.....	
XLV- İkel Basamak - Dirlik Düzeni - Barbar Salgını.....	
XLVI- Köle-Serf.....	
XLVTI-OrtaÇağKüçükEkincisi.....	
XLVIII-OrtaÇağ KüçükEsnafı.....	

ÖNSÖZ

I

Marks'ın ve Engels'in birinci özellikleri softalığa dayanamayışlarıdır. Uzun tecrübelerden sonra biraz da şaşarak bir şey öğren ve Engels'in birinci davranışları softa Marksistlerden yaka silkişleridir.

Marks ve Engels'ten sonra gelip de Marksizm softası olmamak çok güç şey. Çünkü Marks ve Engels kertesinde hiç kimse hayatının tümünü kıyasıya araştırmalara ve dövüşmelere verememiştir. Bu iki insan, kendi çağlarına gelinceye dek, hiçbir düşünürün ve devrimcinin yapamadığını yaptılar, insanlık kültürünün paramparça ve tepesitaklak duran ulu ehamını [piramidini] tabanı üzerine oturtular. Teori ile pratiğin, birlikte ve tümüyle, bütünlüğünü yarattılar.

Bu muazzam işi tek iki insan başarabilirdi. Antik çağda olsalar yaptıklarına muhakkak mucize denecekti. Her mucizeyi gösteren insan, Marks ve Engels'e gelinceye dek, insanüstü bir varlık sayıldı, tanrının seçkini, peygamber oldu. Tarihte Marks ve Engels ilk defa bütün mucizelerin insan yarattığı olduğunu ispatladılar. Bunu yapmakla da kendi emeklerinin insancıl çabadan başka bir şey olmadığını gösterdiler. Mucizeleri buydu.

Onların, bu düşünce keşfini başardıktan sonra kalkıp da kendilerini tanrılaştırmaları yahut peygamberleştirmeleri olamazdı, böyle bir durum bütün yaptıklarını elleriyle yıkmaları olurdu. Onun için ne düşüncede ve ne de davranışta küçülmediler. Tanrıyı da peygamberi de içlerinde buldular ve duydular. Yaratıcılığı ve yaratıcılığın ortalığa yayılışını ve elçiliğini en yüce kertesıyla düşünce ve davranışlarında yankılatılar.

Marks'tan ve Engels'ten sonra çok Marksistler geldi. Onların yaratıcılık (tanrıçılık) ve elçilik (resalet) düzeyine bütün ölçütleriyle çıkabilmiş, ancak ne yazık ki yeterince yaşayamamış olan, tek kişi Lenin'dir. Onun için Lenin dışında sayıları yüzbinleri aşan

Marksistler Marks'ı her zaman çok geç ve çok güç olarak anladılar. O yüzden eksik anladılar.

Marks ve Engels'in hem eşsiz kültür yükünü ruhlarında bula-mayanlar, hem eşsiz savaşçı davranışlarını bedenlerine yükleye-meyenler Marksist geçinmişlerdir. İster istemez softa kaldılar. Bir insan softa ise, Marksist veya medreseli olması pek fark etmez. Marksizm, evrenin en dokunulmaz keskinlikte diyalektiğidir. O, ham ruhun ve ödle davranışın kompleksli kişisi çapına indirile-mez. İndirilirse Marksizm skolastiğe çevrilmekten kurtulamaz. Skolastik Marksistler'in boyutları başka türlüsüne elvermez.

Marks ve Engels'ten sonra dün, bugün piyasayı tutmuş "bü-yük" Marksistlerin başlarına gelen hep bu sakıncadır. En az Marks ve Engels kadar, bütünüyle gelmiş geçmiş insan kültü-rünü düşünce dağarcıklarında sentezleştiremezler; en az Marks ve Engels kadar davranış işkencelerine seve seve göğüs gerip katlanamamışlardır. Böyle kimselerin bilimsel sosyalistlikten, Marksistlikten kolayca ve rahatça bahsedebilmesi çok görüldü. Yeryüzünde işçi sınıfının ve insanlığın başına yağdırılan teorik ve pratik felaketlerin baş kaynağı öyle kişiler oldu.

Ne var ki, anlatmaya çalıştığımız gibi, bu durum kaçınılmazdı. Toplum için allahlar, tanrılar tarih öncesinde kalmıştı. Peygamber-ler, yalvaçlar Hazreti Muhammed'in pek yerinde belirttiği gibi, ken-disiyle birlikte sona ermişti. Sınıflı toplum, çıkarıcılığı ve çıkarıcılıkta ustalaşıp uzmanlaşmayı insan türünün iliklerine dek işlemişti. Sınıflı toplumda kimse, Marks'ın ve Engels'in değerinde olsa bile, onların katlandıklarına katlanamazdı. Kimse, yaşantısını düşüncesine pey-gamberce kurban edemezdi. Öyleyken, ortaya gene de bir Marks ve bir Engels çıkabilirdiyse şükredelim. Birinci Cihan Savaşı patlama-saydı, Lenin bile Batı Avrupa'nın kültüre boğulmuş vurdumduymaz şehir izbelerinde, kainatı beğenmeyen dik kafalı bir nihilist damga-sını yer, şeytanın bile duymadığı köşesinde toz olup giderdi.

II

Marks bizden tapınç konusu olmayı değil, anlaşılmayı bekledi ve bekliyor. Daha doğrusu, Marks bizden hiçbir şey beklemiyor. Marks hiç kimseden hiçbir şey beklemedi, kendisi için... Ancak, şu insan denilen yaratığın sınıflı toplum medeniyetiyle uğratıldığı on-maz kurnaz hayvanlıktan kurtulmasını pek candan istedi. O istek

uğruna kendisini verdi. Kendinden sonra gelenler de Marks'tan her Şeyi, hatta geleceklerin buluŐlarını isteyememelidirler.

Antik tarihte, ölü parçacılıktan üstün, dinamik bir bütünlük bulunduğu yüzyıldan beri sezilmiŐti. O sezi ile yazılmış araŐtırmaların bir bölüğünü, **Tarih, Devrim, Sosyalizm** ve ilh. kitaplarını, ancak 1965 yılı yayınlama fırsatını bulduk.

Beklenebileceği gibi orada konulan tarih tezi bir zindan kuyusunun duvarına vurulmuŐ yumruğa benzedi. Yankısız kaldı, emperyalizm çağına girmiş kapitalizmin her sosyal araŐtırmayı kültür kargaŐalıđına getirerek baltalayan kasıtlı körlüğünden ve sağırlığından daha olağanı aranamazdı. Onun skleroza uğramış kökkün beyninden başka tepki beklenemezdi.

Tarih tezini sosyalist dünya da olmamış saydı. İktidara gelmiş bir sosyalist düzenin kendine göre ideolojik yeterliği vardı. Lenin'in değil, Marks'ın bıraktığı yerden daha ileriye gitmek bir ihtiyaç olmuyor, tersine ürküntü yaratıyordu. Böylece, Marksizm kertesinde diyalektik bir doktrin, öğrencileri önüne konulmuş ve ezberlenmiş kalıyordu.

GeliŐtirilmeyi bekleyen teorik ve pratik problemlerle mi karŐılaŐıyoruz? Kendi kendisine yeterli bir dogmatizm, otorite arıyordu. Objektif gerçelikler ve somut araştırma sentezleri dışında otorite sırf mevki, rütbe veya tanınmıŐlık, ün yahut geçerli poz takınmak anlamına geliyordu. Böyle bir otorite taslayıŐı, skolastik dışında her tepkiye engel oldu.

Acı da olsa görmezlikten gelinemez. Sosyalist teorisyenler ekonomik, politik ve edebi otorite dışına çıkamaz hale geldiler. Dogmatizmin kaçınılmaz beyin kireçleŐmesi başlamıştı. Marks'ın bir konu üzerine söyledikleri varsa, ne âlâ. O sözler, metinlere oldukça sadık kalınmaya çalıŐılarak, aktarılıyordu. Eğitim görmüş iŐlek medrese bilgini çabaları tatlı tatlı dökürölüyordu.

Marks o konuda söylenilmemiŐ bir nokta görüp ileride araŐtırmayı mı not etmişti? O notun anlamını bile tartıŐmak kutsallığa aykırı tutuluyordu. Sırf sözde Marksizm'in yanılmazlığını ispatlamak erdemi ağır basıyordu. Bu erdem bir patrik latası gibi sırtlara giyilerek, sarsılmaz büyüklüklerle susuluyordu.

Marks'ın Antik Tarih konusundaki araştırmaları, bütün teorik derinliğine rağmen, tamamlanmamıŐ bir eserdir. O zamanki verilerle tamamlanabilmesine de imkan yoktu. Bu yüzden, Marks gibi, Engels de yayınlamak istemedi. Kautskilerden ise böyle bir

şey zaten beklenemezdi. Üstünden yüz yıla yakın zaman geçtikten sonra, tam da evrenin yüzünü değiştiren Stalingrad savaşının kızılca kıyametleri ortasında bu araştırmalarla kim uğraşacaktı?

Sovyet bilginlerinin her sosyal araştırması, en demokrat ve hürriyeti seçmiş Batı dünyası için içinden yedi başlı ejderha fıkrıracak bir kapalı kutu idi. Marks'ın **Grundrisse** incelemesi üzerine bir Sovyet araştırması varsa bile duyulamazdı. Hele Türkiye kendi kömür perdesi ardında saklambaç oynamaktan, demir perde arkasını işitmeye vakit bulamazdı.

Batı'nın sosyal bilimler alanında oynadığı bu "görmek istemeyen körlük" rolü, sahici körlükten daha aşırıca görmezlikler yaratıyordu. Batı, Toynbee ayarında Entelijans Servis'in doğucul sosyalizm sektörünü yaratmıştı. O sektörde teorisyen geçinen burjuva ideologlarına rahatça at oynatacakları bomboş alanlar bırakılmıştı. Bizim, "*Mister Toynbee Tarih Bilimini Altüst Ediyor*" eleştirimiz, o köpeksiz köyde değneksiz gezenlere karşı deneme idi. Birkaç edebiyatçı bu denemeyi şöyle okuyup geçti. İçlerinden o denemenin lanetlenip unutulacağını düşünen birisi, denemede yazılanları anlayabildiği kadar biçimsizleştirerek eşine dostuna, hatta üniversitemizin bilginlerine kendi orijinal buluşları diye, ucuz pahalı, toptan perakende satmakla yetindi.

Böylece Antik tarih üzerine açılan her problem ölü noktada örtbas edildi. Bu nokta mezara çevrildi. Bu mezarın kapıları İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra ansızın açıldı. İçinden hiç umulmadık canlılıkta geri kalmış ülkelerin akıncı eğilimleri fırladı. Bunlar Çin'den Afrika'ya, Küba'ya dek Antiklik ve egzotiklikten başka değerlerine metelik verilmeyen yeryüzü ülkeleriydi.

Geri ülkeler, klâsik burjuva mukaddes ve muazzez "KİŞİ MÜLKİYETİ" prensibine metelik vermeksizin, doğru sosyalizme akın etmişlerdi. Avrupa yeni bir "ULUSLARIN GÖÇÜ"ne uğramışa döndü. Hayat gibi kültürün de bütün değerleri sarsıldı. Avrupa, yeryüzünün beş yüzyıllık "ÖZEL TEŞEBBÜS" cennetiydi. "HÜRRİYET İÇİN HÜRRİYET" aşığı geçiniyordu. Oysa, Batılı kapitalizm sürülerinin dışında, 7 bin yıllık Antik tarihi doldurmuş, kaçınılmaz bir dünya yatırıyordu. Geri ülkeler o dünyanın ölmezliğini güneşin altına çıkarıyorlardı. Ayaklanıyorlar, şahlıyorlar, sosyalistliyorlardı. Bu neydi?

Soruya karşılık Çin'den Mısır'a, Cezayir'den Küba'ya dek bir davranış çıkmıştı. Tümöyle sömürge ve yarı sömürge yığınları sosyalizme geçiyorlardı. Ancak, zenginliğe boğulan Avrupa'nın

kuşa döndürülmüş sosyalizmine benzemeyen bir olaydı bu. Fekaralıkla bunalmış geri ülkelerin beklenmedik zaferleri sosyalizm kazancına giriyordu. Batı dünyasının sağlıklı sollu bilginleri gözlerini faltaşı gibi açtılar.

Marksizm'e içten inanmış, Batılı sol düşünürler vardı. Sömürgeler dünyasındaki gidişin sırrını aramaya koyuldular. Marksizm metinlerinde üzerine oturtulmuş bir işaret bulunup bulunmadığına eğildiler. Samimi idiler. Müslüman kişiler, uçağı ve radyoyu Kur'an ayetlerinde daha önceden belirtilmiş görmüyorlar mıydı? Kimi Marksistler de, o saf ve iyimser düşünüş ile, Marks'ın dışında "hakikat" bulunamayacağına inanmışlardı.

Hakikatı buldular. Marks'ın İkinci Cihan Savaşı ortasında gü-rültüye gelmiş **Grundrisse** (Kapitalizm Öncesinde Mülkiyet Biçimleri) yazısı ortada idi. Orada, Doğulu ve Asyalı bir üretim ve mülkiyet biçimi konu ediliyordu. Şimdiki Doğulu Asyalılar dünyanın altını üstüne getirecek atılışa kalkmışlardı. Onları anlamak için Marks'ı okumalıydı.

Marks'ın **Grundrisse**'si ilkin İngilizce'ye (1965 yılı) çevrildi. Aynı yılın Mayıs ayında Fransız Maurice Godelier, "**Asyalı Üretim Tarzı**" üzerine Cezayir olayını yerleştirmeye çalıştı. Türkiye'de "**Tarih, Devrim, Sosyalizm**" ve "**İlkel Sosyalizmden Kapitalizme ilk Geçiş: İngiltere**" kitapları, Avrupa'da olanları bilmeksizin 1964 kışında matbaaya verildi. 1965 baharında basımı biterek piyasaya çıktı.

Türkiye'mizde özellikle solcu veya sosyalist, hatta koyu Marksist olan kişilerimizin bir güzel huyları vardır. Dünyanın yedi iklim dört bucağında, okyanusun derin diplerinde bir ufacak Batılı düşünce işittiler mi yeryüzünün en coşkun heyecanı ile onu kamuoyuna sunarlar. Batıdaki yazıları Türkçe'ye çevirmek için can atarlar. Türkiye'de kendi içlerinden biri aynı konuları işlemişse, yüzüne karşı "vallaha bilmem" derler, ardından katıla katıla değilse bıyık altından gülerler.

Gün, 1967 yılının 10. ayı. Beyoğlu'ndaki kitapçı ISEA dergisini getirtmiş. Fransız Marksologları orada **Grundrisse**'yi yayınlamışlar. Dürüstçe, olduğu gibi metni vermiyorlar. Kimi yerlerini atmışlar. Kimi cümlelerini paşa keyifleri öyle dilediği için sulandırmışlar. Demek Marks'ı böyle aktarış Marksologluğun şanıdanmış. Marks'ın bir ömür koyu kan kusarca savaşarak edindiği düşüncelerine bir saygısızlık sayılabilir bu ISEA tercü-

mesi. Gene de onu elimizden atamıyoruz. Bir de İngilizce'si var. O daha dikkatlice, İngilizce ve Fransızca'yı çetrefil yerlerde karşılaştırmaya gittik.

Aşağıda, 1858 yılı yazılmış **Grundrisse**'yi 1965 yılı yayınlanabilmiş tarih tezimiz açısından yorumlamayı deniyoruz.

İlk karşımıza çıkacak tepkiyi biliyoruz. Türkiye gibi horoz ötmez, gün batmaz bir ülkede, ne idüğü belirsiz bir adı işitilmedik kişi tarih tezi uydurmuş. Şimdi de tezini Marks'la karşılaştırıyor. Bu ne cür'et? Kendini beğenmenin gülünçlüğü ilh...

Kendimize diyalektik materyalistçe düşünme görevini ve hakkını yasaklamaya kırk yıldır katlanamadık. Batılı veya Doğulu büyük Marksist otoritelerin bu konuda ne diyeceklerini öğrenmek isterdik. Onlarınsa, pek küçük ve geri ülkelerde, olaylar dururken, düşünceleri ele alıp uğraşmaya vakitleri yok. Onun için, dünyamızın bir sapa bucağında çalışmakla yaşamaktan başka bir suç işlemediğimizi sanıyoruz.

Biz araştırmamızı bitirdiğimiz gün **Grundrisse** Türkçe'ye çevrildi. Ne var ki, **Grundrisse**'de tezimizi değiştirmeye yol açacak bir tek satır görmedik. **Grundrisse**'yi Türkçe'ye çeviren şöyle bir cümle yazmış:

"Diyalektik metodu Marks, yalnız kapitalizmin değil, insanlık tarihinin bütün dönemlerinin tahlilinde uygulamıştır."

Bu cümlede iki yanıltı göze çarpıyor:

1- Önce, Marks, diyalektik metodu, bütünüyle kapitalizm üzerinde uyguladığı kadar, bütün tarihe uygulayacak vakit bulamamıştır. Bu hakikati Marksistler'in yalanlamaları neye yarar? İslamlık'ta "içtihat kapısı kapanmıştır" diyen bir softalık vardır. Büyük mezhep kurucularından sonra yeni hiçbir şey söylenemeyeceği anlamına gelir. Böyle bir anlayışı **Grundrisse**'nin kendisi kabul etmiyor. Marks şöyle notlar koymuştur:

"Bütün bunlar üzerine, daha ayrıntılı ve daha derinleştirilmiş olarak, yeniden dönülmelidir."

Türkçe tercümesinde bu anlam biraz gölgelendirilmiş. Nitekim metin içinde de tercüme gölgeleri arasına yanlış, hatta ters anlam karanlıklarına dek düşmüş.

2- Marks "insanlık tarihinin bütün dönemlerine" diyalektiği uygulayamazdı da. Erken ölüşü bir yana, sağlığında Morgan'ın Tarih öncesini bile yorumlamaya yetişemezdi. O zamandan beri

arkeoloji ve benzeri bilimler henüz "insanlık tarihinin bütün dönemlerini" ancak açıklamaya çalışabiliyor.

Sermayenin kişicil mülkiyeti, hangisi ortak mülkiyet biçimlerinden nasıl doğdu? **Grundrisse**, yalnızca bunu inceler, bütün tarih dönemlerine o açıdan bakar.

III

Marks'ın **Grundrisse**'yi kaleme aldığı günler Irak, Mısır, Hint, Çin medeniyetlerinin kadim köklerinde Kentin oynadığı ana rolü belirtecek materyal yetersizdi. Ne var ki, bugün o konuda ortaya çıkmış yeni elemanları yok saymak, en azından tarihcil maddeciliğe karşı (Marks'ın da, Engels'in de en öğrendikleri) ikiyüzlüce bir dalkavukluk yapmak olur. Diyalektik maddeciliği medrese skolastiği ile karıştırmayan her araştırmacı olaylara göz yumamaz.

Marks'ın 1858 yılı belirttiği ortak mülkiyet karakteristikleri gerçek değil midir? Yerden göğe dek gerçekliğin ta kendisidir. Ancak, bu karakteristiklerin gölgeli yerleri Marks'ın kendi eliyle koyduğu notlarda okunuyor. Marks'ın da, ondan sonra Engels'in de yaşadıkları sürece **Grundrisse**'yi yayınlamamış olmaları o bakımdan düşündürücüdür. Bu iki insan o dahiyane incelemelerdeki derinliğe rağmen, eksik bir şeylerin saklandığını sezmiş gibidirler.

Açıklamış olalım. Türkiye, "obscurantisme" denilen bir Ortaçağ artığı bilim ve bilinç yasağcılığına değnekçilik edenler ülkesidir. İlk defa 1939-1942 yılları 1100 sayfalık iki cilt olarak Moskova'da yayınlanan ve 1953 yılı tıpkı basımı (Berlin, Dietz) yapılan **Grundrisse**'nin aslı bir türlü elimize geçemedi. Ancak 1966 yılı Fransa'sının "Uygulamalı Ekonomi Bilimi Enstitüsü" (ISEA) tarafından epey senli benli "Marksolog"ca yapılmış tercümesi (**Cahiers de L.İSEA, Aout 1966**) 1967 Ekim'inde geldi.

O tarihe dek, **Grundrisse** erüdisyon [kitabi bilgi] kırkambarında muska gibi saklanmışa benziyor. Üzerinde yayınlanmış (herhalde Batı ölçüsünde) üç etüt anılıyor:

1- E.J. Hobsbawm'un yazdığı girişi ile 1964 yılı, "Pre Capilalist Economic Formations" bölümü İngilizce'ye çevriliyor. (Lawrence and Wishart, London). Aynı metin, 1965 yılı Jack Cohen tarafından New York'ta International Publishers'da yayınlanıyor.

2- Fransız Maurice Gaudelier 1965 Mayıs'ı "Yeni Zamanlar" dergisinde, "La Notion de Mode de Production Asiatique" adıyla bir etüt yapıyor, bu etüt hemen Türkçe'ye çevriliyor. Maksat, 1965 yılı başında yayınlanan **"Tarih, Devrim, Sosyalizm"** araştırmamızı Marks'tan "habersiz" ve "modası geçmiş" bir çaba gibi göstermekmiş. Aslında Gaudelier'nin yazısı, Marks'ı ve açtığı çığırı anlamaksızın, yalnız "Asya-tipi Üretim" deyimini klişeleştirmekle kalmış, iyi dilekli ama dar görüşlü bir "üstada sadık öğrenci" denemesidir. Türkçe'de yayınlandığı gün eleştirisi yapıldı, fakat basılmadı.

3- Bir de 1966 yılı 2 No'lu "Revista de Philosophie" dergisinde (Bükreş) "Asyatik Üretim Tarzının Varlığı Üzerine" adı ile İ. Natansolin ve N. Simion'un yayını olmuş. Görmedik.

Bildiğimiz bir yan var. **Grundrisse**'de yapılan derin araştırma Marksizm arşivleri çerçevesinde aceleye getirilerek incelenirse, orada Marks'ın söylediklerini anlamak, hele aydınlatmak şöyle dursun, yanlış yorumlara dek düşülebilir. Çünkü, Marks'ın yazısını, Marks'ın işlediği elemanlar içinde sınırlı kalındıkça, Marks'tan daha iyi ele alabilecek kimse tasavvur edilemez. Ancak Marks'tan sonra sosyal bilimlerin getirdikleri yığınla yeni olaylar tüm harman edilerek yapılacak, yılları tutan sistemli bir araştırma belki **Grundrisse**'nin açtığı çığırdan bir adım ileri gidilmesine yarayabilir.

"Tarih, Devrim, Sosyalizm" ile **"İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere"** adlı iki kitapla, onlarca (hatta kırk) yıllık bir araştırmanın Tarih Tezi'ni bu amaçla özetlemeye çalıştık.

MARKS'TA İLKEL KOMÜN VE TARİH

Bu araştırma üç bölümde toplanıyor: 1- Birinci Kısım, Marks'ın mülkiyet biçimleri üzerine genel deyişlerini oldukları gibi verecek. 2- İkinci Kısım, Marks'ın deyişlerindeki soyut anlamı açıklayacak. 3- Üçüncü Kısım, Marks'ın deyimlerinin somut tarihteki sıralarını izleyecek.

BİRİNCİ BÖLÜM

MARKS'IN MÜLKİYET TANIMLAMALARI

Marks, mülkiyetin ve ortak mülkiyetle özel mülkiyet biçimlerinin yer yer tanımlamalarını yapar. Biz, o tanımlamaları, en basit okuyucu için dahi kolay kavranır duruma getirmek için ayrı başlıklar altında özetleyip kısaca yorumlayacağız.

I

MÜLKİYET NEDİR?

Mülkiyetin ne olduğu üzerine tarihte ve hukuk biliminde birçok karakteristikler ve eylemler sayılır. Bir şeyi (satılma-satma), (bağışlama-kiralama), (rehin etme-miras bırakma), ve ilh. diye çift sıralanabilecek eylemlere uğratmak hukuk tasarrufudur. Bütün bu tasarruflarda yapılan hür ve bağımsız işlemlerin topuna birden "MÜLKİYET" işlemleri denilir. İlkin bezirgan medeniyetlerinde, sonra kapitalist toplumunda alabildiğine önem verilen bütün bu işlemler mülkiyetin ancak bezirgan ilişkiler bakımından üst-yapı olaylarıdır.

Marks, mülkiyetin bu üst-yapı karakterlerine fazla önem vermez. Çünkü, bütün o karakterler asıl insancıl bir ilişki olan mülkiyete çok sonraları, ikinci kerte bağlarla gelip katılmışlardır. Bildiğimiz gibi, insan topluluğunda ne (alma-satma)nın, ne (rehine-kiraya) vermenin, ne (bağışlama-miras) bırakmanın hiç mi hiç bulunmadığı ve görülmediği uzun çağlar yaşanmıştır. O çağların da bir MÜLKİYET ilişkisi vardı. Ona "ORTAK MÜLKİYET" adı verilir.

Bezirgan hukukunun binbir ince elemelerle didiklediği yukarıda dokunduğumuz ikinci kerte mülkiyet ilişkileri, burjuva hukuk dünyasını mahşere çevirmiştir. O bakımdan pek dramatize edilirler. Bununla birlikte, bütün o uçsuz bucaksız karmakarışık

mülkiyet hakları, hep sonradan, özel kişi mülkiyeti ile birlikte sahneye çıkmışlardır. Oysa, onlar sahneye çıkmadan bin yıllar ötesi toplumda var olan ORTAK MÜLKİYET biçimi de elbet gene bir MÜLKİYET'tir.

Onun için Marks, medeniyetten sonra ortaya çıkarılmış ve geliştirilmiş bulunan fıkıh ve hukuk kırkambarlarındaki deneyimlerle ve tanımlarla oyalanmaz, toplumun temeli olan ekonomi ilişkilerinde mülkiyet adını alacak şeyin ne olabileceğini araştırır. Görür ki, ta Avcı ve Çoban toplumlardaki, mülkiyet tiplerinden yola çıkılmalı; bezirgan toplum biçimlerini birer birer elden geçirmeli ve bezirganlığın en son biçimine, yani kapitalizme geldikten sonra, bu toplumlarda görülen bütün mülkiyet biçimlerini temelli ekonomik anlamları ile toptan kavrayacak bir tanıma varmalıdır. Mülkiyet gerçekliği, eksiksiz-fazlasız ancak böyle bir tanım içinde verilebilir. Marks, bunu dener.

Marks, mülkiyetin tarihini iki bakımdan ele alır:

- 1- Doğrudan doğruya çalışan kişi bakımından mülkiyet;
- 2- Çalışmasa da yaşayan kişi bakımından mülkiyet.

1- ÇALIŞAN BAKIMINDAN: *"Mülkiyet, emeğin ve yeniden üretimin tabii şartları karşısında kişinin davranışıdır."* (13) (Bu kıtapta parantez içine konulan rakamlar **Grundrisse**'nin Fransızca ISEA tercümesinin sahife numaralarıdır-. İngilizce tercümesinden alınacak satırlar parantez içinde (İng) sözcüğünden sonra konulacak rakamla gösterilir.)

Her toplumda çalışmak (emek), üretim ve yeniden üretim yapmaktır. Her üretim ve yeniden üretim yapmanın kendisine göre bir sıra "ŞARTLARI" bulunur. O şartlar, doğrudan doğruya ham tabiattan gelmese de, hatta insan emeği ile yaratılmış olsalar bile, çalışan kişinin karşısında sanki "tabii şartlar" imiş gibi dururlar. İşte o şartlara karşı kişinin gösterdiği, benimsemek yahut sahip çıkmak davranışlarına mülkiyet denir.

2- YAŞAYAN BAKIMINDAN: Mülkiyet, *"yaşamının ürünlerini yeniden üretici ve yaratıcı faaliyetlerin objektif şartlarını benimsemektir."* (12)

Her toplumda YAŞAMAK (hayat) için ürünleri tüketmek, tükenen ürünleri yeniden üretmek gerekir. Bu gerekli işe "YARATICI FAALİYET" denir. Yaratıcı faaliyetin kendisi ve somut biçimi yaşayan canlı insandır. Ne var ki, yalnız başına canlı insan faaliyeti bir şey yaratmaya yetemez. Yaratıcı faaliyetin, yani KİMESNE (süje)

olarak insanın dışında bir sıra şartlar gerektir. Bu şartlar, hayat ve faaliyet için NESNECİL (objektif) şartlardır. İşte, o objektif şartları "benimsemeye", yani yaşamının ve faaliyetin objektif şartlarına "sahip çıkmaya" (appropriation) mülkiyet adı verilir.

Marks'ın **Grundrisse**'de bütün aradığı şey budur. Burjuva mülkiyeti dışında var olan mülkiyet biçimlerini belirtirken, mak-sadı açıktır. Kapitalist mülkiyetini de içine alacak en genel anlamlı bir mülkiyet tanımlaması yapmak ister. Kapitalizmden önceki bütün mülkiyet biçimlerini didik didik inceler. Sonra, büyük bir rahatlıkla mülkiyeti en ilkel biçiminden en sonuncu biçimine dek şu genel tanımlamanın içine sokar:

"İşte; Asyalı, Slav, Antik ve Cermanik biçimleri içinde mülkiyetin ilkel anlamı budur: Çalışan kimsenin (üretim veya yeniden üretim yapan kişinin) benimsediği üretim şartlarına karşı davranışıdır." (33)

II

MÜLKİYET BİÇİMLERİ: ORTAK MÜLKİYET-ÖZEL MÜLKİYET

İnsanlık şimdiye değin iki türlü mülkiyet biçimi tanıdı:

1- **ORTAK MÜLKİYET**: Bir toplumda yaşayan herkesin, yaşamının, çalışmanın ve yeniden üretimin tabii yahut objektif şartlarını toptan benimsemesidir.

2- **ÖZEL MÜLKİYET**: Bir toplumda yaşayan insanların her biri, kişi olarak yalnızca kendi çalışma, yalnızca kendini yaşatma ve yeniden üretme şartlarını benimser. Özel mülkiyet budur.

Bu iki basit ve uç mülkiyet arasında, birinden ötekine geçiş ve kılık değiştirme biçimleri, ayrıca bir sıra melez mülkiyet biçimleri vardır. O melez mülkiyet biçimlerini, insanlık tarihinin tümü içinde, geçirdikleri konaklara göre izlersek kavrayabiliriz.

Bütün mülkiyet biçimleri üzerine toptan ve soyut bir fikir edinmek için, önce, her çağın tarihcil gidişi (prosesi) içinde özel ve somut olarak yaşanılmış bulunan mülkiyet ilişkilerini gözden geçirmek zorundayız.

Hangi biçimde olursa olsun, bütün mülkiyet ilişkilerinin kökü ve anası ilk insan topluluğunun yaşadığı **ORTAK MÜLKİYET**'tir.

Emeğin kimesnecil şartı (sübjektif şartı) insanın kendisidir. Çalışma ve yaşamının nesnecil şartları (objektif şartları) tabiat ve toplum olaylarıdır-. İlk topluluklarda emeğin gerek sübjektif şartı gerekse objektif şartları aynı kertede ORTAK, birleşik, bitişik bulunur.

Ne kişinin yaşantısı ve benliği, ne yaptığı üretim ve yeniden üretimin şartları birbirinden ve topluluktan ayrılmaz. Hepsi bir aradadır. Hiçbirisi bağımsız birer varlık olamazlar.

Yaşamın sübjektif şartı olan insanın yeniden üretilmesi, döl olarak ÜREMESİ'dir. Yaşamının objektif şartı olan ürünlerin ve üretimin üremesine YENİDEN ÜRETİLMELERİ denir. Gerek insanın üremesi, gerekse ürünlerle üretimin yeniden üretilmesi bütün toplum üyelerinin toptan davranışlarıyla başarılır.

Böyle bir toplumda üreme ve yaşama şartlarını benimsemek, o şartlara sahip çıkmak da ister istemez toptan ve herkes için ortak bir davranış olur. Bu davranışla, yani ortak mülkiyet ilişkileri içinde faaliyet gösteren toplum biçimine KOMÜN (Kamu düzeni) adı verilir.

Ondan çok sonraları ortaya çıkacak olan melez mülkiyet ve özel mülkiyet biçimleri hep o ilk ortak mülkiyetten kaynak alırlar. O bakımdan kök ve ana olan ilk topluluğun, komünün sübjektif ve objektif şartlara karşı davranışı önce iyi anlaşılmalıdır. Ancak ondan sonra gelen başka toplulukların sübjektif ve objektif yaşama, çalışma şartları ve o şartları benimseyişleri kavranılabilir.

III

ORTAK MÜLKİYET NEDİR?

KOMÜN MÜLKİYETİ yahut KOLLEKTİF MÜLKİYET tarihte ne zaman, nasıl başladı?

Ne denli derinlere gidilirse gidilsin, başlangıçtaki ilk Komünün ne olduğu, nerede nasıl doğduğu karanlıktan kurtulamıyor. Yalnız Arkeoloji, Antropoloji, Etnografya ve Etnoloji gibi yeni bilimler bu konuyu her gün eleştiriyorlar. İnsan geçmişi ile ilgilenen bütün bilimlerin objektif verileri ortadadır. İnsan düşüncesinin ve mantığının o verilere dayanarak yaptığı sübjektif sentezler de aynı sonuca varıyor. İlk insan kollektif mülkiyet davranışlıdır; Komün durumunda yaşamıştır-.

Ondan sonra ilkel Komün olduğu gibi kalmıyor. Ta modern kapitalist mülkiyetinde kesin biçimini alan özel mülkiyete dek sayısız değişiklikler geçiyor. Bütün bu değişiklikler hep ortak mülkiyetin başından geçenlerdir. Ortak mülkiyet neden ve nasıl özel mülkiyete doğru basamak basamak gelişti? Bunu, herkesten çok Marks ve Engels, bilimsel yoldan araştırıp incelediler.

Proudhon "*Mülkiyet hırsızlıktır*" demiş çıkmıştı. Kuruntucu küçük burjuva sosyalistleri ona yakın kanılar beslediler. İki tarihcil maddecilik kurucusu, daha ilk günlerinden beri, o duygucul deyimleri yadırgadılar ve eleştirdiler. Mülkiyete uluorta sövmek, mülkiyetin ne olduğunu ve niçin öyle bulunduğunu anlatmaya yetmezdi.

Tarihcil maddeciliğe göre her toplum olayı gibi mülkiyet ve ortak mülkiyet de ÜRETİM ilişkilerinden çıkar. Ortak mülkiyeti gerektiren şartlar ilkel toplumun üretim şartlarıdır:

"İkel olarak mülkiyet, insanın kendisiyle bir tek vücut olan, kendisinin olan ve kendi varlığı ile bitişik halde verili bulunan kendi tabii üretim şartlarına karşı davranışından başka bir şey değildir." (29)

Üretim şartları ikidir: 1- İnsan, sübjektif şartlardır; 2- Tabiat, objektif şartlardır. İkel Komünde her iki üretim şartları içice, birbiriyile kaynaşmış bulunur, insan dışındaki objektif üretim şartları sanki insan vücudunun devamı olmuştur. Üretim yaparken ilk insan kendini tabiattan, tabiatı kendisinden ayırtedemez. İnsanın kendi kendisine karşı davranışı akla sığamaz. Bunu Marks şöyle anlatır:

"İnsan şahsının tabii birer önceden konulmuş şartı (voraussetzung: presuppose: önşartı) olan üretimin şartları, söz yerinde ise insan vücudunun bir çeşit uzayışı olurlar. Doğrusu istenirse, burada üretim şartlarına karşıt davranış yoktur. Şartlar sübjektif olarak insanın kendisidir ve insan objektif olarak kendi varlığının organik olmayan tabii şartları içinde bulunur.

"Bu Şartların biçimleri de çifttir: 1- Kişi, bir topluluğun üyesi olarak varolur; bu topluluk, ilkel biçimiyle ve o biçiminin içinde görülen az çok önemli değişiklikleriyle birlikte, bir kabile kurumu (stammwesen: kök varlık, varlığın gövdesi)dur. 2- Kişi, topluluğun aracılığı ile toprağa karşı mülk sahibi olarak davranır. Burada hem toprağın mülkiyeti kolektiftir, hem de Komünün hususi üyesi için kişicil bir tasarrufu vardır; yahut, toprakla çalışmak ortak olduğu halde meyvaların paylaşımı vardır. (7) Tabii bir toplu-

ma, bir kabileye ve ilh. mensup olmak, kişi için emeğinin tabii bir şartı sayılır. Bu mensupluk daha önceden örneğin, kişinin dilini ve ilh. belirleyen şeydir. Kişinin üretici olarak kendi varlığı, ancak bu şartla mümkündür. Gene kişinin sübjektif varlığı da o şarttan çıkagelir; nitekim sübjektif varlık, kendi laboratuvarı imiş gibi bağlı bulunduğu toprağa tabidir."(8)

Böylece insan ve tabiat kaynaşık bulunur, insan kendine (kendi varlığına) nasıl karşı çıkamazsa, tıpkı öyle, kişinin de Komün yaşantısı içinde mülkiyet biçimli bir davranışı konu olamaz. Kişi, diliyle, göreneği, geleneği ile daha doğarken toplumun varı, yani üyesi, bir parçasıdır. Yalnız toplum üyesi olarak üretim yaptığı için, toplum aracılığı ile, toplum dolayısıyla, toprak mülkiyetine sahip çıkar.

Dolayısıyla, kim mülkiyet diyorsa o, bir kabileye (topluluğa) mensup olmak istemiştir; aynı zamanda "hem sübjektif, hem objektif" varoluş demiştir. Toplumun toprağa, yani kendi organik olmayan vücuduna karşı davranışı, kişinin, toprağa karşı davranışını, ilkel dış şartını belirler. Toprak aynı zamanda hem ilk maddedir, hem alettir, hem meyvadır; kısacası kişinin, bir parçası olan ve varoluş yordamını biçimlendiren ön şarttır. (29)

IV

ORTAK MÜLKİYET ÜRETİMİN ÜRÜNÜDÜR

İnsanlık yeryüzünde yaşadıkça mülkiyet gibi ortak mülkiyet de durmaksızın değişti. Mülkiyet ve ortak mülkiyetin bütün değişiklikleri ekonomi temelindeki değişikliklere bağlı oldu. Bu bağılılığı Marks, şahane denecek ölçüde derinliğine ve genişliğine inceledi, ekonomi temelinde mülkiyet biçimlerini değiştiren temel sebep ÜRETİME dayandı. Neden?

"Bu mülkiyeti, kimesnenin (süjenin) üretim şartları karşısındaki davranışına irca ediyoruz (indiriyoruz). Sorulacaktır; niçin tüketim şartlarına karşı değil? Üretim şartlarıdır. Çünkü, ilkel olarak kişinin üretici maliyeti, tabiatça hazırlanıp kotarılmış nesnelere benimseyerek, kendi insan vücudunu yeniden üretmekle sınırlıdır. Böyle olmakla birlikte, orada bile, yalnız bulmak ve keşfetmek konu iken dahi, kara avında, balık avında, otlakta

olduğu gibi ortada bir çabanın, bir emeğin bulunması gereklidir; kimesnenin (süjenin) bir hayli istidatlar üretmesi (yani, beceriler geliştirmesi) icabeder. Her türlü alet bulunmaksızın (yani, kendileri üretime tahsis edilmiş emek ürünleri ortada olmaksızın), biçimini değiştirmeye hacet kalmadan (otlak için hâlâ iş böyledir) kendisini sunan şeyin benimsenebildiği çevre şartları bulunsa bile, bu şartların geçici olduğu ve hiç de normal bulunmadığı gözönünde tutulmalıdır. Her ne olursa olsun; ilkel üretim şartları, emek harcanmaksızın tüketilen maddeleri (meyvaları, hayvanları ve ilh.) içine alır. Kısacası, bizzat tüketimin temeli, ilkel üretim temellerinin tamamlayıcı parçası gibi görünür." (29, 30)

Başka deyimle tekrarlayalım: İnsan, tabiatla daha önce alet ve metod kullanarak üretmediği hazır meyvalar, hayvanlar, otlaklar bulur. Bunları oldukları gibi tüketmek üzere benimser. İşte o benimseme, yani sahip çıkma sırasında bile insanoğlu gene bir çaba harcar. İnsan insan olalı beri, çabalarına (emeğini harcama sürecine) hiç değilse basit bir değnek, bir taş kama ve benzeri aytıklar katmıştır. Bu kullanım sırasında tabiatın insana öğretmediği metodlara da başvurmuştur. Demek insan, hazır şeye bile, aletsiz ve methodsuz sahip çıkmamıştır-

Ancak Marks, insanlığın bilinmeyen en eski günleri üzerine tahmin yürüteceğine, kestirmeden gidiyor. Olmayacak bir hipotezle, insanın hazır tabiat maddesini aletsiz benimseyip tükettiğini kabul ediyor. O zaman bile yapılan tüketim nedir? Yani, insan bulduğu maddeleri tüketmekle ne yapmış olur? Ya kendi vücudunu yahut dölünü üretmiş olur. Bu bakımdan, insan, en ilk ve en ilkel benimseme davranışında bile (davranışı sırf tüketime yöneldiği ilk zamanda bile) ÜRETİM yapmış olduğunu görür. Yani, insanı üretir ve yeniden üretir. Bütün insan çabaları gibi, Komün mülkiyeti davranışı da böylece bir üretim davranışı olur.

Onun için Marks şu kanıyı açıklar:

"İşte bundan böyle aydınlanan başka bir nokta da şudur: Mülkiyet, her kişinin üretim şartlarına karşı, -kanunca kurulmuş, bildirilmiş ve sağlanmış (tesis, ilan ve garanti edilmiş)- bilinçli davranışı olduğu ölçüde; demek üretmenin kendi varlığı da kendisine ait bulunan objektif şartlar içinde ortaya çıktığı ölçüde, bu mülkiyet biçimi sırf ve sadece üretimin kendisi sırasında gerçekleşir. Somut benimseme (konkret sahip çıkma), teorik bir ilişki

çinde değil, olurken, mülkiyetin (üretmenin) kendi sübjektif faaliyet şartları içinde konulmuş bulunan bu şartlarla aktif, gerçek bir ilişki içinde doğar." (30, 31)

Her toplumda her kişi, her zaman içinde doğup büyüdüğü sosyal şartların ürünüdür. Ama, hele ilkel Komün kişisi kendi kişiliğini yalnız toplumla değil, tabiatla bile kaynaşmış, birleşmiş durumda sayan bir varlıktır. Bu varlık, (kurum, bildiri, garanti gibi) kanuncul (legal) şartlarla davranışı sonradan bilinçlendiği zaman da kendisini çevresinden bağımsız tutamaz. Kendisinin devamı saydığı "objektif şartlar içinde" kendi varlığını gerçekleştirmiş bulur. Böyle bir kişinin üretmen olarak objektif şartları benimsemesi, üretim yaptığı sırada belirir. Yaşamak için kökü, hayvanı, meyvayı derlerken, bu derleyiş çabasının ÜRETİM anlamı içinde SAHİP ÇIKMA anlamı da kendiliğinden vardır. Yoksa, mülkiyet, teorik bir ilişki icabı doğmamıştır. Kanun öyle yazıyor gerekçesiyle sahip çıkma yoktur. Kişinin sübjektif bir faaliyet yapması, objektif şartlara karşı gerçek, faal ve somut bir ilişki kurması demektir.

Bir toplumda ortak mülkiyet ilişkisi varsa, demek o toplumun üretim temeli, objektif üretim şartlarına karşı ortak bir davranışı kaçınılmaz kılmıştır. Burada aklın, mantığın, kanunun, aletin rolü arkadan gelir. Üretimin gerektirdiği benimseme biçimini akılla, mantıkla yahut gelenek görenekle pekiştiren kurallar ve normlar, sonradan ortaya çıkar.

V

ORTAK MÜLKİYET ÜRETİMLE BİRLİKTE DEĞİŞİR

Gördük. MÜLKİYET biçimi, toplumun ÜRETİM biçimine bağlıdır. Tarihte insanoğlunun bir imtiyazı var. Bu imtiyaz insanın cansız organlarını, yani aletlerini kolayca ve çarçabuk değiştirebilmesidir.

Bir hayvanda değil bir organın en ufak bir organ biçiminin değişmesi bile muazzam şartlar ve uzun zaman ister. O değişiklik olur olmaz ise, eski hayvan türü ortadan kalkar, yeni ve başka bir hayvan türü çıkar. Darwin'in gösterdiği gibi, hayvanlarda bir türden başka türe atlayış tabiatla bazen milyonlarca yıllık zaman

ve mekan değişiklikleri ister, milyonlarca hayvanın ezilmesi ve yok olması pahasına gelişir. Canlı bir vücudun değişmesi ölüm-dirim konusu olur.

Cansız organlar için, aletler için böyle bir güçlük yoktur. İnsanoğlu çevre şartlarına göre ne kendi vücudunu ne gelecek kuşakların biçimlerini tehlikeli ameliyatlara uğratmaz. Alet ve aygıtları vardır, metodları vardır. Bunları üretimin akışı içinde değiştirir ve geliştirir.

İlk insanın oluş çağında teknik değişiklikler modern endüstri kertesinde çabuk ve kolay olmamış bulunabilir. Ne var ki, insanoğlunun kullandığı aletleri ve metodları durmaksızın değiştirdiği bilimsel basit hakikatlerdendir. Alet ve metodun değişmesi ne demektir? Üretimin yeni biçimler alması demektir.

Onun için Marks, mülkiyet biçimlerinin, hele toplum mülkiyetinin üretimle sıkı sebep-netice bağlantısını kurar kurmaz, ondan çıkacak sonucu kendiliğinden belirtir. Gerek üretimin objektif (nesnecil) şartları ile sübjektif (kimesnecil) şartları, gerekse üretmen kişinin aktif ve gerçek davranışı ile o şartlar karşısındaki benimseme ve sahip çıkma şartları birbirlerine karşılıklı olarak etki-tepki yapa yapa boyuna değişirler.

"Başka sonuçlar arasında, bundan çıkan netice şudur ki, o şartlar değişkendirler. Yalnız av faaliyeti araziye av alanı haline getirir. Yalnız tarım yoluyla ki toprak, kişi vücudunun uzayışı haline gelir." (31)

Yani üretim değiştikçe mülkiyet ilişkileri de başkalaşır. Tarihöncesi bilimin Antropoloji, Entoloji ve Arkeoloji bilimlerinden kaynaklar bularak ortaya koyduğu gerçeklik bu görüşle derinliğine aydınlanır-. İnsanoğlunun VAHŞET çağı (veya kaba cilasız yahut yontma taş çağı: Paleolitik: Eski taş çağı) yüzbinlerce yıl sürdü. BARBARLIK çağı (veya cilalı taş çağı: Neolitik: Yeni taş çağı) onbinlerce yıl sürdü. Bu iki çağla tarihöncesi bitti. Ardından gelen MEDENİYET çağı binlerce yıl sürdü. Bütün bu çağlar boyunca, insan yığınları için, ağır basan mülkiyet biçimi, hep OR-TAK MÜLKİYET biçimi olmaktan çıkmadı. Antik Medeniyet, sınıflı toplum olarak, kişi mülkiyetine kapı açtı. Ancak o dahi, tarım üretimi temeline dayandığı sürece, ortak mülkiyet biçimi, üretici güçlerin ve üretimin boyuna değiştirdiği o milyonlarca yıl sürmüş toplum biçimlerinde hiç değişmeksizin kalabilir mi idi? Hayır, ka-

lamazdı. Çünkü, ÜRETİM şartları ve ilişkileri, yüzbinlerce yıldan beri durmayıp değişmişti. Hele sahneye medeniyetler çıktı gıkalı ortak mülkiyetin geçirmedığı biçim değişikliği kalmamıştır.

Bu değişiklikler nelerdir? Nasıl olmuşlardır?

Marks, **Grundrisse** denemesinde özellikle bu sorunun karşılığını araştırıyor. Biz de Marks'ın verdiği ve bulduğu elemanları sıraya koyup gözden geçirelim.

VI

"GEÇİCİ" VEYA "OYNAK" ORTAK MÜLKİYET

Marks, zamanındaki bilimlerin verebildikleri bütün materyalleri az çok eksiksiz elden geçirince, şu kaniya vardı: Ortada bir tek değil birçok ortak mülkiyet biçimleri vardır. Ancak, o biçimlerin hepsinde ortak mülkiyeti ayakta tutan temel direk hangisidir?

Mülkiyetin en sağlam ve başlıca temeli tek sözcükle TOPRAK'tır. Toprak üzerinde mülkiyet ne zaman başladı?.. Mülkiyet, objektif üretim şartlarının benimsenmesi olduğuna göre, toprağın benimsenmesi ne zaman gerekmiştir?

Toprakla ilgili üretim yordamı ve ilişkileri belirlediği zaman gerekmiştir. Gerçi insan, insan olduğu günden beri toprakla ilgisiz değildir. Ancak bu ilgi toprağı benimseme anlamını, üretim yordamı bunu gerektirdiği zaman pekiştirmiştir.

Hangi üretim yordamı insanlığa toprağı benimsemek, yere sahip çıkmak gereğini ve eğilimini dayatmıştır?

Morgan'ın araştırmaları ve Engels'in o araştırmalar üzerine yaptığı açıklamalar bir şeyi gösteriyor: Objektif üretim şartı olarak toprağına sahip çıkmak BARBARLIK (Neolitik) çağında az çok tutunmuştur. Aşağı Barbarlık konağını taşıyan Amerikan yerlilerinin başlıca geçimleri AVCILIK'tır. Bu toplumlar, bir yandan av alanlarını benimsemişlerdir; öte yandan, ev kadınları çapalama yoluyla gelgeç bahçe üretimi yaptıkça toprağına da gelgeç olarak sahip çıkmışlardır.

Marks, 1858 yılı bu sosyal tarihöncesi tasnifini henüz bilimsel biçimi ve kertesiyile ele alamazdı. Ancak, ilk toprak mülkiyeti davranışlarının, AVCILAR (Aşağı Barbarlar) toplumuyla başladığını, ÇOBANLAR (Orta Barbarlar) toplumuyla geliştiğini yakalamıştır. Ne var ki, bu iki toplum biçimi, Modern çağda olduğu gibi Kadim çağda

da yanyana bulunmaktadır. O yüzden her zaman böyle iki ayrı üretim yordamının bir arada bulunabileceği duygusunu uyandırır.

Tarihöncesinde ise, AVCILIK üretim yordamı Barbarlığın AŞAĞI konağı idi. Ondan sonra ÇOBANLIK üretim yordamı, Barbarlığın ORTA konağı geldi. Aynı Barbarlığın bu iki yaşanmış konağı, zaman içinde birbirinden sonra gelen iki ayrı basamaktı. Marks da bu özelliği sezerken ve göçebe (avcı) toplumları konu ederken şöyle der: "*Ve bütün çoban uluslar aslında göçebe idiler.*" (28)

Gerek Avcı, gerekse Çoban toplumların TOPRAK önünde bir davranışları oldu. Bu toprağı benimseyişleri, toprağına sahip çıkışları birer toprak mülkiyeti ilişkisi idi. Marks, onların hepsini birden (yani gerek Avcı, gerek Çoban toprak mülkiyetini) bir tek sözcükle damgaladı: Her iki ortak mülkiyet biçimi de OYNAK (mobile) mülkiyet idi. Onun için Marks, Avcı toplumdaki mülkiyetle Çoban toplumundaki mülkiyet arasında büyük bir ayırt yapmadı. İleriki toplum biçimi için var olan ortak mülkiyeti oynak diye karakterlendirmekle yetindi.

"Menşeinde (aslında) mülkiyet doğrusu oynaktır; çünkü insan ilkin toprağın ürünlerini ele geçirir; Başka birçok şeyler gibi hayvanları, hele evcilleştirilebilen hayvanları, bu ürünler sırasında saymalıdır. Böyle iken o hal -avlanma, balık tutma, otlak, derleyip toplama durumu- dahi, ya sabit (fiks) oturulacak yer olarak yahut sürtmek (roaming) üzere otlak yerler aramak yoluyla toprağın benimsenmesini ön şart (presuppose) koyar." (Not, 44)

"Devşirip toplama", insanlığın VAHŞET çağından beri süregelen üretim yordamıdır. "Karada avlanma ve balık tutma" insanlığın, Avcılık dediğimiz AŞAĞI BARBARLIK üretim yordamıdır. "Otlak", Sürü ekonomisinin yarattığı ORTA BARBARLIK konağının üretim yordamıdır.

Bu tasnife göre Marks, en ilk (menşeinde: a l'origine) saydığı toprak mülkiyeti olayını ta vahşet çağından kalma derleme üretim yordamını da içine almış olarak, Aşağı ve Orta Barbarlık konaklarına dek hep bir arada gözden geçirir. Çünkü 1858 yılına değin adı geçen toplum biçimleriyle mülkiyet kalıntıları yeryüzünde yanyana, bir zamanda (birlikte var oluş: coexistence halinde) yaşıyorlardı.

O toplum biçimlerinin hepsindeki mülkiyet ilişkileri üzerine Marks'ın edindiği kanı şöyle özetleniyor:

"Kabile topluluğu (La Communaute Tribal), tabii komün, toprağı (gel geç olarak) benimsemenin ve ortakça kullanmanın so-

nucu gibi değil ön şartı gibi görünür. Kabile topluluğu yahut istenirse kümelenme hali (L'etat Agraire, İngilizce'de; Horde: Sürü)-kan, dil, gelenek, görenek ve ilh. ortaklığı- hayatın objektif şartlarını ve yeniden üretim faaliyetini ve bu faaliyetin maddesel iradesini yahut objektifleşmesini (vergegenstaendlichenden: nesnecilleşmesini), ürünleri, üretici ve yaratıcı faaliyeti (yani, çobanlar, avcılar, ekincilerin faaliyetlerini) benimsemenin ilk başlangıç ön şartıdır." (12)

Tek sözle, bu çağlarda üretim ve mülkiyet şartları toplumdaki önce gelmemiştir; toplum ve komün (üretim-mülkiyet) şartlarından önce gelmiştir. Üretim ve mülkiyet şartları, komündeki üretimin (üretici ve yaratıcı faaliyetin) ürünü değildir. Daha önceden var olmuş ön şart olarak "konulu bulunan" kümelenme, aile veya aileler birleşmesinden doğmuş kabilenin ürünüdür. Bu üretim ve mülkiyet şartlarına göre:

"Toprak, çalışma araçlarını ve materyallerini, topluluğun TABANI olan oturulacak yeri sunmuş bir silah deposu ve büyük laboratuvarıdır." (12)

Böylece Marks, toprak ananın "ekinciler" tarafından benimsenmesini de avcı ve çobanlar tarafından benimsenmesi içine katmakla sakınca görmez; buradaki ekinci Yukarı Barbarlıkta keşfedilen ve Medeniyete kapı açan TARIM (ziraat) adını alabilecek üretim yordamı olmasa gerektir. Aşağı Barbarlıkta Morgan'ın anlattığı Amerika yerlileri yahut Childe'in anlattığı Kuzey Afrika göçebelere, bir ufak ve gelgeç ekincilik denemesi yapmıştır. Toprak, kadınlar eliyle bereketi kaçınıncaya dek çapalanarak ekilir. Marks'ın konu ettiği "ekincilik" bu olabilir.

"Ekinci"nin yaratıcı faaliyeti de bir yana bırakılmazsa, gerek Avcı, gerekse Çoban toplumların benimsedikleri toprak mülkiyeti genel olarak "GELGEÇ" yahut OYNAK karakterde bulunur.

VII

AVCI KOMÜNDE OYNAK ORTAK MÜLKİYET

Marksizm'in metodu ve öğretisi bize şunu öğretti: Mülkiyet ilişkileri üretim yordamı ile birlikte durmaksızın değişir. Yani, üretim yordamı değişirken, mülkiyet biçimi değişmeden kala-

maz. Avcılık üretimi ile çobanlık üretimi iki ayrı yordamdırlar. Üretim şartlarının toplum gelişimi içinde ortaya çıkmış iki ayrı basamağıdırlar. Öyleyse, Avcılığın mülkiyeti ile Çobanlığın mülkiyeti arasında bir fark bulunmalıdır.

Marks'ın elinde bu ayırdı yapacak yeterli materyal görülmüyor. Avcı ve Çoban toplumların "oynak" mülkiyetleri üzerine Marks'ın söyledikleri, satırlar arasına dökülüvermiş ek düşünce geçitleri ve mantık işaretleri olur. **Grundrisse** metni daha çok Çobanlık üretimini açıklar. Sonra, göçebe Çobanların mülkiyet davranışları ile bir kıyaslama yapmak üzere, Avcı toplumun toprakla ilişkisi anılır.

Çobanlar için step yahut yayla toprakları uçsuz bucaksız bir tabiat varlığıdır:

"Amerika Vahşisi yerli kabilelerin av arazisi (Les terrais) de böyledir. Kabile, verili bir bölgeyi kendi av arazisi sayar. O yerleri başka kabilelere karşı zor kullanarak savunur. Yahut, başka kabileleri savundukları bu yerlerden sürüp çıkarmaya girişir." (28)

Grundrisse'de Avcı toplumların toprak ilişkileri üzerine bir ikinci pasaj da şudur:

"Burada ilkel toprak mülkiyetinden konuşmakla yetinebilecek durumdayız. Çünkü, Çoban uluslar için, toprakta bulunan tabiatçıl ürünlerin -örneğin koyunların- mülkiyeti, aynı zamanda Çobanların baştan başa aşip geçtikleri otlakların mülkiyeti anlamına gelir." (43)

O zamana kadar, yeryüzünün hiçbir yerinde saf Avcı bir toplum kalmadığı için, Avcıların ortak toprak mülkiyeti üstüne yürütebilecek soyut mantık sonuçları ile yetinmek, ister istemez bir zorunluluktur.

Marks burada "ilk başlangıç olan hüda'i nabit insan komünü" buluyor. Komün insan EMEĞİ'nin ürünü değildir, tabii bir varlıktır. Ortak mülkiyetten Komün çıkmamıştır. Komünden (aile veya kabileden) ortak mülkiyet doğmuştur. Mesele böyle konulunca, tarih öncesinde ekonomik determinizm inkâr edilmiş sayılır mı?

Yukarıki soruyu ancak "ekonomi" ve "üretim" deyimlerini mekanik anlayışla koyanlar sorabilir. Bu, Marksizmi tarih öncesinde bindiği dalı kesiyormuş gibi bir duruma sokan yanlış anlamadan ileri gelir.

Marksizm özellikle en çok "Modern toplum" konusuyla uğraştı. Kapitalizmle insanlık yılda, bazan 7 ayda öyle şeyler yaratır ki, onları vaktiyle bin yılda bulamamıştır. Bu yüzden teknik üretici

güçler zamanımızda bütün öteki güçleri gölgede bırakır ve hatta hiç ağıza aldırtmayabilir.

Tarih öncesinde iş bunun tersidir. Cilasız taşın cilalı taş olabilmesi için yüzbinlerce yıl geçmiştir. Böyle bir toplumda (kapitalizmde görülenin tersine) teknik üretici güçler gölgede kalmış görünebilirler.

Ne var ki, Marksizm hiçbir zaman toplum gidişini bir teknik üretici güçle yorumlamamıştır. Teknik ve coğrafya üretici güçlerinin yanında hep, insan KOLLEKTİF AKSİYONU ve tarih GELENEK GÖRENEKLERİ gibi daha esnek ve canlı olan üretici güçlerin bulunduğunu belirtmiştir. Tarih öncesinde toplum alinyazısını çizmekle ağır basan üretici güçler insan ve tarih üretici güçleridir. Ekonomiyi ve üretimi ÜRETİCİ GÜÇLER belirlediğine göre, ortak mülkiyeti insan ve tarih gücü olarak ailenin, Komünün yaratmasında ekonomik olmayan bir yan yoktur.

İnsan ve tarih üretici güçlerinin ağır bastığı toplum biçiminde (ilkel Komünde) toplumun maddecil ilişkileri, üretim ve ekonomi temeli elbet yerinde sayamazdı. Göze görünmeyecek yavaşlıkla da olsa, karşılıklı olarak teknik üretici güçleri geliştirecekti. Yer değiştirdikçe değişen coğrafya üretici güçlerinden gittikçe daha geniş ölçüde yararlanacaktı. Avcılığın yerine Çobanlığın geçmesi bu dört başlı üretici güçlerin mekanizması ile oldu.

Grundrisse göçebe Çoban toplumun savaşçıl karakterinde Komünün uğradığı ekonomik değişiklikleri bulur. Savaşçılık bakımından Avcı toplumlar göçebe Çobanlardan aşağı kalmazlar. Ancak, Engels'in pek güzel belirttiği gibi, savaşta yenilenler ya yenenlerin toplumuna katılırlar yahut bire dek yok edilirler. KÖLE tutmak o çağda olağan değildi. Avcı toplumlar için, yenilen yabancı kabile ya kan kardeşi olur yahut ölü.

VIII

ÇOBAN TOPLULUKTA OYNAK ORTAK MÜLKİYET

Grundrisse, Çobanlık toplumunun toprakla olan ilişkileri ve mülkiyet davranışları üzerine biraz daha konuşkandır. Marks, Avcılık ekonomisi ve sosyal düzeni ile Çobanlığı yanyana bulduğu için yahut daha çok Çoban ekonomisi ve sosyal düzeni üzerine

materyaller topladığı için olacak toprak mülkiyetinin "BİRİNCİ BİÇİMİ" (earliest form: en erken biçimi)'ni Çobanlıkta buluyor:

"Bu toprak mülkiyetinin birinci biçimi içinde ilk ve başlangıç şartı, Hüdayinabit topluluk (natürwüchsige: tabii bir insan Komünü)dür. Yani, ailedir; ve aile, gerek ara evlenmeler (intermarriage: karşılıklı evlenmeler), gerek kabileler arası kaynaşmalarla, kabile ölçüsünde yayılıp genişler. Diyebiliriz ki, Çobanlık hali ve genellikle göçebelik yaşantısı geçim varlığının (maintaining existence) birinci biçimidir. Kabile sabit bir yere yerleşmez, yolu üstünde ne bulursa kullanıp öteye geçer (üstünden atlar). İnsanlar tabiatları dolayısıyla oturuk (yerleşici) değildirler. (Özellikle bereketli bir tabiat çevresi bulmadıkça, ağaçlar içinde maymunlar gibi yaşarlar; genellikle yaban hayvanları gibi sürterler: roaming)

"Bu böyle olunca, KABİLE TOPLULUĞU, tabii Komün (natural common body) yerin, toprağın (gelgeç olarak) ortakça benimsemilmesinin veya kullanılmasının sonucu değil, ilk şartı (precondition), ön şartı (presuppose) olur.

"İnsanlar bir yol yerleştiler miydi, bu ilkel topluluk (original community), iklim, coğrafya, fizik ve ilh... gibi çeşitli dış şartlara uyararak, gitgide o özel (special) tabiatını, kabile karakterini yitirir." (12; İng., 68)

Çobanlık, Avcılıktan daha ileri ve Engels'in işaret ettiği gibi zamanı için olağanüstü bolluk getiren bir üretim yordamı idi. Bu yordam, üretmen kişilerin kendilerine yardımcı insan tutmalarını olağan kıldı ve o yoldan göçebe Çobanlığın toplum gelişimini ileriye doğru yürüttü. Marks bu gelişimi şöyle anlatıyor:

"Gerçi Çoban kabilelerinde, -ki bütün göçebe uluslar, menselerinde Çoban idiler- toprak gibi, bütün öteki tabii şartlarda, örneğin steplerde ve yüksek Asya yaylalarında sınırsız bir eleman gibi GÖRÜNÜR. Otlak olarak toprak sürülere sunulmuştur. Sürüler otlaktan yararlandıkça, kendileri de Çoban uluslara geçim aracı yararlığını gösterirler. Çoban uluslar, toprağa hiçbir zaman değişmez bir tüzük (sabit bir statü) veremedikleri halde, sanki toprak kendi mülkleri imiş gibi ilişki kurarlar. Olaycası, göçebe Çoban kabileler için komün, -göç, kervan, ordu (horde) durumlarında- her zaman toplantı yapmış bulunur ve hiyerarşik (mertebeler zincirine göre) egemen olma, boyun eğme biçimleri o varoluş yordamından fıkkırarak gelişir. Burada yeniden üreti-

len şey toprak değil, sürüdür. Ancak, bir yer seçildi miydi, oranın toprağı geçici olarak her zaman ortakça sömürülür. Topluluğun (hemen oturuk uluslara geçerse) tabii şartlarla, -yani toprakla-kendi mülkü imiş gibi ilişki kurarken karşılaşabildiği tek engel, ona kendi organik olmayan vücudu imişçe göz diken herhangi bir başka topluluktur. Onun için, Hüdayinabit (tabii) topluluğun en ilk faaliyetlerinden birisi, hem edinilmiş bulunan mülkiyeti savunmak için ve hem de topraklar elde etmek için savaştır." (28)

Göçebe Çobanlıkta sürünün getirdiği olağanüstü bol geçim maddeleri, savaşla esir edilen işelini (yabancı yenilgin kişileri) kullanmayı olağan kılar. O yüzden, savaş sonu yenilgiye uğratılmış kabilenin insanları bir çeşit köle olarak çalıştırılabilir. Yalnız, Çoban Komününde görülen ve köle adını alan kişiler, Medeniyet kölesi gibi ezilip soyulan bir alt, mahkûm ve mazlum sınıf değildir. Henüz aile üyesi bir yaşama yahut evlatlık sayılır. Toprak ekonomisinde ve sürü bakımından, içine katıldığı aile üyeleriyle birlikte yardımcı İŞ arkadaşı yahut SAVAŞ yoldaşı olur.

Her ne olursa olsun, gerek savaş gerek savaş sonu esir alınan kişilerin evlatlık-köle olmaları gibi durumlar Çobanlıktan doğruca yani dolaysız olarak Medeniyete geçiş sıralarında önem taşıyan sonuçlarla doludur. Bu sonuçların zaman zaman ortak mülkiyet biçimlerine verdiği karakterler yeri gelince belirtilecektir.

IX

SÜREKLİ VEYA YERLEŞİK ORTAK TOPRAK MÜLKİYETİ

Gerek Avcı toplum, gerek Çoban toplum, yapıları gereği yerinde durmaz olurlar. Yerinde durmayan bir toplumun yere, yani toprağa karşı davranışı demek olan mülkiyeti de, elbet Marks'ın belirttiği gibi "OYNAK" olacaktır. Asıl YERLEŞİK mülkiyet insan geçiminin hüdayinabit toprak ürünlerine değil, işletilen toprağa süreklince bağlandığı yerde başlar.

Ekonomisi ve üretimi toprağa bağlı olmayan bir toplumda mülkiyet askıda kalır. Oysa yaşama şartları, doğrudan doğruya toprağın işlenmesi ile üretiliyorsa, yani, toprağı işletmeksizin toplum geçimini sağlayamaz olmuşsa, MÜLKİYET ilişkisi, kopmaz bağları ile toprağa kök salmış demektir. Toplum, kendi -öz-

varlığını yeniden üretmenin temel şartı olarak kesinlikle sahip çıktığı toprağı ne yerinden oynatabilir (örneğin, hayvan sürüleri gibi bir yerden kaldırıp başka yere götüremez), ne de bırakıp gidebilir. Böylece MÜLKİYET ilişkisi de kararlı, sürekli ve yerleşik bir karakter kazanır. Kesin niteliğini Komünce benimsenip belirlenmiş bir toprağın sürekli şekilde işlenmesinden alan bu üretim yordamına, adı sanı ile, TARIM üretimi denir.

Klasik Tarım üretimi, bereketi tükeninceye dek toprağı çapaldıktan sonra bırakıp gitmez; toprağı düzelterek, dinlendirerek, sulayarak ömürler ve kuşaklar boyu aralıksız işletir. Öyle yüzyıllar boyu sürekli olan bir Tarım üretim yordamı nerede doğarsa, orada, o zamana dek görülmemiş ölçüde yerleşik bir toprak mülkiyeti doğar.

Onun için Marks **Grundrisse**'de, çeşitli ortak mülkiyet biçimlerini tekrar tekrar ele alırken şunu belirtir:

"Bütün bu işlerde önemli olan şey işte budur: O çeşitli biçimler içinde arazi mülkiyeti (la propriete fonciere) ve Tarım (l'agriculture: ziraat) ekonomi düzeninin tabanını teşkil eder." (21)

Tarihte Tarımın ilk keşfedildiği yer Irak'ın Fırat, Dicle deltası ile Basra Körfezi denizinin buluştuğu yerdir. Orada, gerek tarla üretimini sağlamak, gerek tarlaların bekçiliğini yapmak delta balçığı içinde yerleşmekle oldu. Bu yerleşme için büyük işler, bayındırlık çalışmaları gerekti. O büyük bayındırlık işleri bir kişinin harcı olmazdı. Toplumun bütünüyle çalışması başarı sağladı.

Toplum bütünü, Tarım çağından değil, Çobanlık ve Avcılık çağından önceleri dahi ortak yaşantı yaşıyordu. Bu yaşantı, Marks'ın pek güzel ve ısrarla belirttiği gibi, insan emeğinin ürünü değildi. Komünü topluca üretim yaratmamıştı. Topluca üretim yapışı, Komünü yaratmıştı.

Onun için, sübtropikal ırmak boylarında Tarımı sağlayan büyük bayındırlık işleri bakımından, o zamanki topluluk Komünü biçilmiş kaftandı.

Fırat-Dicle sübtropikal ırmaklardı. Bu ırmak boyunun coğrafya üretici güçleri içinde Tarım üretimi başlamıştı. Onun için Tarım, heyecanlı ve kutsal bir toplum ülküsü taşıyan ORTAK ÜRETİM ortamı oldu. Ortak üretim dolayısıyla insanın objektif şartlara karşı davranışı ancak ORTAK MÜLKİYET biçiminde görüldü.

Yerleşik ortak mülkiyet bu idi. Burada yapılan Tarım faaliyeti sırf insanın topluca yaşayıp üremesi için gereken tüketimi amaç biliyordu:

"Ekonominin amacı, kullanım değerinin üretimidir. Komünüyle hususi ilişki kurmuş kişinin YENİDEN ÜREMESİ'dir. Bütün o biçimler içinde şu olayları gözlüyoruz." (21)

Böyle diyen Marks, yaşamak için toprağı benimseyen kişiyi toplumla karşı karşıya gelmiş buluyor ve bu karşılıklı kişi ile toplum ilişkilerini başlıca iki noktada karakterize ediyor:

"1- Tabii çalışma şartının benimsenmesi, aynı zamanda hem ilkel iş aleti, hem ilk maddeler laboratuvarı ve hazinesi olan toprağın benimsenmesi (toprağına sahip çıkılması)dir. Bu benimseyiş emeğin neticesi değildir, çalışmanın ön şartıdır; kişi objektif çalışma şartlarını kendisinin sayar, yani toprağı kendi sübjektifliğinin (kimesnecilliğinin) organik olmayan tabiatı sayar; kimesne olarak kendisinin de gerçekleştiği yer ve fırsat sayar. Başlıca nesnecil (objektif) çalışma şartı bir emek ürünü değildir, o şart kendi kendisini tabiat olarak takdim eder; bir yanda canlı kişi vardır, öte yanda o kişinin objektif yeniden üretimi (nesnecil üreyişi) için şart olan toprak vardır." (21, 22)

Yani, insanoğlu topraktan rızkını emeğiyle çıkarmaya başlar başlamaz, toprağı benimser. Öylesine benimser ki, toprağı kendi vücudundan bir parça sayar. Köylünün hâlâ binbir işkencesine katlandığı topraktan kopuşamaması o ilkel Tarım üretiminin kaçınılmaz sonucudur.

Toprak nasıl insan emeğiyle yaratılmamış bir şey ise, tıpkı öyle, insanın içinde yaşadığı toplum biçimi de üretimin, yani insan emeğinin ürünü değildir. Böylece hem toprak, hem onunla geçinen toplum aynı kertede hüdayinabit, kendiliğinden varolan ÖN ŞARTLAR durumundadırlar.

O şartlar altında kişi olarak insanın kendisi de (kimesnecilliği: sübjektifliği de) kendisini hüdayinabit olarak yaratmış bulunan topraktan ve toplumdaki ayrılmaz bir şey gibidir. Kişi de tabiatın bir parçasıdır, toprak da... Yalnız kişi canlı, toprak cansız birer tabiat parçasıdır. Canlı kişi çalışma şartları olan toprağı, kendi organlarının uzamış cansız bir devamı sayar, toprak kişinin, kişi toprağındır. Marks'ın bu belirtisini halk ozanı şöyle deyimler:

"Benim sadık yarım kara topraktır, kara topraktır."

"2- Ne var ki, toprağına karşı gösterilen bu davranış, yani çalışan kişinin mülkiyeti, Komün olarak kişinin, tarihçe az çok geliştirilip değiştirilen tabii varlığı ile, kişinin kabile ve ilh. üyesi olarak tabii varlığı ile doğrudan doğruya dolaylandırılmış (mediatise edilmiş) bulunur." (22)

Kişi tek başına masal Robenson'u değildir. Hele ilkel toplumda böyle toprağı benimserken ancak ve yalnız tabii bir Komün, kabile, aile ve ilh. üyesi olarak davranışta bulunur. Başka deyimle, benimseyiş sırasında kişi ile toprağın arasına toplum (Komün) girmiş bulunur. Kişinin toprakla ilişkisi doğrudan doğruya kişi olarak yapılmış değildir. Toprağın benimsenişi ve mülkiyeti ile doğrudan doğruya, dolaysız ilişkili olan varlık toplumdur. Yani, toprak toplumun ortak malıdır. Kişi, toplumun ortak mülkiyetine, yani toplumla dolaylandırılmış, arada toplum bulunan bir mülkiyete sahip çıkar.

Kişinin objektif üretim şartlarını DOLAYLI yoldan olsun benimseyişi, bem de sürekli yerleşik olarak benimseyişi, tarım üretim yordamıyla bağlı ve birlikte görülen bir olaydır. Sübtropikal ırmak boyları ötesinde, tarım üretimi ister istemez bir delta balçığı içinde yapılan üretimden değişik şartlar gösterir. Oralarda Tarım üretimi, toprakla kişiyi daha doğrudan doğruya yüzleştiren bir küçük üretim yordamına elverişli olur. O zaman Komün ayakta durabildiği sürece, gene toprağın karşısında kişiye aracılık eder. Bununla birlikte, üretmen kişi, yeni iklimlerin yeni tarım üretimi yordamı ile daha bağımsız bir duruma girer.

Tarihi akış içinde sübtropikal ırmak boyu ekinciliği ile sübtropikal ırmaklar ötesinde yapılan ekincilik arasındaki fark, bu coğrafya üretici gücünün değişikliği ile ilgili görünür. Onun için Marks'ın not olarak açıkladığı gibi, burada:

"Çalışan kişi demek, birden bire, o soyutluğu içinde varolan bir kişi gibi görünmez. Kişi, faaliyetinin basit bir neticesi değil, belki şartı olan bir objektif varoluş yordamına toprak mülkiyeti içinde sahip çıkar. Bu mülkiyet, kişi faaliyetinin bir şartıdır, hem de tıpkı kişinin derisi, duyu organları gibi bir faaliyet içinde yeniden üretip geliştirir. Ama bu şart yeniden üretim prosesinin bizzat kendisine de başkanlık eder." (43)

Demek kişinin, faaliyeti için derisi ve kemiği kadar şart olan toprak mülkiyeti içinde kişi olarak konkretçe belirmesi, diyalektiğin bütün zıtları bir arada tutan gerçek canlılığına uyar. Bir yanda kişi, tarım üretimi için gerekli bulunan toprak mülkiyetini benimser; öte yanda toprağın mülkiyeti gibi kişinin kendisi de, kendisinin malı değil, toplumun malıdır ve o zamanki insanlık ilişkileri içinde bunun başka türlü olmasına yol yoktur:

"Tek başına bir kişi, nasıl konuşulan bir dile sahip olamazsa, tıpkı öyle, toprağın mülkiyetine de tek başına sahip olamaz. Şüphesiz kişi, hayvanların yaptıkları gibi, toprakla, toprağın

cevheriyle beslenebilir. Ama, toprağa karşı mülkiyet sahibi gibi davranış, daima henüz az çok özerk (otonom: muhtar) bir biçimi bulunan yahut daha önce tarih bakımından gelişmiş bulunan Komün tarafından, kabile tarafından, barışçıl olarak veya zorla toprağın işgal edilmesiyle dolaylanmış (mediatrise edilmiş) bulunur. Kişi hiçbir vakit basit bir hür işçi olduğu zamanki gibi tek başına kalmışlık göstermez. Emeğinin objektif şartları kendisine aitmiş gibi konulduğu vakit dahi, kişinin kendisi sübjektif olarak, kendisiyle toprak arasına aracı (dolayıcı: mediatrice) diye giren bir Komünün üyesi gibi konulmuş olur. Kişinin objektif çalışma şartları ile ilişkisi, Komün üyesi gibi varoluşu sayesinde dolaylandırılmış bulunur; gene tıpkı öyle, Komünün gerçek varoluşu, onu objektif çalışma şartlarına efendi eden spesifik (kendisine has) mülkiyet biçimi ile belirlendirilmiş bulunur." (22)

Genel olarak Marks'ın Tarımcıl toprak ortak mülkiyeti üzerine söyledikleri bu kadarla özetlenmiş sayılabilir.

X

YERLEŞİK ORTAK MÜLKİYETİN DÖRT TİPİ

Marks, her hadise gibi YERLEŞİK TOPRAK MÜLKİYETİ'ni de durgun ve mutlak ölü, mutlak donmuş biçimde görmez. Tümüyle tabiatı nasıl değişir prose halinde buluyorsa, toplumu ve yerleşik mülkiyeti de tıpkı öyle bütün hareketliliği, bütün kımıltısı ve değişiklikleri içinde ele alır.

Mülkiyet ister toplumun, ister kişinin olsun, Marks'a göre hep, tarihçe az çok geliştirilip değiştirilen toprağın benimsenişi, kişinin "derisi ve duyu organları gibi" görünür; "üretim prosesine başkanlık" ettiği zamanda "hayat prosesi içinde yeniden üreyip gelişir".

Toprak mülkiyetinin, tarihi içinde değişen bir prose oluşu nedendir? Toplumun "daha önce tarihcil bakımdan gelişimi" yüzündendir. Ortak mülkiyet, istediği kadar "YERLEŞİK" olsun, Tarım üretim yordamında herkesin canı gibi benimsediği bir sosyal ilişki olsun, yerinde saymadı. İster istemez bir sıra değişikliklere uğradı.

Öyle ise, boyuna değiştiğine göre, ortak mülkiyet diye ortada bir şey kalır ve aranabilir mi? Daha doğrusu, Marks'ın "*henüz az çok otonom bir biçimi bulunan*" dediği ortak mülkiyet yok mudur?

Öyle sorular ancak metafizik mantıkla işleyen kafalarda doğar. Her şey değişir, ama DİYALEKTİK olarak değişir. Yani, uzun bir birikim, nicelik (kemiyyet) değişiklikleri yapar. Sonra ansızın gelen atlayış (nitelik: keyfiyyet) değişmesi olur. Böylece doğan yeni keyfiyyet, mutlak denilebilecek bir varlık olur ve bu varlık, sonraki uzun birikim süresince egemen kalan biçimini korur.

Ortak mülkiyyetin kendisine zıt olan değişikliğe uğraması, özel mülkiyyet biçimine girmesidir. Ne var ki; o biçime girinceye kadar, ortak mülkiyyet, yer yer, zamana ve mekâna göre birçok ayrıntılı biçim değişiklikleri geçirir.

Mülkiyyet adını almaya gerçekten değen yerleşik mülkiyyet biçimi, ilkin tarımla doğdu. O yüzden toprak mülkiyyeti, bütün mülkiyyetlerin en istikrarlı ana kaynağı ve temeli oldu. Toprak mülkiyyeti, ÖZEL MÜLKİYET biçimine girinceye değin, binlerce yıl boyu tarihte hep ORTAK MÜLKİYET biçiminde kaldı.

Ortak mülkiyyet, mutlak "otonom bir mülkiyyet biçimi" idi. Kendi çerçevesi içinde -kendi kabuğunu parçalamaksızın- kaldığı sürece bile, içten içe değişikliğe uğrayıp durdu. Canlı tarihte, hepsi de genellikle ortak mülkiyyet etiketini taşıyabilecek birçok özerk (otonom) mülkiyyet biçimleri görüldü. Kaçınılmazca basamak basamak değişen o çeşitler için Marks şöyle der:

"Bu biçim (ortak mülkiyyet biçimi), değişmez bir temel üzerine yaslandığı halde, çeşitli tarzlarda gerçekleşebilir." (13)

Ortak mülkiyyetin gerçekleştiği "çeşitli tarzlar" hangileridir?

1858 yılı yeryüzünün hiçbir yerinde bütünüyle SAF denilebilecek bir ortak mülkiyyet biçimi düşünülemezdi. Ancak şurada burada büyük medeniyet hengamelerinin nasılsa çığneyip ezemediği ilkel toplum kalıntıları yahut büsbütün yok edilememiş kılıç artıkları, kırıntı ve döküntü halinde vardı.

Marks, bu ilkel Komün kalıntılarını tarih içindeki doğuşlarına ve oluşlarına göre sıralamadı. Varoluşlarını, nasılsalar öylece ele aldı. Nerede, ne biçim bir Komün artığı bulunduysa, Marks onunla ilgilendi. Olayları sübjektif karıştırmalarla bozulmaktan alıkoymak için Komün artıklarını buldukları yerin ve ulusların adlarıyla andı. Doğu'da ve Asya'da bulduklarına "Doğu-tipi", "Asya-tipi" dedi. Slavlarda, Keltlerde, Germenlerde, Kadim Romanlarda bulduklarına "Slav-tipi", "Cermen-tipi", "Kadim Roma-tipi" yahut "Antik tip" adlarını verdi. O zaman için başka türlü yapılamazdı.

Bütün bu tiplerin genel olarak gerçekleştirmeleri ne ile oluyor-du? "Üretici güçler" ile:

"Çalışan kimselerin üretici güçlerinin oldukça bir gelişim seviyesi, -yani o kimselerin birbirlerine ve tabiata karşı gösterdikleri ilişkilere uygun düşen seviye- İşte o kimselerin toplulukları ile o topluluğun dayandığı mülkiyet, en son duruşmada buraya varıp çözülür (erir). Burada bir noktaya dek yeniden üretim olur. O noktadan sonra ise çözülüp dağılıp gelir.

"İşte Asyalı, Slav, Antik ve Cermen biçimleri içinde bulunan MÜLKİYET'in ilkel anlamı şudur: Çalışan kimsenin (yani, üretim yapan ve kendi kendisini üreten kimsenin), kendi üretim şartlarına veya kendi yeniden-üretim şartlarına karşı davranışı ve o şartları benimseyişidir." (33)

Görüyoruz: Marks, bu açıklama ile önce mülkiyetin gerçek anlamını, gerçek tabanı üzerine oturtuyor ondan sonra, "Asya-tipi" ile "Doğu-tipi"ni aynı anlamda kullanıyor ve gene "Antik tip" ile "Romalı tipi" hemen hemen bir anlamda tutuyor. Buna karşılık "Slav-tipi" ile "Cermanik tip" arasındaki ayrıntı ve başlıklar üzerinde özellikle durmuyor. Onun için, **Grundrisse** araştırmasında başlıca 4 tip olarak mülkiyet karşımıza çıkıyor:

- 1- ASYALI (yahut DOĞULU) TİP,
- 2- ANTİK (yahut ROMALI) TİP,
- 3- SLAV TİPİ,
- 4- CERMEN TİPİ...

Marks'ın bu dört tip üzerinde durması boşuna değildir. 1858 yılı derlenip toparlanabilmiş ortak mülkiyet biçimleri arasında böyle dört tip gerçekten özel anlamlar taşır. Bu özel anlamlı tiplerin Marks'a göre karakteristikleri ve anlamları nelerdir?

XI

YERLEŞİK ORTAK MÜLKİYET TİPLERİNİN İNDİRGENMELERİ

Önce şurasını hiç unutmayalım. **Grundrisse** yeri geldikçe altı ad sayıyor. Gerçekte bu altı adı, yerleşik dört ortak mülkiyet biçimine indirgiyor. Ancak, bütün o değişik ortak mülkiyet biçimleri daha gerçekçi bir tasnife uğratılınca önümüze iki şık çıkıyor ve iki bölüm yapılıyor.

Komün veya kabile üyeleriyle, kabilenin üzerinde sabitleştiği toprak arasında var olabilecek çeşitli ilişki tipleri şunlardır:

"Komünün varlığı ile dolaylandırılan (mediatize edilen) mülkiyet, ORTAK MÜLKİYET olarak gözükebilir; burada kişi (fert) yalnız tasarruf sahibi (possesseur) olur. Böyle bir durumda özel mülkiyet varolamaz. Ya mülkiyet, devlet mülkiyeti ile özel mülkiyet olarak çift biçimde gözüküyor, ki bu biçim yanyana var olurlarken özel mülkiyet gene devlet mülkiyeti tarafından konulmuş bulunur, böylece yalnız kentdaş olan kimse özel mülkiyet sahibidir ve sahibi olmaya mecburdur. Kentdaş olarak kentdaş, hem mülkiyet sahibidir, hem de hususi bir varlığa tasarruf eder; yahut Komün mülkiyeti, kişi mülkiyetinin bütünleyicisinden başka bir şey değildir, ama kişi mülkiyeti temel ve ortak bulunduğuna göre, ancak Komün üyelerinin TOPLANTI'ları içinde ve ortak amaçlarla yaptıkları birlikleri içinde varolabilir." (22, 23)

Marks, ortak mülkiyet üzerine 6 veya 4 mahalli tip adı saymış olmasına rağmen, tipler arasındaki bağlantıları ikiye indirmiştir. O kadarla da kalmamıştır. Çünkü, kapitalizmin doğması için iki şart şudur: Hür emekçi doğmalıdır. Bunun için ise, bütün kapitalizm öncesi mülkiyet ilişkileri eriyip çözülmelidir. Marks, o çözümleri özetlerken, bütün kapitalizm öncesi ortak mülkiyet biçimlerini bir sıraya dizerek hepsini birbirinden çıkarır ve şöyle der:

"İşte başlangıç olmak üzere konu budur: Emek ile sermayenin ilişkisi içinde, emeğin, sermaye haline gelmiş objektif şartları için tarihcil bir prose ön şart olur; bu tarihcil prose ister çalışanın mülk sahibi olduğu, ister mülk sahibinin çalıştığı çeşitli biçimleri eritip çözer. Dolayısıyla, her şeyden önce, şu sonuçlar ortaya çıkar: 1- Çalışanın, kendi organik olmayan varlığına, güçlerinin laboratuvarına ve irade alanına başvuruyormuşçasına başvurduğu tabii üretim şartı demek olan toprakla, yerle kurulan ilişkisi eriyip çözülür. Bu mülkiyetin rastlaştığı bütün biçimlere bir topluluğun varlığı ön şarttır. Bu topluluğun üyeleri, biçimsel başlıklara rağmen, üye olarak mülk sahibidirler. Dolayısıyla da bu mülkiyetin ilkel biçiminin ta kendisi, DOLAYSIZ KOMÜN MÜLKİYETİ olur. (Dolaysız Komün mülkiyetinin Doğulu biçimi, Slav biçimi içinde değişikliğe uğrar; zıttına dönünceye dek gelişirse de Antik ve Cermanik mülkiyetin her zaman için gizli tabanı olarak kalır.)" (35)

Marks'ın parantez içine kattığı bu iki satırcık, kapitalizmden önceki toplum biçimlerinde görülen bütün ORTAK MÜLKİYET çeşitleri-

nin nasıl birbirinden çıktıklarını açıkça belirtir. Marks'a göre, SLAV MÜLKİYETİ denilen şey, DOĞU mülkiyetinin değişikçe bir biçimidir. Ortak mülkiyet, gerçi kendi zıttı olan özel mülkiyet biçimine varıncaya değin boyuna değişir durur. Ne var ki bütün o değişmeler içinde egemen biçim hep ortak mülkiyet olarak kalır. ANTİK mülkiyetin de, CERMANİK mülkiyetin de Marks'ın deyiimiyle "gizli tabanı, temeli gene hep o dolaysız Komün mülkiyeti"dir. O sırada, çalışan kişi mülk sahibi görünmüş yahut mülk sahibi kişi çalışır görünmüş. O gibi biçim başkallıkları kişiyi Komün üyesi olmaktan çıkarmaz ve kişi sırf ve ancak Komün üyesi olduğu için ortak mülkiyet sahibi bulunur.

Demek Marks'ın saydığı bütün ortak mülkiyet biçimlerinde kök birdir. Doğulu'dan Romalı'ya dek geçirilen değişiklikler, ana Komünün ortak mülkiyet çerçevesi içinde olur biterler. Bir tek ve bütün olan ORTAK MÜLKİYET yalnız belirli çevre ve tarih şartlarına uğradıkça, yerine ve zamanına göre az çok değişiklikler geçirir.

Asyalı, Doğulu, Slav, Cermen, Roma, Antik adlarını alan ortak mülkiyet biçimlerinde, açık da olsa, gizli de kalsa taban aynıdır, toprakla ilişkiden, yani Tarım üretiminden önce gelen ön şart "TOPLULUK"tur, ilkel Komündür. Kişinin toprakla ilişkisi, yaptığı üretim faaliyetinden önce Komün tarafından belirlenir. Doğulu, Slav, Antik, Cermen toplumlarında görülen değişiklikler Marks'a göre sırf "biçimcil başkallıklar" olur. Her birinin, temelinde gizlice de olsa dolaysız komün mülkiyeti yatar.

Grundrisse'de sık sık Doğulu ve Asyalı, Cermen, Romalı ve Antik biçim gibi deyimler geçer. Bunlar birbirlerinden bambaşka bağımsız, bir temel üzerinde hiç değişmeksizin donup kalmış biçimler değildirler. Öyle bir görüş, o biçimleri transandantal birer kategori saymak olur. Bu skolastiği Marks gibi Diyalektik Maddeciliği yaratan düşünüre maletmeye kalkışmak saçma olur. Bu gibi davranışlar, küçükburjuva dargörüslülüğünden ileri gelmiyorsa, Tarihçil Maddeciliğe çelme takmak hevesini besliyordur. Nitekim bugün kapitalist dünyasında "Marksolog" diye bir tip belirdi. Bunların ağır aksak pozları diyalektik maddeci görüşü skolastik metoduyla biçimsizleştirmektir.

Marks'ın hiç şaşmaz diyalektik gerçekçiliği ile sezip yakaladığı biçimlerin elbet bir anlamı vardır. Bu anlamı Marks'tan ortaya çıkan yeni bilim buluşları ile yorumlayıp geliştirmek yerinde olur. Öyle bir araştırmaya girmeden önce ve daha emniyetle gi-

rebilmek için, **Grundrisse**'de iki veya dört veya altı adla anılan ortak mülkiyet biçimleri üzerine Marks'ın neler yazmış olduğunu kısaca, ama özünü yitirmeksizin derleyip sıralayalım.

XII

DOĞULU ORTAK MÜLKİYET

Bizde Asyatik toplum diye bir deyim dile dolandı. Marks'ın Asyatik biçime, daha genel anlama gelsin diye verdiği ad Doğulu biçimdir. Marks Doğulu ortak mülkiyeti belirtir belirtmez, hem Slav, hem Antik, hem Cermen, hem Romalı biçimlere onun kök olduğunu açıklar.

Grundrisse'de en ayrıntılı açıklamalar Doğulu ortak mülkiyet üzerine yapılır. Bu açıklamaların çoğu, öteki biçimlerle kıyaslanmak üzere, yanyana ve içice konulmuşlardır. Biz, inceleme ve anlayışı kolaylaştırmak için, Doğulu biçimi ötekilerinden ayırarak gözönüne getirelim.

Sermayenin ve hür işçinin varolabilmesi için, ÖN ŞART çalışanın topraktan kopup ayrılmasıdır. Toprakla emekçisinin birbirine kenetli bulunduğu iki biçim: "Küçük hür mülkiyet" ile ortak mülkiyet biçimleridir. Marks'a göre her iki biçimin "temeli Doğulu Komün içinde" bulunur.

"Bu iki biçim altında bulunan emekçi, objektif çalışma şartlarının mülkiyetine sahiptir. Bu ilişki, emeğin maddecil ön şartları ile emeğin birliğini yaratır; burada emekçinin, kendi emeğinden bağımsız olarak objektif bir varlığı bulunur. Kendi bakımından kişi, kendi gerçeklik şartlarının efendisidir. Üçüncü kişilere karşı da beslenen ilişki aynı olur. Bu tüzük (statü) Komünden yahut Komünü teşkil eden ailelerden kaynak aldığına göre, kişi, öteki kişileri kendi mülkiyetinin ortakları (copropetaires), ortak mülkiyetin bir o kadar şahıslaşmaları yahut kendisiyle yanyana bulunan bağımsız mülk sahipleri, özel mülkiyet sahipleri sayar." (11)

Çok dikkate değer iki nokta beliriyor:

1- Emekçi, kendi kişiliğini objektif bir varlık sayabilmek için, başka deyimle kendi gerçekten varoluş şartlarının efendisi durumuna girebilmek ve bu durumu kavramak için, Komün üyesi olmalıdır-. Kişi, ancak kendisini böyle görünce, başkalarının da kendisine eşit kişiler olduğunu kabul ediyor.

2- "Hür köylü mülkiyeti" denilen şey için bile, yani toprak üzerinde bağımsız mülk sahipleri, "özel mülkiyet sahipleri" görülebilmesi için bile "Doğulu Komün temeli" ortada bulunmalıdır.

Çalışanın gerçek kişiliği ve bu kişiliğin gerçek şartları şöyledir: İnsan, hem kendi kendisinin, hem çalışma şartlarının "EFEN-DİSİ" olursa kişilik taşır. Böyle bir durum, temelleri ta Doğulu Komün'den gelen ilişkilerle bağlıdır. Doğulu Komün öylesine derin köklü bir toplum biçimidir. Orada, Komünün ortak mülkiyetiyle, Komün üyesi kişinin özel mülkiyeti arasında çelişki bulunmaz.

"Örneğin, temelli Asyatik biçimlerin çoğunda görüldüğü gibi, küçük topluluklar üstünde yüce ve biricik mülkiyet biçimini gösteren bir merkezileştirici birliğin bulunuşu, hiç de zıtlık, çelişki yaratmaz. Böyle bir durumda basit irsi tasarruf sahibi olarak görülenler yalnız gerçek Komünlerdir. Dirlik hakiki mülk sahibi olduğundan ve ortak mülkiyetin gerçek ön şartı birlik olduğundan, ortak mülkiyetin kendisi de birçok hususi gerçek Komünlerin üstünde yükselen ayrı bir hadise gibi görünür; ve o zaman tek başına kişi, olaycası, mülkiyetsiz bulunur. Başka deyimle; mülkiyet öyle bir şeydir ki, o şartlar, sanki objektif olarak kişiye ait olur; kişinin sübjektifliği ile bir tek vücut olan gayri-uzvi (non-organik) tabiat için de iş böyledir (mülkiyet kişiye toptan birliğin iyi dileğiyle verilmiştir); ve Despotun şahsında gerçekleşir. Despot, çeşitli Komünlerin babasıdır (mülkiyeti o baba, falan hususi Komün aracılığı ile kişiye tefviz eder [verir]). İş böyle olunca, emeğin gerçek benimseyişi ile bir ara yasaca tesbit edilmiş bulunan aşırı ürün, otomatik olarak o yüce birliğe düşer. Doğu despotluğunun ve orada hukuki bir tabanı varmış gibi görünen mülkiyetsizliğin göğsünde, kabile veya Komün mülkiyetinin fiili bir tabanı vardır ve bu taban, çoğu zaman, küçük Komün içinde El imalathanesi (manifaktür) ile Tarımın (ziraatın) kombine olmasının, mezc olmasının ürünüdür. Böylelikle küçük Komün, büsbütün SELF-SUSTAINING (otarşik: Kendi kendine yeterli) hale gelir ve her türlü fazladan üretim ile yeniden üretim şartlarını içinde bulundurur. Küçük Komünün bir bölümü aşırı emeği üst topluluğa ait olur; bu üst topluluk en sonunda şahıs olarak cisimleşir; o aşırı emek, kabile ve ilh. içinde olduğu kadar, birliği: gerçek Despotu yahut hayali Kabile varlığı demek olan Tanrı'yı kutlamaya tahsis edilir." (13)

Marks'ın bu anlatışı ortak mülkiyet biçimine dayanan iki toplum konağını birden kapsıyor:

1- Arkeoloji, sonradan, sübtropikal ırmak boyunda kurulmuş ilk kentleri buldu. Orada tapınakla birlikte toplumu güden "hayali kabile varlığı" TANRI'dır. Aynı durum Akdeniz Medeniyetlerinin Grek ve Romen Kentlerinde de, yani Doğu dışında da aynen te-kerrür eder. Böyle bir toplumda, Yukarı Barbarlıktan Medeniyete geçen Komünün ortak mülkiyeti ve (Tarım + Endüstri) üretim bütünlüğü kutsallık kazanır.

2- İlk Kentler Medeniyeti çökerken, TUFANLAR (Barbar akınlar: Tarihçil Devrimler) patlak verir. Bu devrimlerde üstün gelen kabilelerin Barbar şefi, somut kişi olarak, Komünün toptan babahani durumuna girer ve ortak mülkiyeti temsil eder.

Kent içinde Tanrı sözcüsü olan tapınağın baş rahibi, örneğin Sümer Kentlerinde İşhaku adını alır. İşhakkuların, sonradan DESPOT adını alan, Komün ve ortak mülkiyet temsilcisi olduğu bellidir. Tıpkı onun gibi ve benzer mekanizma ile, Barbar şef de zamanla DESPOT olur. Bu prose, Doğu için olduğu kadar, Marks'ın Antik ve Romalı dediği Batı için de yürürlüktedir. Yalnız; aynı prose, sübtropikal ırmak boyu Medenileşmelerinde az çok daha durgun, Akdeniz Medenileşmelerinde daha hareketli olur.

Her iki halde de, tek kişi, mülkiyetin ortak oluşunda yadrganacak bir durum görmez, toplumu bütün bir aile saydığı için, toplum güdücüsünü, ister tapınak şefi, ister Barbar kabile şefi olsun, babası durumunda görebilir.

Marks, Doğulu ortak mülkiyet tipinde daha uzun ömürlü bir tutkunluk bulur. Şöyle der:

"Aşyalı biçim daha tutkun ve daha uzun yaşantılıdır. Bu hal onun yapısından ileri gelir. Orada tek başına kişi, Komünden bağımsızlaşamaz. Üretimin otarşik havası; tarımla zanaatkarlığın bir oluşu." (23)

Bu karakter tarımla zanaatkarlığın bir arada bulunuşundan ileri geliyorsa, Antik Yunan ve Roma Kentlerinde de otarşi (kendi kendine yeterlik) durumu vardır.

Ancak; o durum, Batılı toplum gibi Doğulu toplumu da ve her ikisinin mülkiyet biçimlerini de değışmez kılar mı? Hayır. Batı gibi Doğu için de zaman zaman Kölelik veya Serflik ilişkileri olmuştur. Köle, Kentten Medeniyete giren toplumun alt-sınıfı olmuştur. Serf, Orta Barbarlıktan Medeniyete giren toplumun alt-sınırı olmuştur. Gerek Kölelik, gerek Serflik, içine girdiği toplumu, her

yerde, er veya geç eritir, toplum ilişkileri, savaşlarla, Köleliği ve Serfliği yaratır; karşılıklı olarak Kölelikle Serflik, Komün mülkiyetini eritip yok eder. Marks'ın deyimiyle:

"Kölelik, Serflik, bu kabile mülkiyetinin bütün biçimlerini ister istemez değiştirir. Yalnız Asyalı mülkiyet tipi, onların en az dokunulması kalır." (30)

Ne var ki, Asyalı denen Doğu tipi mülkiyet, tarihcil devrimlerle sık sık sahneye çıkan yeni ve taze Komünler tarafından "TEKERRAR" edilir. Bu tekerrür, biçimin tutkun olduğunu gösterir. Ama daha uzun yaşantılı olmasını pek gerektirmeyebilir. Doğuda, Kadim Medeniyetlerin çöküş çağları boyunca, ömürleri 23 yıl süren toplumlar bile görülmüştür. Doğuda Müslüman Medeniyeti, o kısa ömürlü toplumlara "TAVAIIF-ÜLMÜLÜK" dedi. Batıda aynı olaya Hıristiyan Medeniyeti "FEODALİZM" adını taktı. Bu hesapça Doğulu tipin iki alinyazısı olmuştur:

1- "TEKERRÜR" ETMEK: Medenileşmiş toplumun iç ilişkileri her çıkmaza vardıkça, yeni bir Barbar akımı (Komün mülkiyeti) ile eski ilişkiler silinip yeni baştan yazılır. Bu, Doğu için de, Batı için de kaçınılmaz olmuştur. Ancak; Grek Kentleri, hem Doğu Kentlerinin tekerrürüdürler, hem kendileri de tekerrür ederler.

2- KAPİTALİZME VARAMAMAK: Kölelik, Doğu toplumunu, Batı kadar allak bullak etmekte gecikmedi.

Batıda Spartaküs hareketi gibi en kahramanca köle isyanları bile sürekli bir köleler iktidarı kuramadılar. Doğuda, örneğin Bağdat'ın KARMIT'lılar hareketi gibi köle isyanları, onlarca yıl sürecektir istikrarlıca köle devletleri bile yaratabildiler.

Bütün o altüstlüklerden en geriye kalan şey, Doğuda kapitalizmin başlayamamış olmasıdır. Bunun için gerekli tarihcil şartlar ancak, Batıda, İngiliz Adaları'nda görülebilmiştir.

XIII

ANTİK ORTAK MÜLKİYET

Marks birinci "Doğulu" mülkiyetten farklı olarak, ikinci biçim ortak mülkiyete, "Quirinaire" (yani, Roma vatandaşlığından gelme) yahut "Antik" adlarını verdi.

Bizim bildiğimiz Irak, Mısır ve ilh. medeniyetleri de "Antik"tirler. Antik medeniyetler arasında bu ayrı seçilen "Romalılık" nedir?

Roma topluluğu, tarihte en son gelen İslam topluluğundan bir önceki Medeniyettir. Orada yazı, Irak ve Mısır'dan çok daha kıvraklaştığı, bezirganlaştığı için, Romalı mülkiyet üzerine daha çok ayrıntılar bilinir. Roma Medeniyetinden hemen sonra başlayan Avrupa Ortaçağı ise, Modern Medeniyete, Kapitalizme geçer.

Irak'taki Gilgames çayında yaşayan ilk toplum başkadır, İtalya'daki Sezar çayında yaşayan toplum başkadır. Yalnız, son Roma Medeniyetine gelinceye değin geçmiş 5 bin yıllık Medeniyetlerin topuna birden, Roma Medeniyeti ve onun mülkiyeti nasıl karşı çıkıyor?

Soruya karşılık bulmak için, önce, Marks'ın Antik Medeniyetler içinde özellikle Roma toplumuna ayırdığı yeri bilmek daha doğru olur. **Grundrisse**, en tipik biçimini Roma'da bulduğu ortak mülkiyet üzerine şunları açıklar:

"İkinci biçim (ki birincisi gibi lokal, tarihcil ve ilh. önemli varyantlar üretmiştir) daha kıymetli bir tarih yaşantısının, ilkel kabileler ortamında olagelmış fatalitelerin (kaza, kader olaylarının) ve kılık değişikliklerinin sonucudur, ikinci biçim ortak mülkiyet de gene tıpkı tıpkısına en ilk şart olarak topluluğu öngörür; ama -birincisinde olduğu gibi- kişiyi topluluğun cevheri içinde ancak bir arıza yahut sırf tabii bir eleman saymaz. Taban olarak toprağı değil, belki daha önce ekincilerin (arazi sahiplerinin) ikametgâh (merkez) olarak yaratmış buldukları şehiri ön şart sayar. Tarla, şehrin arazisi gibi görünür, şehrin kendisi, artık, kırnın basit bir eki olan köy değildir. Yer olarak toprak, -çalışmaya ve gerçek benimsemeye karşı çıkarabildiği engeller ne olursa olsun- canlı kişinin organik olmayan tabiatına uygun düşer, karşılık düşer; toprak kimesnenin (süjenin) atelyesidir, iş aletidir, yaşama aracıdır, nesnesidir. Bir Komünün rastladığı güçlük, ancak başka Komünlerden ileri gelir. Öteki Komünler, ya önce toprakları işgal etmişlerdir yahut bir Komünün yerleşmesini engellerler. Bu yüzden; gerek canlı varlığın objektif şartlarını kullaştırmak için, gerek objektif şartların oturaklarını ve dayanaklarını korumak, ebedileştirmek, süreklileştirmek için, gerekli olan topyekün büyük görev ve büyük ortak emek, savaştır. Demek ailelerden derleşik bulunan Komün, ilkin askerlikçe teşkilatlanır; askercil (militer) ve savaşçıl teşkilatlanır, (Komünün) mülkiyet sahibi olarak varlığının şartlarından biridir. Bu askercil teşkilatlanmanın tabanı; şehir içinde meskenlerin temerküzü (derleşmeleri) olur. Kabile olarak kabile

yapısı, üst ailelerde alt aileler halinde bölünmeye yol açar. Bu fark, boyunduruk altına alınmış ve ilh. klanlarla olan kaynaşmalar yüzünden daha fazla gelişir. Burada Komünün mülkiyeti, -devlet mülkiyeti, AGER PUBLICUS- özel mülkiyetten ayrılmıştır. Birinci durumda (Doğu mülkiyetinde), Komünden ayrılan mülkiyet, tek başına kişiye ait olmaz. Burada (Antik mülkiyette) Doğulu mülkiyetin tersine tek başına kişinin mülkiyeti doğrudan doğruya komünün mülkiyeti değildir." (14, 15)

Marks'ın yukarıda belirttiği Antik ortak mülkiyet tek sözle "şehir" adına bağlıdır. Bu sözcük, Modern şehirlerle hiç karıştırılmaması gereken Antik KENT (Site)den başka bir şey değildir. Roma Kenti; Atina, Sparta, Milet, Truva ve ilh. kuruluşları gibi bir Kenttir. Başka ad verilemeyecek kadar özel küçük bir sosyal organizmadır. Marks, KENT'i gözönünde tutarak ikinci biçim ortak mülkiyeti ayırdediyor. Ve Antik biçimli ortak mülkiyeti hangi Kentlerde ele aldığını da açıklıyor: Roma, Grek, Yahudi ve ilh...

İKİNCİ BÖLÜM

MARKS'IN TANIMLAMALARINDAKİ SOYUT ANLAM

Grundrisse incelemesinde Marks, çeşitli mülkiyet tipleri anlattı. Bunların her birinin ötekisiyle hem benzer hem başka olan yanları vardı. Bunları eleştiri yollu bir daha gözden geçirelim.

XIV

DOĞULU VE ANTİK DEYİMLERİNİN ELEŞTİRİSİ

Marks, bir fizikçinin matematik verilerle atom çekirdeğini inceleyişi gibi, tarihin verilerini işleyip yeni sosyal görüşün temelini atıyor. Ortak mülkiyet biçimleri üzerine yaptığı karakteristikler böyle bir deha derinliği taşıyor. Yalnız, yüz yıldan beri gelişmiş yeni bilim buluşları açısından Doğulu ve Antik mülkiyet deyimleri üzerine kısaca eleştiriler yapılabilir; bu eleştiriye bir formel bir de organik bakımdan koyabiliriz.

1- FORMEL ELEŞTİRİ: "ANTİKİTE" deyince Irak, Mısır gibi Yunan ve Roma da onun içine girer. Bunlardan yalnız Roma, Yahudi ve Grek Kentlerini ANTİK saymak neden ileri geliyor? Marks, önce "ROMALI" ortak mülkiyet adını başa geçiriyor. Çünkü, elinde toprak ilişkilerini incelemeye elverişli başlıca materyal Roma tarihinde bulunuyor. **Grundrisse**'de kaynak olarak gösterilen tek eser, Niebuhr'un "**Römische Geschichte**" (2. baskı, c.I, s. 245) kitabıdır-.

Roma tarihi, bilindiği gibi, Grek ve Yahudi Kentlerini de içine alan bütün Akdeniz hinterlandlarını kapsamıştır. Yahudi Kenti, Roma'dan ve Grek Kentlerinden önce geldi. Antik tarihin en esrarlı karanlıklarına doğru Semit gelenekleriyle uzandı. Onun için

Marks, ortak mülkiyetin "ROMALI" adını yeter bulmuyor, ona daha geniş bir anlam vermek için "ANTİK ORTAK MÜLKİYET" diyor.

Ancak, Antik tarih Yahudilere kadar uzatılıp ondan öncesi ayrı bir bölüm gibi bırakılıyor. Bu neden?

Marks her sözünü bin yönde tartar. Bilime yeni özlere birlikte yeni bir terminoloji getirmiştir. Düşünün, farkına varmadan yahut aceleyle terminoloji yanlışlığına düşmesi beklenemez. Bunun bir anlamı olmalıdır.

Bu anlamı organik eleştiri sırasında bulabiliriz. Marks, Romalı Antik toplumla Doğulu Antik toplumu birbirinden ayırmakta yerden göğe dek haklıdır.

Doğulu Antik toplum SÜBTROPİKAL IRMAK BOYU üretici gücünün ağır bastığı bir sistemdir. Onun için "**Tarih, Devrim, Sosyalizm**" incelememizde bu tip Antik medeniyetlere bitkisel medeniyetler adını verdik. Bunların Akdeniz toplumlarından daha az kısımlı oldukları belli idi.

Sübtropikal ırmaklardan uzaklaşıldıkça yeni coğrafya üretici güçlerinin gitgide ağır bastığı bir sistem görülür. Örneğin, toprağın ırmak deltalarındaki yumuşaklığı ve bereketliliği ortadan kalkmıştır. Daha sert iklimin daha az bereketli ve çetin toprağı ancak demir saban ve balta ile tarıma açılabilir. Ayrıca, ilk sübtropikal ırmak medeniyetlerinden Akdeniz medeniyetlerine gelinceye dek arada 3-4 bin yıl geçmiştir. Bu süre içinde bezirgan ilişkiler daha evrencil ve etkili bir önem kazanmıştır. Irak Kentlerinden çok, Fenike, Grek, Roma Kentleri tipik ve aşırıca bezirgan kuruluşlar olmuşlardır.

2- ORGANİK ELEŞTİRİ: **Grundrisse**, ikinci tip ortak mülkiyeti, Doğulu tipin tersine, TOPRAK tabanı üzerinden çok, ŞEHİR üzerine oturtuyor. Burada "şehir", tekrar edelim ve üzerinde direnecek duralım; İngilizce "City", Fransızca "Cite", Türkçe'de "Kent" biçimindedir. Kent ne Ortaçağ kasabasıdır, ne Modern kapitalist şehirdir. Tarih, Devrim, Sosyalizm Bölüm IV, s.164-182'de(Sosyal İnsan Yayınları basımı) özetlenen seçkin bir sosyal yapıdır. İnsanın, içine Barbar kurdu kılığında girip, içinden Medeniyet keleşliği olarak çıktığı bir kozadır. Kent bu anlamıyla ele alınmadıkça, Medeniyet gerçekliği kavranamaz. Hele Barbarlıktan Medeniyete geçişi açıklamak büsbütün imkânsız olur. Marks'ın da Kadim tarihe temel saydığı Kent, ortak mülkiyet üzerinde kuruldu. Kent yalnız Roma'da, Yunanistan'da ve Yahudilik'te görülmedi. Irak balçıkları içinde ilk Medeniyeti doğuran Kent oldu. Fırat, Dicle sübtropikal

irmaklarının Acem Körfezi'ne döküldüğü yerde, ilk Sümer Medeniyeti, Ur (El'ubeyt), Uruk (Ereş) ve ilh. kentleriyle başladı.

Orada bir yol ilk tohumunu alan Medeniyet, sonra tufanlar geçirerek, Sümer ülkesinin kuzeyine doğru çıktı. Akkad, Asur, Fenike, Eti, Med, Pers medeniyetlerini yarattı. Bunlar da Kent hücrelerinden doğdu. Mısırdaki Nil deltasıyla başlayıp, Irak'ın tersine, güneye doğru inen onlarca sülaleli Mısır Medeniyetleri zinciri, halka halka Kentlerle gelişti. Yakın Doğu kaynağından fırlamış tohumlar Hindistan'a, Çin'e, Akdeniz'e yayıldıkça klasik Akdeniz ve Uzak Doğu medeniyetleri fişkırdı.

Bütün bu Medeniyetlerin hepsinde ortak varlık ve ana çekirdek hep Kent oldu.

Ne var ki, 1858 yılı bu olaylar bilim için henüz yoktu. Marks, ona rağmen, Kentin oynadığı büyük rolü belirtecek kadar gerçekçi bir deha idi. Ondan sonra yüzyıl boyu Arkeoloji ve tarihöncesi araştırmaları o boşlukları kapattı. Marks, büyük çığırı açmış, tutulacak yolu, metodu keskince elimize vermişti. Tarihçil Maddeciliği bir dogmatizm yapmak isteyenlere zaman zaman hücum etmişti. Engels, Diyalektik Maddecilik metoduyla yapılacak bütün araştırmalara artık olumlu bilimlerden dayanak bulunacağını, onun dışında hayal kurulamayacağını açıklamıştı. Bütün bu gerçekler önünde hâlâ Marks'ın bıraktığı yerde metinleri otlamakla yetinmek, Marksizm softalığı olurdu. Marks'a saygı göstermek paravanası ardında Marksizm'i küçük düşürmeye kimsenin hakkı olamazdı.

Bu bakımdan, 1858 yılından beri ele geçen tarihçil olaylar zincirinin bütünü gözönünde tutulmalıdır. Ancak o zaman, Doğulu veya Romalı ortak mülkiyet biçimlerinin ne oldukları ve nasıl değiştikleri daha duruca anlaşılabilir. Gerek Doğulu yahut Asyalı ortak mülkiyet, gerek Romalı yahut Antik ortak mülkiyet, her şeyden önce, yalnız ve ancak Kent yapısı içinde doğmuştur. Ona göre izlenirse aydınlığa çıkarılabilirler.

XV

DOĞULU VE ROMALI BİÇİMLERİN BENZERLİKLERİ

Marks, Doğulu ortak mülkiyetin birinci ve Antik, daha doğrusu Romalı ortak mülkiyetin ikinci biçim olduğunu belirtti. Bu iki biçimi karşılaştıralım.

Gözümüzün önüne ilk gelen şey şudur: O iki biçimden birincisi Yakın Doğu'da, ikincisi Akdeniz'de evrimi bitirdi. Her iki durum üzerine Marks'ın eline gecen tarih belgeleri yalnız 2 bin yıllık yazılı olaylarla kalmıştı. Bu olaylara göre, Asyalı Doğu ortak mülkiyeti DESPOTİK, Romalı Batı ortak mülkiyeti az çok daha DEMOKRATİK görünüyordu.

Toplum üstyapısında iki biçimin ayrılıkları göze batacak kadar açıktır. Doğu despottur, Batı Demokrattır. Bu Despotluk ve Demokratlık karakterleri üzerinde şimdilik fazla durmayalım. Ancak Despotluğa yahut Demokratlığa yol açan şeyler nelerdir?

Tarihcil Maddecilikten önce o gibi sorulara verilen ve bugün de hâlâ burjuva kültürünce verilmekte olan karşılıklar bellidir. Kimi coğrafya, kimi ruh gibi nedenlere başvurur. Hepsi, toplum dışındaki tabiata yahut toplum içindeki sırf üstyapı ilişkilerine önem verir. Tarihcil Maddecilik, toplumdaki kopmuş bir soyut tabiatın da, kendi başına mutlak sosyal üstyapı ilişkilerinin de yetmediğini gördü. Coğrafya, toplum seviyesiyle ilişkili olmak üzere, bir üretici güç rolünü oynayabilirdi. Ancak; tek başına hiçbir üretici güç, Despotluğun veya Demokratlığın izahına yetmezdi.

Grundrisse'de gerek Asyalı, gerek Romalı ekonomiler üzerine yazılmış birçok pasajı sıra ile alalım:

1- KENT: Marks'a göre Romalı toplumda Kent, "*kırın basit bir eki değildir*". Asyalı Kent, kırın basit bir eki midir? Bir Orta Çağ köyü müdür? Hayır-.

Sümer ülkesi Kent ile Medeniyete girdi. Oradaki Asyalı, Kent, ana yapısı bakımından, ne Roma, ne Atina veya İsparta Kentinden farklı değildi. Yalnız bir şey vardır: Irak'ta Ur Kenti, Roma Kentinden 4-5 bin yıl kadar öncelere doğru kurulmuştur. 4 bin yıl önceki o Gilgamesh'in Kenti ile 4 bin yıl sonraki Romus ve Romulus'un Kenti arasında elbet kimi farklar bulunacaktır. Ne var ki Kent, Asya'da da, Avrupa'da da kurulduğu zaman kırın basit bir eki olmamıştır-.

2- TOPRAK: Marks'a göre Romalı toplumda, "*Tarla Kentin arazisi gibi görünür*." Ur Kentinde de yerler Kentin arazisidir. Marks'a göre Roma'da, "*toprak kişinin atelyesi, iş aleti, yaşama aracı, nesnesidir*." Ur Kentinde toprağı kişiler yaşama aracı olarak benimsemekle işe başlamışlardır-.

3- ÜRETİM: Marks'a göre Doğuda Komün veya Kabile mülkiyetinin "fiili tabanı... Manifaktürle tarımın mezcoluşu [uyuş-

ması]" biçimindedir. İlk Atina veya Roma Kentinde de kuruluş günleri Manifaktür (el sanayii), tarımdan ayrılmış değildir. Ancak sonraları Manifaktürün bir bölümü kölelere, bir bölümü ev kadınlarına düşmüştür. Bununla birlikte, Manifaktür, o zaman dahi, "aile içinde Tarım üretimiyle "mezcolmuş" bulunur.

Marks'ın deyişiyle Doğulu üretimde: "*Küçük Komünler yan yana, bitkicil ve bağımsız birer varlık güderler. Ve her kişi, ailesiyle birlikte kendisine düşen toprağın üzerinde bağımsız olarak çalışır.*" (14)

4- AŞIRI ÜRÜN: Marks'a göre her iki biçimde de, bir yandan çalışanın kendisi ve ailesi için harcanan ürün vardır, öte yandan toplum için harcanan aşırı ürün veya aşırı emek vardır.

Doğulu Komünde; "*Emek, bir yanda ortakça rızıklanmak için, söz yerinde ise INSURANCE (emniyet sağlamak) için; öte yanda Komünün Komün olarak masraflarını, savaş, tapınç ve ilh. harcamalarını kapatmak için belirlendirilmiş bulunur.*" (14)

Antik Romalı toplumda; "*Komünün bekası bütün üyelerin ortak (kendi kendisine yeter) köylüler olarak yeniden üremelerini ister. Bu köylülerin fazla gelen (artı) zamanları, hakkıyla Komüne, savaş, ve ilh. gerektirdiği işlemlere ait olur. İnsan çalışma şartlarını, kendisine düşen toprak arpentini (Arpent: 40, 46 ar toprak yüzölçümüne eşit bir birim, (4 dönüm kadar)) benimsemekle kendi emeğini benimser. O toprak parçası ise Komünün var oluşuyla garantilenir; Komün de kendi hesabına, Komün üyelerinin askerlik hizmeti ve ilh. biçiminde sağladıkları aşırı emekle garantilenir.*" (17)

5- SAVAŞ: Marks'a göre Romalı komünde "*Gerekli olan topekûn büyük görev, büyük ortak emek, savaştır.*" (15) Çünkü, her Kent bir toprağa yerleşmek ve yerleştiği toprağı korumak için başka Kentlerle boyuna çarpışmak zorundadır. Bu durum, Doğulu Komün için başka türlü olamaz. Nitekim, sübtropikal ırmak boylarında kurulmuş bütün Irak, Mısır, Hint, Çin kentlerinin tarihleri bitmez tükenmez savaşların tarihi olmuştur.

Demek Marks'ın Doğulu veya Romalı Komünler üzerine verdiği ayırdedici karakterler, keyfiyet bakımından aşağı yukarı benzerler. Her iki biçimde de ORTAK MÜLKİYET ağır basar ve aynı ortak mülkiyet, az çok bağımsız olan üretmen emekçi tasarrufunun (toprağı benimseyişinin) garantisi olur. Başka deyimle, toplumun başında ortak Komün mülkiyeti bulunmasa, kişilerin,

toprak üzerine bir mülkiyet değil, bir tasarruf bile iddia etmeye hakları kalmaz. Emekçilerin en bağımsız göründükleri Roma'da, Komün yurttaşı, yani Roma Kentdaşı olmayan kimse toprak sahibi de olamaz. Öyle ise, en bağımsız Roma ekincileri Komünün varlığı sayesinde var olmuşlardır-.

Bu arada Yakın Doğu'nun sübtropikal ırmak boyu Kentleriyle Akdeniz'in Kentleri arasında tarih bakımından bir hayli farklar bulunur. Çünkü Roma Kenti, ticaretin büsbütün evrencil bir genişlik kazandığı çağlarda gelişmiştir. Öyle iken, bağımsız tarlayı üretmene veren bir Kent geleneği yahut bir Despot buyrultusu olabilir. Bu Despot, sonradan Medeniyet yıkılırken üstün gelmiş Barbar Komünlerin askeri şefi de olabilir. Asyalı Despot daha çok bu son ve sonraki sosyal-tarihcil gelişimin ürünüdür.

Tarih basamakları arasında görülen farklar, ana ilişkinin ortak mülkiyet olmasını ve kişi mülkünün toplum mülkiyetinden çıkıp ona bağlı kalmasını ortadan kaldırmaz. Kişi mülkiyeti, söz yerinde ise, göbük bağı ile hep ortak Komün mülkiyetine bağlı kalır. Yalnız bu göbük bağı, Doğuda biraz daha kısadır; Batıda ve Romalı toplumda biraz daha uzamıştır-.

XVI

DOĞULU VE ROMALI MÜLKİYETLERİN AYNILIK VE GAYRILIKLARI

Marks'ın Doğulu ve Antik diye ayırdığı ortak mülkiyet biçimleri üzerine söylediklerini, bir daha ve sırf MÜLKİYET bakımından ele alalım ve mülkiyet ilişkilerini somut tarih içinde değerlendirmeye çalışalım.

Marks diyor ki: *"Asyalı biçimde (hiç değilse en geçerlisinde) mülkiyet yok, yalnız kişicil tasarruf vardır; Komün sözün özel anlamıyla gerçek mülk sahibi olduğundan, var olan sadece ORTAK MÜLKİYET'tir."* (20)

Grek ve Roma Kentleri Asyalı biçim değildirler. Fakat, Roma kurulurken, kahraman Ene, elinde sabanla Kent topraklarını çizerken, o toprakların kutsal mülkiyeti, tıpkı Sümer Kentindeki toprakların mülkiyeti gibi tanrıya adanmıştır. Bu şartlar altında kuruluş günlerinde Romalı emekçilere ayrılan tarlalar garantileri-

ni komünün ortak mülkiyetinden aldılar, ayrıca, Roma toprakları toptan tanrıya adandığı için, Romalı ekincinin o toprakları benimseyişi, kendiliğinden, mülkiyet değil, "KİŞİCİL TASARRUF" durumunda kaldı. O bakımdan, Asyalı biçimle Antik biçim arasında hiç değilse Kentlerin ilk kuruluş çağları için büyük uçurumlar yoktur.

Bizans Medeniyeti Doğulu mudur, Romalı mıdır? Adı üstünde, Doğu Roma, yani Roma'dır. Doğu Roma'nın, toprak mülkiyeti ilişkilerinde, Batı Roma'dan çok şeyler aktardığı ve aktaracağı kendiliğinden anlaşılır. Bizans toprak mülkiyeti ilişkileri Osmanlılığa dek aktarılan biçimleriyle nedir? Bizans sonraları Barbar akınlarına uğradıkça, toprak mülkiyeti de birçok değişikliklere uğradı. Bu arada, üretmen ekincilerin toprak üzerine sahip çıkışları, mülkiyetten çok Asyalı biçimde TASARRUF ilişkisini gösterdi.

Gene Marks diyor ki:

"Kadim uluslarda devletin arazi mülkiyeti ile kişilerininki, biçimleri birbirine zıt olan mülkiyetlerdir; öylesine ki devlet mülkiyeti böyle çift bir biçime girmediği zaman, kişi mülkiyeti, devletin toprak mülkiyeti ile dolaylanmış (mediatize edilmiş) bulunur. (Bunun klasik örneğini Romalılar verir; o tip, en saf ve dupduru, en başarılı biçimiyle Romalılarda vardır). Onun için orada özel toprak mülkiyeti sahibi, aynı zamanda Kentdaş (citoyen)dır, Kentin adamıdır, Ekonomi bakımından Kentdaşlık sadece, köylünün bir Kentle ikamet eder olmasından ibaret kalır. (20; İng. 79)

Görüyoruz; Marks'ın kendisi de, devlet mülkiyeti dediği ortak mülkiyeti Romalı toplum içinde aynen var sayıyor. Romalı ekincinin kişi mülkiyeti eğer tasarruf değilse, toplum mülkiyeti aracılığı ile dolaylanmış (mediatize edilmiş)tır, derken onu belirtir.

Orijinal İslam Medeniyeti veya İslam rönesansını yapan Selçuk-Osmanlı toplumları Doğulu mudurlar, Batılı mıdır? Doğuludurlar.

İslam hukukunda MİRİ TOPRAK'ların rakabesi (mülkiyeti) "Müslümanların mal-evinin" ortak mülküdür. Miri toprakların yanibaşında hem çifte biçimle devlet mülkiyeti, hem tipik Romalı kişi mülkiyeti vardır.

Çift biçimde mülkiyet Osmanlı Dirlik Düzeni'nde görülür. Herkes, Miri toprakların ortak mülkiyetine sahiptir; aynı zamanda gene herkes, kendisine düşen tarlanın tasarruf sahibidir. Marks'ın çift biçim dediği ortak mülkiyet şekli bu ise, Asyalı biçim böyledir.

Ne var ki, Miri toprakların yanibaşında, "Arazi-i Memlûke" yani kişi mülkiyeti olmuş topraklar vardır. Bu yerler en saf ve dup-

duru, en başarılı biçimde klasik "kişi mülkiyeti"dirler. Bu mülk sahipleri, Müslüman olarak dolayısıyla ortak sayılır, çünkü Kentdaşlığın yerini Müslümanlık tutmuştur; hem de kendi mülkiyeti dolayısıyla, "devletin toprak mülkiyeti ile dolaylanmış bulunur." Müslümanlıkta Kent (yani Mekke ve Medine), Hülefa-i Raşidin'den sonra çok önemsizleşmiştir. Hele Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar çağında bu önem hemen hemen silinmiş gibidir. Gene de yok olan Kentin gelenek ve görenekleri, Müslümanlık kuralları ve kurumları biçiminde kutsal birer varlık olarak yaşamıştır.

Roma'da Kentin bütün etkileriyle sonuna dek ayakta kalması, herhalde büyük ticaret yolları üzerinde tuttuğu önemli yeri sonuna dek koruyabilmiş olmasından ileri geliyor. İslamlıkta ise, tersine, evren pazarının en büyük yolu -Irak, Suriye ve Anadolu'dan geçen orta yol- açılır açılmaz, Mekke ve Medine'nin önemi suya düştü. Umman ticareti, eskisi kadar (Müslümanlığın ilk günlerindeki kadar) Hicaz yolunu tutmadı. Onun için, Roma devleti yıkıldıktan sonra Roma Kentinde kalan Papalık gibi, Hülefa-i Raşidin'den sonra Mekke ile Medine, yalnız moral birer kutsal yer olarak kaldılar.

İslam ve Osmanlı toprak ilişkilerinde görülen basamakları Roma toplumu da az çok yaşadı. Ancak, tarihe geçen Roma için, yaşanmış basamakların epey silik gelenekleri ve görenekleri kaldı. Roma, Akdeniz, Grek Kentleşmelerinin AÇILIŞI, yani İMPARATORLUK haline gelişi demektir. Roma Medeniyetinde ilkel Barbar kent gelenekleri yavaş yavaş silindi.

Grek kentlerini Makedonya barbarı İskender'in kılıcı kesip atmıştı. Grek kentleri içinde, kapalı kastlara benzeyen aile ve sınıf farklılığı gelenekleri daha uzun ömürlü oldu. Grek kentleri öldüler, ama asil ile ayaktakımı arasındaki farkları içlerinden söküp atamadılar. O yüzden, İskender imparatorluğunun doğması ile batması bir oldu, denilebilir.

Roma, Akdeniz kentleşmelerinin açılış çağına rastladığı için, sınıf kapallılığında suples gösterdi. Eski Kent kurucusu toprak sahibi Patrici asildi. Pleb, sonradan yanaşma, ipten kazıktan kopma köle dölüydü. Ama Bezirganlıkla zenginleşmişti. Züğürt Patricilerle zengin Plebler arasında bir uzlaşmaya doğru gidildi. Modern çağda İngiliz Lordları ile Burjuvaları arasında yapılabilecek bir uzlaşma görüldü. O sayede küçücük bir avantüryeler Kenti olan Roma, sürekli evren hegemonyasını kurabildi. Hicaz çölleri

ötesinde unutulmuş birer sönük Kent olan Mekke ve Medine'de Kureyşli asillerle Müslüman plebler arasındaki uzlaşma, evrensel İslam Medeniyetini kurdu.

Bu sosyal gelişim paralelliği, Doğulu ve Romalı toprak ilişkileri alanında dahi kendini gösterdi. Medeniyet üçüncü gelişim basamağına varıp, ilk büyük barbar akımına uğrayınca bütün ortak mülkiyet kalıntıları ve gelenekleri sonraki basamaklara aktarılır.

XVII

ORTAK MÜLKİYET BİÇİMLERİNİN BİRLİĞİ VE BÜTÜNLÜĞÜ

Grundrisse'de verilen ortak mülkiyet biçimleri birbirinden kopmuş, bağımsız olaylar değildirler. Onlara, bir (Asya-Avrupa) gibi kara kıtası yahut bir (Doğu-Batı) gibi yön, veya (Asyalılar-Avrupalılar) gibi ırk, ulus kategorisi olarak bakılamaz.

Yukarıda işaret ettik. Marks birçok adlarla saydığı ortak mülkiyet biçimlerini toptan iki biçimde tasnif etti. Sonra ana biçim diyebileceğimiz Asyalı ve Romalı mülkiyeti de birbirinden bağımsız saymadı. Tam tersine, bütün o çeşit ortak mülkiyet biçimlerinin, tarihcil gelişim basamaklarına göre başkalıklar gösterebilirler bile, aynı kökten çıktıklarını açıkladı.

Doğulu ve Asyalı ortak mülkiyet biçiminde, Marks'a göre: "Aşırı emek üst topluluğa" verilir. Yani, kişiler ve Komünler, kendi geçimlerinden artanı, Komünler ve Kabileler birliğine otomatik olarak sunarlar. Birlik ilişkileri kavram olarak kalmaz. "*Üst topluluk en sonunda şahıslaşmış cisimleşir*" diyor Marks. Bu cisimleşme, Komün doğar doğmaz değil, "EN SONUNDA" görülür. Ve iki biçim alır:

1- "Gerçek Despot": Bildiğimiz mutlak yetkili ve toplumun ortak mülkiyetini temsil eden kişi olarak hükümdar.

2- "Kabile varlığı demek olan Tanrı": Bütün Kentlerin doğuş günlerinde tapınağın temsil ettiği ortak mülkiyet tanrınıdır.

Tarih içinde birinci basamak tanrıdır. Despot, sonradan Kenti işgal eden yahut topluma üstün çıkan şeftir. Bu şef kendisini Tanrının sözcüsü yerine koymaya çalışır.

Bu gelişim prosesini Marks şöyle anlatır:

"Bu tipte olan Komün mülkiyeti, emek içinde fiilen gerçekleşir gerçekleşmez, iki yol tutulabilir, iki biçime girilebilir: 1- Küçük

Komünler birbirleriyle yanyana, bağımsız ve bitkicil birer varlık güderler ve her kişi kendisine düşen toprak payını ailesi ile birlikte bağımsızca işler. (Burada emeğin bir kısmı ortak iaşeye, -daha doğrusu garantilenmeye- gider; geri kalan emek, Komünün Komün olarak masraflarını, savaş, din tapıncı, ilh. giderlerini kapatmaya yarar. En orijinal anlamıyla ağa EGEMENLİĞİ örneğın yalnız Slav ve Romen Komünleri gibi noktalarda fışkırrır. Angarya ve ilh. düzenine geçış, Serflik rejimine doğru gidiş buna dayanır). 2- Birlik, bizzat emeğın teşkilatlanmasına doğru gelişebilir. Böylece, Meksika'da, hele Peru'da, Kadim Kentler arasında ve bazı Hint kabilelerinde olduğu gibi hakiki bir sistem teşkil edebilir. Bundan başka topluluk karakteri, Kabile içinde birliğı temsil eden bir Kabile ailesinin başı biçiminde gözükabilir; yahut aile babaları arasında bulunan karşılıklı yardımlaşma ilişkisi gibi gözükabilir. O zaman, duruma göre, bu topluluğın az çok demokratik veya despotik bir biçimi önümüze çıkar. Emek yoluyla gerçekten benimsemenin topluluk şartları (Asyalı uluslarda çok önemli olan) su yolları, ulaştırma araçları ve ilh. yüksek birliğın, yani küçük Komünler üzerine kanat germiş olan despotik hükümlerin eseri olarak görünür. (İngilizce'sinde: Asya uluslarında çok önemli olan sulama sistemleri, ulaştırma araçları ve ilh. gibi emek yoluyla gerçek benimsemenin Komüncü şartları, yüce birliğın, ufak Komünler üzerine poz alan despotik hükümetin eseri gibi görünür.) O zaman, bilhassa şehirler, o köylerin yanibaşında, ama dış ticarete, özellikle elverişli bulunan noktalar üzerinde yahut devlet başı ile satraplarının gelirlerini (aşırı emeği) emekle değiştikleri ve işeli sermayesi (labour funds) olarak harcadıkları yerlerde teşekkül eder." (14)

Marks'ın yukarıki açıklaması olağanüstü aydınlıktır. Marks'a göre ortak mülkiyet bir tek kökten çıkar. Bu kök üzerine gelişen çeşitli dallanmalar ve budaklanmalar aynen üzerinde durulmaya değer.

XVIII

ORTAK MÜLKİYETLER BİRLİĞİNİN ŞEMASI

Marks, ilkel toplumu üretimin ön şartı sayar. Avcı, Çoban toplumlarda ortak mülkiyet, insan emeği dışında ve önünde, insan topluluğundan doğar.

Tarım keşfedilir edilmez ortak mülkiyet, "emek içinde gerçekleşir." Ondan önce, ortak mülkiyeti üretim yönetmez, tersine üretimi ortak mülkiyet yönetirdi. Tarımla birlikte ortak mülkiyet, üretmenin emeği ile yeniden üretilmeye başlar. Ortak mülkiyet, emeğin ve üretimin doğrudan doğruya etkisi altına girer. Onun için, ister istemez, ortak mülkiyet, üretimin gelişimine uyarak bir sıra değişikliklere uğrar.

Avcılık ve Çobanlık düzenlerinde ortak mülkiyet hüdâyinabit idi. Gelgeç ve oynak ilişkilere dayanıyordu. Tarım üretiminde toprak, birden bire hem SÜREKLİ, hem YERLEŞİK olan başlıca üretim aracı haline gelmiştir. Böyle bir düzende yeniden üretilen ortak mülkiyet, insan emeğinin ürünü durumuna girer. Onun için de, emeğin ve üretimin kesin etkisinden kurtulamaz.

Marks, bu olayı belirtir belirtmez, ortak mülkiyetin üretim yordamındaki değişikliklere göre gösterdiği gelişim biçimlerini sıralar. Biz bu sıraları şöyle şemalaştırabiliriz:

İLKEL ORTAK MÜLKİYET

(Hüdâyinabit Kominde tabii Ekonomi)

A- BİTKİCİL DAĞINIK KOMÜNCÜKLER

(Emek: Kendi tarlasında
işleyen bağımsız aile üretimidir)

TEŞKİLATLI KOMÜNLER BİRLİĞİ

(Emek: Bütün Topluluğun
elbirliği ile yapılan üretimdir.)

AŞIRI EMEK: Ağanın egemenliğini
tutan ANGARYA'dır.
ISLAVLARDA
ROMENLERDE
ve ilh...

AŞIRI EMEK: Hakiki bir
SİSTEM teşkilatı kurar.
MEKSİKALILARDA
PERULULARDA
KADİM KELTLERDE
kimi HİNT KABİLELERİNDE

I

1

b) Daha DEMOKRATİK KOMÜN
(Aile şefleri arasındaki
toplantılar ve ilişkiler ortak
mülkiyeti ve birliği güder.)

a) Daha DESPOTİK KOMÜN
(Kabile şefi ortak
mülkiyetin mümessili
olarak birliği güder.)

Bu açık bölümlemeyi yaptıktan sonra Marks, iki tip ortak mülkiyeti karakterlendirir:

a) İlk "daha Despotik Komün"ü izah eder. Despotluğun üretim temeline dayanan gücü, o temelde rol oynayan BÜYÜK ORTAK EMEKLER (bayındırlık işleri) kökünden kaynak alır. Bu bayındırlık işleri **Grundrisse**'nin Fransızca'sında "Su yolları", İngilizce'sinde "Sulama sistemleri" diye çevrilir. Bu iki çeviri iki ayrı tarihcil anlam taşır. Su yolları Roma İmparatorluğunda dahi pek çok görülür, yani Akdeniz Medeniyetlerinde de su yolları vardır. Sulama sistemine gelince, bu sistem daha çok Sübtropikal Irmak Boyu Medeniyetlerinde görülür.

Asyalı uluslarda o su işleri ve büyük tarım teşkilatı, büyük ulaştırma araçları ve ilh. ağır basar. Asyalı toplumun birliğini temsil eden eski şefe, ekonomi, ortak mülkiyetin sahibi rolünü verir. Bu rol, şefi, bütün insanların rızklarını biçen, alını yazılarını çizen bir insanüstü güç, Tanrısal kudret durumuna çıkarır.

b) "Daha Demokratik Komün": **Grundrisse** daha aşağıda bu biçim Komünü "ikinci biçim ortak mülkiyet" temeline dayandırır. Yani, orada da toprak mülkiyeti ortaktır. Ancak, aile başkanları toplantı yaparak aldıkları kararlarla toplumu güderler. Bu tip ortak mülkiyetin en açık örneği Roma Kentinde bulunduğu için, Marks ona "Romalı biçim" diyor. Aynı tip mülkiyet Roma'dan başka Yunan, Yahudi ve ilh. toplumlarında da bulunduğu için, daha genel olarak Antik biçim diyor.

Böylece Marks, 1858 yılında, ortak mülkiyet biçimlerinin sosyal ve ekonomik birliğini ve bütünlüğünü belirtmiştir. Bu birlik içinde gerek Romalı, gerek Asyalı ortak mülkiyet, üst-yapı gösterilerinde birbirlerine zıt sonuçlu olsalar bile, aynı kökten çıkmış olurlar. Aralarındaki fark herhangi bir ırk yahut ulus yahut coğrafya farkı değildir.

Marks'a göre, kapitalizmden önceki bütün mülkiyet biçimlerinde herkes mülk sahibi durumundadır. Herkesin mülk sahibi oluşu ise, ORTAK MÜLKİYET temelinden kaynak alır.

"Bu mülkiyetin rastlaştığı bütün biçimler, bir topluluğu ön şart bilir. O topluluğun üyeleri, biçimcil farklarına rağmen, üye oldukları için mülk sahibidirler. Dolayısıyla bu mülkiyetin en ilk biçiminin kendisi DOĞRUDAN DOĞRUYA ORTAK MÜLKİYET'tir. DOĞULU biçim, Slav biçiminde değişikliğe uğrar; ta zıttına çevrilinceye değin gelişir. Ama, her zaman Antik ve Cermanik mülkiyetin çelişkili ve esrarlı temelini teşkil eder." (35)

Görüyoruz ki, Marks için ortak mülkiyet diyalektik bir prose-
dir. Bu prosenin birinci halkası Doğulu biçimdir. Sonuncu halkası
Antik ve Cermanik biçimlerdir. Slav biçimi, Doğulu'nun sonradan
uğradığı değişikliktir.

Burada, Marks'ın kullandığı adlandırmalar bize bir başka nok-
tayı hatırlatıyor. Bildiğimiz gibi Marks, Hegel'e en saygı duyan
öğrencisidir. Hegel, ilk defa tarih bütünlüğünü diyalektik gerçek-
liği ile ele almıştı. O yüzden Marks'ta ve Engels'te Hegel'in etkile-
ri derindir. Marks'ın mülkiyet biçimleri üzerine yaptığı sınırlama,
nerede ise, kelimesi kelimesine Hegel'in deyimlerini ele alır. Ni-
tekim, Brehier, Hegel için şöyle der:

*"Hegel'in gerçek erüdisyonu (mütebahhirliği: Bilgi deryası olu-
şu) ile pek beslenen tarihin somut özü, muhtevası, özellikle Mede-
niyetlerin coğrafya dağılışları üzerine yazmış olduğu dikkate değer
sahnelerde bulunur. Bu tarih, Hegel'in kendi üçüzünü dünya tari-
hinde ayırdettiği üç büyük çağın ardarda gelişine uygulanış dene-
mesini bize gösterir: Asyalı Despotizm, Greko-Romen Medeniyet,
Cermen-Hristiyan Medeniyeti. (B., **Hist, de la Phil.**, c.3, s.776)*

Hegel'in üçüzünde şu karakterler belirir:

- 1- DESPOT: Yalnız kendisi hürdür, herkes ona kuldur.
- 2- GREK-ROMEN Kentdaşları: Ruhun tabiattan ayrılmış soyut-
laştırması demek olan Hukuka yaslanır-.
- 3- HRİSTİYAN'ın-CERMEN'in: İç hürriyeti, o prensibi politika
gerçekliğine geçirmek rolünü üzerine alır.

Hegel'in aşırıca soyut üçüzü, Marks'ta biraz daha somutlaş-
tırılmış gibidir. Ancak terimlerin kendilerine dek bu deyimler
Marks'ta aynen kalmışlardır. Bu durum, Marks'ın, henüz Hegel
etkilerini mülkiyet olayları içinde değerlendirdiği sırada, pre-ka-
pitalist ekonomi üzerine araştırma yaptığını ortaya çıkarır-.

Bu bakımdan, Asyalı Despotik, Romalı Antik, Slav, Cermen
deyimleri Hegel sistemi dışında somut tarih gerçekliklerine göre
yeniden araştırılmaya değer.

XIX

DESPOTİK KOMÜN

Aynı kökten çıkmış Asyalı DESPOTİK ortak mülkiyet biçimi ile
Romalı DEMOKRATİK ortak mülkiyet biçimi arasında başlıca fark-
lar nelerdir?

Bu iki biçim toplumda, Kent, Toprak, Üretim, Aşırı Ürün, Savaş İlişkileri ve durumları bakımından ne çok benzerlikler bulunduğu işaret ettik. Aynı kökten gelmiş iki sistem için bundan tabii bir şey olamaz. O benzerliklere rağmen, Marks'ı iki ayrı ortak mülkiyet biçimi belirtmeye götüren farklar yok mudur?

Vardır. Bunlar arasında en göze çarpan fark, üretim şartlarını KİŞİLERİN BENİMSEYİŞLERİ bakımından bulunur.

Toprağın ortak mülkiyeti karşısında kişiye, Asyalı toplum da, Romalı toplum da bir "SAHİP ÇIKMA" (benimseme) hakkı tanımıştır. Çünkü tarım üretiminin kökü, kişiyi toprakla kaynaştırmıştır. Kişi ve ailesi kendi paylarına düşen toprağı kendi çabaları ile verimli kılmak için öylesine organik bağlı ilişkiler içinde çalışırlar ki, onlara, toplumun ortak malı olan toprak üzerinde bir BENİMSEME (sahip çıkma) hakkı tanımamak anlamsız olur ve zamanla imkânsız hale gelir. Çünkü tarım üretimi, toprağı "kişinin dışı uzayan bir organı" haline getirmiştir. Toprağı kişiden ayırmak, kişinin bir organını vücudundan koparmak kadar güçleşmiştir.

Bununla birlikte, kişinin toprağına sahip çıkışı, Asya Despotluğunda başka, Roma Kentinde başka karakter gösterir. Asya Despotluğunda kişiye Komün aracılığı ile toprak tefviz edilmiştir. Roma toplumunda da gene kişiye Kent, yani Komün aracılığı ile toprak tahsis edilmiştir. Tefviz ve tahsis edilmek bakımından fark yoktur.

Yalnız, Asya Despotluğunda tefviz edilen toprağı kişinin benimseyişi "topluluk cevheri içinde tabii bir eleman"ın durumunu andırır. Arızı ve gelgeçtir. Despot (toplum), diledi mi, kişiyi o toprak üzerindeki sahip çıkış hakkından koparıp atabilir. Roma Kentinde kişinin toprakla ilişkisi o kertede arızı ve gelgeç değildir.

Neden? Ve nasıl?

Komün ile kişi arasındaki ilişkiler, Asyalı tiple Romalı tip için ikinci bir fark daha yaratıyor. Marks'a göre:

1- Asyalı kişi, "topluluk cevheri içinde tabii" bir yer tutar. Falan Kabilenin filan Kanı, feşmekân topraklar üzerine kişileri aileleriyle birlikte yerleştirip sahip çıkartmıştır.

2- Romalı kişi, tabii Kabile ve Klan içindeki organik durumuyla değil, İKAMETGÂH (konutu) ile toprağına yerleşip sahip çıkmıştır.

Hiç değilse Marks'ın elinde bulunan Roma belgeleri, Romalı Kentdaşı kişinin Kabile ve Kan organizması dışında kalan ailesiyle bir ikametgâh sahibi etmiştir.

Burada bir soru önümüze çıkıyor. Roma'yı ilk kuranlar Kabile ve Kan teşkilatlarına göre bir ayırım ve örgüt yapmamışlar mıydı? Daha doğrusu Roma'nın kurucuları birbirleriyle eşit Kan kardeşleri değiller miydi?

İtalyan yarımadasına göçenler ister Truva'da savaşla yenilip kaçmış olsunlar, ister Grek Kentlerinden birinde tapınağa danışıp topluca ayrılmış olsunlar, aynı topluluğun insanları idiler. Bu bakımdan Kan kardeşlikleri vardı. Roma Kentinin kuruluşu bütün Akdeniz Kentlerinin kuruluşlarından farksızdı.

Bir Grek Kentinin kan kardeşleri birbirlerine düştüler mi kâhin kadın Piti'ye başvururlardı. Tanrının işaret ettiği yere içlerinden seçtikleri Kahramanın ardında yollanırlardı. Buldukları toprağı, oraya gelen Kan kardeşleri arasında, Kan teşkilatının kurallarına uygun olarak, eşitçe, belirli tarlalara ayırıp üleştirirlerdi.

O zaman, Romalı ortak toprak mülkiyeti içinde de kişilerin bölünmüş topraklara sahip çıkışları "topluluk cevheri içinde tabii bir eleman" oluşlarından ileri geliyordu.

Sonra ne oldu? Engels "Ailenin ve ilh. Menşei" etüdünde pek duruca anlatıyor. Kent kurulduktan sonra her Kabile ve Kan içinde sosyal farklılaşma başladı. İkametgah esasına göre yerleşmeler bu farklılaşmayı artırdı. Başka başka Kabile ve Kan teşkilatlarından birtakım kişiler sivrildiler. Üst durumda ekonomik imtiyazlarını savunmak için aralarından "DESPOTLAR" çıkardılar. Antik Yunan toplumları üzerine Heredot gibi tarihçilerin yazdıkları, o Despotluk oyunları doludur. Despotlar, beş on zorbayı teşkilatlandırıp silahlandırdılar. Dünyanın en kalleşçe oyunlarına ve oldubittilerine giriştiler. Kan teşkilatı içinde, zor ve baskı nedir bilinmediği için, zıpçıktı zorbalığa karşı da hiçbir savunma aracı yoktu.

Kanın kendi kendisini savunacak cihazı olmayınca zorbalılar DEVLET teşkilatını kurup başa geçtiler. Devlet için artık Kabile ve Kan yerleşimleri değil İKAMETGAH yerleşmeleri önemli oldu. Kabile değil, MAHALLE ve SOKAK teşkilatı doğdu. İkametgâh sahibi ekinciler yahut Kentdaşlar, -Kabilelerine ve Kanlarına göre değil- varlıklarına göre güçlendiler ve ilh. Bu prose bize şunu gösteriyor: Üretim yordamı geliştikçe, kişi, ortak mülkiyet cevheri içinde bir "arıza" olmaktan çıkıyor, bağımsız ve yerleşik mülkiyet sahibi kişi durumuna giriyor. Bu prose, bizim Osmanlı topluluğunun MİRİ TOPRAK'larında bir yol daha tekrarlanacak olan Antik Tarih şeklidir.

Osmanlıların DİRLİK DÜZENİ zamanında ÇİFTÇİ yahut REAYA adını alan kişi, toprağın mülkiyetine (rakabesine) değil, TASAR-RUFUNA sahip çıkar. KESİM DÜZENİ zamanında toprak üzerindeki TASARRUF hakları, çiftçilerin ellerinden alınıp, Mukataacı (kesimci) denilen beylerle Tefeci-Bezirganların ellerine verildi. Orada üretmen çiftçiler "yerlerin esiri" durumuna düşürüldüler. Tefeci-Bezirgan sınıfla elele veren kodaman "devlet sınıflarından gelme Mukataacılar" MALİKANE sahibi oldular.

Sonra, Osmanlı toplumu Kapitalizm ile temasa geçer geçmez eskiden bir tasarruf belgesi olan TAPU, bir mülkiyet belgesi biçimini aldı. Böylece, Tanzimat çağına dek, gerçekte ORTAK MÜLKİYET karakterinde olan birçok Miri topraklar, KİŞİ MÜLKİYETİ durumuna sokuldu.

Hemen hatırlatalım; Osmanlı toprak ilişkilerini sırf bir kıyasla-ma örneği olarak andık. Yoksa, Romalı biçimi Kent toprak düzeni ile Osmanlı biçimi Miri toprak düzeni arasında büyük tarihcil, sosyal, ekonomik ve politik hem benzerlikler, hem farklar vardır. Romalı biçim, Kentten Medeniyete geçiş biçimidir. Osmanlı biçimi, Göçebelikten Medeniyete geçiş biçimidir.

Osmanlı örneği, bir ciheti daha anlamamızı kolaylaştırıyor. Doğulu ortak mülkiyet ile Romalı ortak mülkiyet arasındaki ilişkiler ve farklar incelenirken, konuyu tarihcil gerçekliği içinde ele almak gerekir. Çünkü "DESPOT" deyimini bile sırf Doğulu bir olay değildir. Marks'ın "Antik ortak mülkiyet" kavramına, Romalı ortak mülkiyet gibi, Grek ortak mülkiyeti de, hatta Yahudi mülkiyeti de giriyor. Despot deyimini, Grek Kentleri içinde Sınıflaşma, Medeniyet ve Devlet doğarken sahneye çıkmış bir olayın adıdır. Durgun Asya toplumu kadar, kıvıltılı Akdeniz toplumu içinde de, DESPOTLUK daha KENT Çağında başlamıştır. Roma'nın son günleri gibi, Bizans toplumu da en tipik DESPOTLUK şaheserlerini yaşamıştır. Hatta, Osmanlı Despotluğuna Bizans Despotluğu örnek olmuştur.

Demek tarih içindeki gelişimiyle ele alınırsa, ortak mülkiyet biçimini temsil eden ve doğrudan doğruya Medeniyetin kendi gidişini karakterlendiren Despotluk bir tek biçim göstermez. Başlıca biçimleri şöyle özetlenebilir:

1- İlk Yunan Kentlerinde yahut ilk Sümer Kentlerinde sınıflaşma ve Medeniyet soysuzluğu olan Devlet başlayınca, Kent kuruca Kahramanın geleneklerine sahip çıkan zıppıktı müttegallibe-

ler DESPOTLUK yaparlar. Persler zamanında hemen bütün Grek Kentleri böyle Despotluklarla baskı altına alınmıştır.

2- Bu Kentlerin duvarları Medeniyet kelebeği tarafından delinip Kent kozası dışarıya açılınca, sahneye bir çeşit Kentler arası ve Kentler ötesi devlet gücü çıktı. Birçok Kentleri saran İmparatorluğu temsil edenlere, Bizans Kayserine verilen adla DESPOT denildi. Nemrutlar, Firavunlar ve klasik Roma imparatorları birer Despottan başka bir şey değildirler.

3- Çöken Medeniyet üzerine egemen olan Barbar toplumun şefi, eski Medeniyet geleneklerine uyunca, ona da Despotluk sıfatı verildi. Bizans, Osmanlı, Rus hükümdarları bu çeşit Despotlukları temsil ettiler.

Görüyoruz, Despot, Asya'ya mahsus bir tip değildir. Hem Asyalı toplumlarda, hem Antik Akdeniz toplumunda bulunan bir kurumdur. Ortak mülkiyet-kişicil mülkiyet ilişkileri, ancak kendi somut tarihcil gelişimleri içinde incelenirse daha iyi anlaşılırlar.

Bu sebeple, Marks ve Engels'in en çok tiksindikleri skolastik ve metafizik kategoriler durumuna sokulabilecek mülkiyet biçimleri yoktur. Tarihi prosesi içinde gerek Asyalı, gerek Romalı ortak mülkiyetlerin farkları nereden gelmiştir? Bunu, ancak, her biçimin 7 bin yıllık tarihi gelişimine göre aldığı özel tipler incelenirse kavrayabiliriz. Antik Medeniyetler çağı derken, orada, Medeniyetler kadar onlarla etki-tepki yaparak ilişki kuran Barbarları gözönüne getirmek mülkiyet biçimlerini çözümlenmeye daha elverişli olur.

XX

MÜLKİYETİN GELİŞİMİNDE İKİ KANUN

Marks, 1858 yılı, Doğulu ortak mülkiyet ile, Romalı ortak mülkiyet biçimleri arasındaki farkları hangi nedenlere bağlıyor? Önemini bugün de, yarın da yitirmeyecek olan konu budur.

Olayların hiçbirini atlamayan ve olaylar dışında hiçbir yargı yürütmeyen Marks, daha 1858 yılı, Antik toplumun en çetin konusunu -ORTAK MÜLKİYET-KİŞİCİL MÜLKİYET ilişkilerini- en doğru biçimde yörüngesine oturtmuştur. Tarım üretimi yordamı ile birlikte ortak mülkiyet ilişkileri de DOLAYSIZCA emeğin etkisi altına girmiştir. Öyle ise; Doğulu ve Romalı ortak mülkiyetler arasındaki başlıklar ancak ÜRETİCİ GÜÇLERİN ve dolayısıyla ÜRETİM YORDAMININ gelişimi ile izah olunabilirdi.

Marks, tarım üretim yordamı ile birlikte, ortak mülkiyetin mi daha ağır basacağını, yoksa kişicil mülkiyetin mi daha bağımsızlaşacağını belirlemeden sebepleri şöyle kanunlaştırıyor:

"Kişicil mülkiyet ne derece daha az yalnız kollektif emekle (örneğin Doğu'da su yolları ile) değerlendirilmeye elverişli bulunursa, Kabilenin sırf tabii karakteri o derece daha çok tarihcil hareketle, göçle tahrip edilmiş olur; bundan başka, Kabile ilk oturduğu yerden ne kadar çok uzaklaşır ve YABANCI ARAZİLERİ işgal ederse, böylelikle ne kadar çok esaslıca yeni emek şartları içinde bulunursa, o kadar çok tek başına kişilerin enerjisi gelişir (burada Komün karakteri dışarıya karşı ister istemez bir olumsuz birlik gibi gözükür) ve kişiyi, toprağın ekilip biçilmesi kendisine ve kendisiyle ailesine düşen hususi bir toprak parçasının ÖZEL MÜLKİYET SAHİBİ kılan şartlar o kadar daha çok fıskırır." (15)

Bu kural Romalı ortak mülkiyet üzerine söylenmiştir. Ancak, yakından bakılacak olursa, söylenenler, bütün Antik Medeniyetler tarihi boyunca akıp geçmiş olayların en doğru özetidir. Marks'ın matematik kafası Antik toplumda ortak mülkiyet ile kişicil mülkiyet ilişkilerini tam diyalektik bir dengelilik içinde kavrar. Bu denge iki kanunla özetlenebilir:

BİRİNCİ KANUN: Komünün temeli tarımdır. Tarım üretiminde "KOLLEKTİF EMEK" ağır basarsa, **ORTAK MÜLKİYET** de ağır basar. Tersine, tarımda kollektif emek ne denli az ağır basarsa, **KİŞİCİL MÜLKİYET** o denli çok ağır basar.

Marks'ın koyduğu, birinci Kanun budur. Bu Kanunun konkret tarihte uygulanışı ve işleyişini görelim.

Marks'ın işaret ettiği gibi, Tarımda KOLLEKTİF EMEK ne zaman ağır basmıştır? Irak, Mısır, Hint ve Çin ülkelerinde bulunan SÜBTROPİKAL IRMAK boylarında en ilkel tarım işine girildiği zaman...

Arkeoloji buluşlarına göre, Irak topraklarının oturulmaz bataklıkları insan eli ve emeğiyle barınılır arsa haline getirilmiştir. Ziftlenmiş çapraz sazlıklar, Kentlerin barınaklarına temel olmuştur. Aynı bataklıklar ve bataklıklara hemen bitişik olan çorak çöl toprakları, ancak kanallar sistemi sayesinde kurutulmuş yahut sulanarak tarıma elverişli duruma sokulmuştur.

Demek sübtropikal ırmak boylarında tarım büyük ölçüde KOLLEKTİF EMEK istemiştir. Onun için oralarda **ORTAK MÜLKİYET** ağır basmıştır.

Engels'le Marks, daha 1850 yıllarında İslam-Arap Medeniyeti üzerine mektuplaştılar. Bu mektuplarda Doğu ülkelerinin, büyük sulama işleri yüzünden, büyük kollektif emek üzerine dayandığını belirttiler. Böyle bir kollektif çabanın gerekmiş olması, toplum adına en büyük otoriteyi temsil eden Despotluğa temel oldu. Böylesine kollektif bir çalışma ortamında, kişinin toprak üzerine kişicil benimseme gücü hiç demektir.

Böylece Marksizm, kendi yanılmaz metoduna dayanarak, anlaşılması ancak yüz yıl sonra mümkün olan Antik Sübtropikal İrmak medeniyetlerinin karakteristiklerini soyut matematik bir sonuç gibi önceden bulmuştur.

Birinci kanunun sübtropikal ırmak boyları dışında işleyişi ister istemez, yukarıki sonucun tersini verecekti. Tarım, Irak'ta da sübtropikal ırmak balçığı Komünce ve elbirliği ile işlenirse başarılabildi. Orada COĞRAFYA üretici güçleri, tarımı demirin keşfinden önce mümkün kıldı. Çene kemiğinden saban ve kuartzit taşından orakla, Fırat-Dicle humusu içine tane ekmek ve bire üç yüz ürün almak olağandı.

O sayede başlayan Irak Medeniyeti, Irak toprağında bulunmayan madenleri uzak Arabistan veya Anadolu yaylalarından, hatta Umman ötelere kadar arayıp getirtti. Madencilik ilerledikçe, en sonra DEMİRİ keşfetti.

Demir keşfedilince, tarım üretimi sübtropikal ırmak boyları dışında dahi mümkün oldu. Demir balta, İran ve Anadolu vadilerinin ormanlarını tarlaştıracaktı. Demir saban, Irak balçığı kadar yumuşak olmayan çorak yerleri de sürüp tarıma ve ekime elverişli kılacaktı.

Böylece, gelenekcil ulu medeniyetlerin yatağı olan Irak'la Mısır'ın dışında da, TARIM (Engels'in pek güzel belirttiği gibi) demirin keşfi ve uygulanması sayesinde yapılabildi.

Bu yeni tip üretim araçları, yani demir saban ve demir balta, yapıları iktizası [gereği] bir tek kişinin kullandığı aygıtlardı. Fırat, Dicle veya Nil dışında yapılacak tarım üretimi için, bataklıkları kurutmak, çölleri sulamak gibi büyük bayındırlık işleri, suyolları, sulama kanalları açmak şart değildi. Oralarda tarım için KOLLEKTİF EMEK ağır basmadı. O yüzden, ORTAK MÜLKİYET de, Irak Mısır ve ilh. Sübtropikal Medeniyetlerinde görüldüğü kadar ağır basıcı durumda kalmadı. Tersine, küçük Tarım ekonomisi, bir kişinin ve ailesinin küçük emeği ile daha rasyonel biçimde yürütülebilirdi. Bu üretim yordamı ister istemez KİŞİCİL MÜLKİYET biçimini geliştirdi.

Ne var ki mesele burada kalmadı.

İKİNCİ KANUN: Birinci Kanun daha çok (yalnız ve sırf değil), Marksizm'in yaratıcı güç saydığı, başlıca dört üretici güçten, CANSIZ ve OBJEKTİF olan ikisine bağlıdır:

1- COĞRAFYA ÜRETİCİ GÜCÜ: Sübtropikal ırmak yahut kasırgalı ılımlı iklim şartlarıdır.

2- TEKNİK ÜRETİCİ GÜÇ: Taş balta ve saban yahut demir balta ve demir sabandır. Birinci Kanunda bu üretici güçler ağır basar.

İkinci Kanun daha çok ve doğrudan doğruya CANLI ve İNSANCIL (sübjektif) sayılabilecek öteki üretici güce bağlıdır. Onlar da:

3- İNSAN ÜRETİCİ GÜCÜ (KOLLEKTİF AKSİYON)'dür.

4- TARİH ÜRETİCİ GÜCÜ (GELENEK ve GÖRENEKLER)'dür.

Elbet bu dört üretici gücün hepsi, Antik Medeniyetlerin temeli atan TARIM üretim yordamı üzerinde toptan ve birlikte rol oynadılar. Örneğin, Tarihöncesinde Yukarı Barbarlık konağının bir KAHRAMANLIK ÇAĞI oluşu, DEMİR kılıç sayesinde göklere çıktı. Avcılık ve Çobanlık konaklarında da SAVAŞ, Kabilelerin en tabii davranışları idi. Ama, Tarım insan geçimini toprağa bağlamasaydı ve demir kılıç, kama, mızrak, zırh ve ilh. gibi silahlar olmasaydı, insanlar yeryüzünü bir baştan öbür başa fethedilecek tarım arazisi durumunda göremeyeceklerdi. Taş baltayı, İngiltere'nin Hastings Savaşı'nda olduğu gibi, müzeyeye kaldıran güç, demir silahlar oldu.

Ne var ki, cansız teknik üretici gücü, cansız coğrafya üretici gücü kendi başlarına hiçtirler. Onları, yeryüzü ölçüsünde genişlikler içinde oynatacak AKTİF güç, ancak canlı insandan ve onun tarih davranışından gelebilirdi.

Öyle oldu. En son Emperyalizm çağında olduğu gibi, Antik çağda da, o yalınkat gerçeği unutmak tarihi anlamamaya varırdı. İşte Marks, ikinci Kanunla bu gerçeği formüle etti.

Demir kılıç keşfedilince, onu Medeniyetler kadar Barbarlıklar da, her insan gibi kolayca kullanabildi. Hatta kılıç kullanmanın en başarılı biçimi SAVAŞ'tı. Savaş için gerekli KOLLEKTİF AKSİYON üretici gücü ile GELENEK GÖRENEK üretici gücü Medeniyetin içinde ne kertede çürüyüp soysuzlaşıyorsa, Barbarlığın içinde en az o kertede sapasağlam ve keskin duruyordu.

Onun için, "MİADINI DOLDURMUŞ" bir ünlü ve zengin Medeniyete karşı, kabına sığamayan gürbüz Barbarlık yaradana sığınıp saldırıya geçti mi, medeni kalabalıkları kurt dalmış sürüye çeviriyordu. Öylesine ki, Antik tarih boyunca bu da bir Kanun olmuştü. Bir toplum, ne denli Barbarlığa yakınsa, o denli kollektif

aksiyon gücü ile gelenek görenek gücünü bozulmamış tuttuğu için, medeniyette daha ilerlemiş (insan güçlerini hayli soysuzlaş-tırmış) bulunan bir topluma ergeç üstün geliyordu.

İşte Marks'ın ikinci kanunu bu şartlar altında işledi. Bu kanuna göre dünyanın bir ucunda oturan toplum, akıncı güçlerini, dün-yanın ta öbür ucuna dek, savaşa savaşa fetihler yapmaya çıkar-dı. Fatihler, ilk oturdukları yerden uzaklaştıkça, bambaşka iklim-ler (yani, değişik coğrafya üretici güçleri) ve bambaşka insanlar (yani, yenilgiye uğramış uluslar ve yabancılar) içine girdiler.

Yeni coğrafya üretici güçleri "YENİ EMEK ŞARTLARI" sağla-dı. Yenilgiye uğramış yabancılar önünde yenenler, "TEK BAŞINA KİŞİ OLARAK ENERJİLERİ" üstün gelmiş insanlar oldular. Bu çev-re şartları (yani yabancı alt kalabalıklar ortasında yeni coğrafya-ya uygun emek şartları) üstün kişiyi enerjili kişi yaptı ve toprağa sahip çıkarttı. Bu durum, daha çok BARBAR akınlarının yaptığı TARİHCİL DEVRİMLER sırasında göze battı.

İlkel Kabile toplumunun ortak mülkiyet gelenekleri, yalnız ken-di kabilesi için ve kendi kabilesi içinde yürürlükteydi. Kabilesinden ta uzaklardaki yabancılar içine düşmüş fatih kabile kişilerinden her biri, kendisini ve ailesini, kılıcı hakkına ele geçirdiği toprağın mülkiyet sahibi saydı. Bu mülkiyete, çevresindeki "YABANCILARI" ortak edemezdi. Yalnız, içinden çıktığı Kabile gelenek ve görenek-lerine göre, toprağın KİŞİCİL MÜLKİYETİ bir kural değildi. Öyle bir kural bilmeyen ve tanımayan fatih kişi, kendisinin ve ailesinin geçimine yetecek kadar olan topraktan fazlasını benimsemeye ve kendi işini mülkiyeti altına sokmaya kalkışmadı. Ötede, kendisi gibi çalışacak başka ekinciler vardı. Toprağı onlara eşitçe dağıt-maktan çekinmedi. Yahut, fatihleri şef olan ve medenileştikçe üst sınıf haline gelen birkaç ailesi dışında kalan bütün kabile üyeleri arasında aynı topraklar eşitçe dağıtıldı.

Böylelikle, toplum ölçüsünde genel kavram ve kural, topra-ğı hâlâ ORTAK MÜLKİYET durumunda görüyordu. Ancak; yeni üretim şartları, yeni ekonomik ve sosyal ilişkiler, kişinin ailesiyle birlikte işlediği toprağı benimsemesine ve bu yoldan "ÖZEL MÜL-KİYET SAHİPLİĞİ" durumuna geçmesine yol açtı.

Marks'ın ikinci kanunu bunu söylüyordu. Burada, "ASYALI" yahut "ROMALI" denecek iki YER veya ULUS karakteri yoktur. Toplumun belirli tarihcil gelişim konakları vardır.

Ortak mülkiyetten kişi mülkiyetine doğru geçişte iki yanı ke-sen kılıç gibi iki kanun işliyor. Bu iki başlı kanun, tarım teme-

lindeki mülkiyeti hem en oturaklı biçimine sokuyor, hem de en değişik biçimlere doğru geliştiriyor.

Bu değişim hangi ortamda geliyor? Marks'ın belirttiği kanunu yorumlarken şu sonuca vardık:

1- Kent ortamında.

2- Barbarlık ortamında Marks Barbarlık sözcüğü yerine "KIR" deyimini kullanıyor.

Tarihöncesindeki dünya toplumlarını dünya kadar büyük fıçı içinde kaynaşan BARBARLIK sırasına benzetirsek, Kent o şıranın içine atılmış şarap mayasını andırır. Maya şıranın glikozunu nasıl alkole çevirirse, tıpkı öyle, Kentleşme de geniş Barbar yığınlarını MEDENİLEŞTİRME'ye başlar.

Gerçi Barbar şekeri olmadıkça Medeniyet alkolü doğamaz. Ama, Kentsiz olarak Barbar toplumun Medenileşmesi de akla gelemmez. O bakımdan Marks haklı olarak KENT'te Kadim Çağ'ın en büyük rol oynamış gücünü bulur ve şöyle der:

"Kadim klasik tarih, Kent'in tarihidir. Ama, Kentlerin tabanı arazi mülkiyetiyle Tarımdır." (18, 19)

"Bütün bu işlerde önemli olan şey işte budur. Bütün o çeşitli biçimlerde arazi mülkiyetiyle Tarım, ekonomik düzenin tabanını teşkil ederler; dolayısıyla da, ekonomik amaç tüketim değerlerinin üretimidir. Komüne karşı hususi ilişkileri içinde KİŞİNİN YENİDEN ÜRETİMİ'dir. Kişi o hususi ilişkileri içindedir ki Komünün temelini teşkil eder." (21)

Görüyoruz. Marks Kent'e önem verdiği gibi, bütün Kadim ortak mülkiyet biçimlerinde birleşik ve ortak karakteri de belirtiyor. Bu karakter: 1) Üretim tüketim için yapılır, 2) Kişi ürerken Komün ile olan kollektif bağlılığını yitirmez.

Marks, Kentin 1858 yılına dek bilinen durumlarını, bir "Doğulu" ortak mülkiyet, bir de "Romalı" ortak mülkiyet bakımından ele alır. Bu iki türlü ele alışı sırasıyla görelim.

XXI

DOĞULU KENT

Grundrisse, Doğulu Kent üzerine başlıca şu satırları yazar:

O zaman özel anlamıyla şehirler, bu köylerin yanibaşında biçimlenirler; ama bilhassa dış ticarete elverişli olan noktalar üzerinde yahut devlet başı ile satraplarının gelirlerini (aşırı emeği)

emekle değiş ettikleri *LABOUR FUNDS* (işeli fonu) olarak harcadıkları yerde kuruldular. (14)

Marks'ın 1858 yılı Kadim tarihte bulunduğu bütün ŞEHİR'ler aşağı yukarı şu iki durumda konuldular:

- 1- DIŞ TİCARET KAVŞAKLARINDA,
- 2- DEVLET BAŐKENTLERİNDE.

Yalnız, sonradan Engels'in açıklamasıyla daha duruca öğrenmiş bulunuyoruz: "Diş ticaret" de, "Devlet" de Medeniyet ile birlikte doğmuşlardır. ANTİK KENT denilen "ve Şehir deyiminden bambaşka bir Şey olan" özel toplum biçimi, MEDENİYET doğmadan kurulmuştur. Engels, 1884 yıllarında, (**Grundrisse**'den 26 yıl sonra) Klasik Yunan Kentlerinin YUKARI BARBARLIK toplumunca kurulmuş parlak bir çağ olduğunu aydınlatacaktır. (Origins, etc.)

Tümüyle Akdeniz Kentleri, ilk kuruldukları günler, toprağa bağlı idiler. Bu bağlılıklarında, yani Tarım ekonomisi tabanına dayanmakta, Romalı Kent ile Doğulu denilen Kentler arasında esaslı hiçbir ayırt bulunmadı. Bunu en iyi belirlemdiren gene Marks'ın kendisi oluyor. Doğulu ortak mülkiyet ile Romalı ortak mülkiyet arasındaki farkı, Cermen ortak mülkiyetiyle karşılaştırırken bu noktayı atlamıyor. Romalı Kent için açıkça şunu yazıyor:

"Hakikatte bir Romalı, ancak Romalı toprak üzerinde bir paręa yere egemen hak olarak sahip çıktığı ölçüde Romalıdır." (17)

"Eskiler, söz birliğiyle Tarımı hür insanın hakiki MESLEğİ, askerinin okulu (askercil okul) sayıyorlardı. Tarımdadır ki milletin eski gövdesi kendisini korur." (18)

Son Arkeoloji araştırmaları, Irak Medeniyeti'nde önemli bir Şehir durumuna girmiş ne kadar Kent varsa, hemen pek çoğunun birer MADEN işletme yeri olduğunu, hatta adlarının bile işlenen maden adından geldiğini buldu (örneğin, Limet).

Yani, ilk Kent, Tarım üretim yordamı ile geręekleřmiř bulunan sabit yerleşmelerle daha BARBARLIK çağında iken doğdu. Sonra, bu Kentin başardığı TARIM-SANAYİ işbölümleri ile ekonomi yordamı iyice geliştirildi. Irak balçıkları içinde maden yoktu. Onun için, Irak çevresindeki ülkelerden, hammadde ve ilk madde olarak taşlar ve madenler getirtmek gerekti.

Bu madenleri uzak Barbar ülkelerinden sağlamak için, onlara, Medeniyetin bolca yetiştirdiği hububat (buğday, arpa) gönderip karşılığında maden vs. getirecek kervanlar kaldırıldı.

Toplum birliğinin (yani tanrının) temsilcisi tapınak adına, ortak çıkarlar için yapılan kollektif (şimdiki deyimile sosyalist) Dış TİCARET idi bu. Sonra, dış ticaret görevlisi Tamkaralar, zamanla, ticaretten kendi hesaplarına bir pay ayırdılar. Alışveriş özel kişilere doğru yayıldı. Özel ticaret yapan bezirgan kişiler, yavaş yavaş, ilk sosyal sınıfı teşkil ettiler.

Bu gerçekliğe göre, "Doğulu" toplumda KENT'lerin doğuşu, ticaretten ve siyasetten önce, ÜRETİM ilişkilerinden kaynak aldı. Bu durum Marksizm'in ana kavrayışına daha uygun idi. Ancak; ticaret, bir yol doğduktan sonra, kamu yararını gittikçe iteleyip kişi çıkarına doğru sapıtı. Sanayi ile ticaret arasında ve sanayinin gittikçe çoğalan dalları arasında iş bölümü arttıkça, dış ticaret, iç ticarete de kapı açtı. İlk Sümer kenti bezirganlığı icat edip demiri dünyaya yayınca, Irak balçığı dışında, sübtropikal ırmak coğrafyasına münhasır [özgü] kalmayan tarım mümkün oldu. O zaman Marks'ın yukarıda pek güzel belirttiği olaylar gelişti, ilk ana Medeniyet sümüklüböceğinin bezirgan boynuzları nerelere dek uzandıysa, oralarda Medeniyet ilişkilerinin benzerleri gelişti.

Türeyen Bezirgan sınıfı, toplumda sınıf farklılaşmasını gittikçe arttırdı. Üretim, sırf üreticilerin ihtiyaçlarını giderecek olan tüketim amacından esaslıca bir türlü ayrılamamakla birlikte, kazanç amacını da içine almaya başladı. Bezirgan kârı bütün toplum ilişkilerine ağır bastı. Sosyal sınıflara bölünmüş MEDENİYET yerleşti.

Medeniyetin yeryüzüne yayılışı, ya ticaret ya savaş yoluyla oldu. Ekonomik yayılış, "DIŞ TİCARET" kavşaklarında yahut DEVLET BAŞKENTLERİ'nde derlenmeler yarattı. İlk Sümer Kentinden tohum almış, ama ondan daha oynak, daha hareketli (yani daha Bezirgan) yeni Kentler dünyanın dört bucağına doğru dal budak saldı.

O zaman, Marks'ın "ROMALI" adını verdiği Kent tipinde yeni Medeniyetler ve yeni toprak ilişkileri doğdu.

Orada başlangıç, tıpkı Sümer Kentindeki gibi ortak mülkiyet oldu. Ancak, daha Bezirgan karakterde olan Kentte, daha farklı olarak mülkiyet biçimleri gelişti.

Bununla birlikte; sonraları görülen gelişmeler, ilk görülenler gibi Kentlerden, ve Tarımla doğdu. O bakımdan, Doğulu Kent ile Romalı Kent arasında yalnız zaman ve mekan ayrıntıları gibi farklar bulunabildi.

XXII. BÖLÜM

ROMALI KENT

Grundrisse'nin Romalı Kent üzerine yazılmış başlıca pasajı şöyledir:

"Birinci (Doğulu ortak mülkiyeti) durumda tek başına kişi, toprağı işgal eden kimse olduğu halde, mülkiyet o kişiye ait değildir. Onun tersine, burada (yani, Romalı ortak mülkiyette) tek başına kişinin mülkiyeti doğrudan doğruya Komünün değildir." (15)

"Komün, devlet olarak, o hür ve eşit mülkiyet sahiplerinin karşılıklı ilişkileridir, dışarıya karşı birlikleridir; aynı zamanda o birliği garantileyendir. Burada çalışan kimseler, arazi sahipleri, tarla sahibi köylüler olduklarından dolayı topluluk kurulmuştur. Bu ölçüde Komün üyelerinin bağımsızlıkları, Komün üyesi olarak giriştikleri karşılıklı ilişkileri içinde bulunan bir bağımsızlıktır; kolektif ihtiyaçlar, ortak zafer ve şan, ve ilh. için AGER PUBLĪCUS (Miri Toprak)'un garanti edilişi içinde bulunan bir bağımsızlıktan ibarettir. Burada yere sahip çıkmanın şartı, Komüne mensup olmaktır. Ama tek başına kişi, Komünün üyesi olarak, özel mülk sahibidir. Kişi için özel mülkiyet demek, toprak demektir; ama aynı zamanda özel mülkiyet demek, kişinin Komün üyesi olarak varoluşu demektir. Kişi, kendisini Komüne üye tutaraktan özel mülkiyetini muhafaza eder; bunun tersi dahi doğrudur, ve ilh. Komün, yalnız gerçekliği ile değil, bilinciyle de bir TARİHCİL ÜRÜN, yani bir prosenin neticesi olduğundan, yer mülkiyeti yani çalışan kimsenin kendisine ait tabii çalışma şartları ile ilişkisi, Komünün önşartı olur. Ancak bu mülkiyet, kişinin devlet üyeliği ile, devletin var oluşu ile, kısacası Tanrıçıl ve ilh. sayılan bir ön şart ile mediatize edilmiş (dolaylı kılınmış) bulunur. Arazisi Kır bölgesine yayılmış şehir içinde derleşmek (konsantre olmak); doğrudan doğruya tüketim için çalışan küçük ekinci; kadınların ve kızların (eğirme, dokuma) ek zanaatları yahut kimi dallarda (FABRÎ, ve ilh.) bağımsız maliyet olarak Manifaktür (el imalathanesi). Topluluğun bekası, Self sustaining (otarşik) köylüler arasında eşitliğe saygı göstermekle garantilenir; bu otarşik köylülerin emeği mülkiyetin muhafazasını şartlandırır. Otarşik köylüler, tabii çalışma şartlarına karşı mülk sahipleri gibi davranmakla birlikte, emek şartlarını, kişicil şahsiyetin objektif elemanları ve şartları olarak,

şahsi emekleriyle hiç durmaksızın teyid etmek zorundadırlar. Öte yandan; küçük savaştıl topluluk, kendi eğilimleriyle o sınırları aşmaya itilir durur (Roma, Yunan, Yahudi ve ilh.)." (16)

Yukarıki pasajın her cümlesi aynı zıtlığı bir arada tekrarlar:

- 1- *"Toprağa sahip olmanın şartı, Komüne mensup olmaktır";*
- 2- *"Ama tek başına kişi, ancak Komün üyesi olarak özel mülk sahibidir."*

Doğulu Komünde de toplumla kişinin ilişkisi aşağı yukarı böyledir. Marks'ın kendisi Cermen mülkiyetini araştırırken, Roma mülkiyeti için yazdığı notta şöyle der:

"Nerede mülkiyet, sırf ve yalnız Komün mülkiyeti olarak varsa, orada kişi olarak kişi ancak, irsi olsun veya olmasın, ayır-dedilmiş bir kısmın tasarruf sahibidir. Çünkü, mülkiyetin hiçbir fraksiyonu kişi olarak kişiye ait değildir. Belki doğrudan doğruya Komün üyesi olan, doğruca Komünle birleşmiş ve Komünden ayır-dedilmez olan kişiye aittir. Demek bu kişi, tasarruf sahibinden (possesseures) başka bir şey değildir. Ortada var olan şey, sırf Komüncü ortak mülkiyet ile özel tasarruftur." (Not 2, s. 43)

Marks'ın anlattığı bu durum tam bizim Osmanlı Miri toprak düzeninde "DİRLİK DÜZENİ" adını alan durumdur. Miri toprakların:

- 1- RAKABESİ (Mülkiyeti): Toplumundur;
- 2- TASARRUFU: Çalışan eşit köylülerindir.

Osmanlı İmparatorluğu, aslına en uygun "DOĞULU DESPOTİZM" in mirasçısıdır. Osmanlı topraklarında görülen mülkiyet ilişkileri, tıpkı "Roma, Yunan (kısacası: Klasik Antikite) (Marks 17) alanında rastlanan mülkiyet biçimidir.

Marks, Osmanlı biçiminin bütün bu gelişmelerini incelemek fırsatını bulamadı. Onun için ayrıntılara girmez. Yalnız bütün biçimleri gene Marks'ın kendisi tarihcil bir gelişim prosesi olarak şöyle koyar:

"Ortak mülkiyet ile ilişkisi bakımından o mülkiyet tarzları tarihçe, yerce, ve ilh. pek başka başka olabilirler." (Not 2, s. 43)

O başkalıklar "emeğin" yapılışına bağlıdır: *"Emeğin kendisi, özel tasarruf sahibinden bağımsız olarak yürürlüğe girer yahut kendi hesabına Komünce veya hususi Komünler üzerine kanat germiş Birlikçe belirlenir." (Not 2, s. 43)*

Bu noktada Marks'ın kullandığı mediatize etmek (dolaylı kılmak) sözcüğü dikkatimizi çekmiştir. Bu sözcük doğrudan doğru-

ya Hegel'in pek sevdiği bir deyimdir ve Hegel "immediate" (dolaysız) sözcüğünün karşılığı olarak "mediate" (dolaylı) sözcüğünü sık sık kullanır. Örneğin şöyle der:

"İki zaman arasında mediasyon (dolaylık: Delalet) olarak faaliyet ve emek" (Hegel, **Hukuk Felsefesinin Temel Çizgileri**, s. 224, 1940, Paris);

"Devletin immediate (dolaysız) varlığı görenek içinde bulunur; mediate (dolaylı) varlığı, bilincin kendisi, kişinin bilimi ve faaliyeti içinde bulunur." (age, s. 270)

Marks'la Hegel arasındaki bu terim ilişkisi, **Grundrisse** araştırmasını yaparken, diyalektik ustasının terminolojisine Marks'ın ne kadar önem verdiğini gösterir.

XXIII

TOPLUMUN TARİHCİL BASAMAKLARI

Marks'ın **Grundrisse**'de derinliğine yaptığı araştırmalar anlayışla özetlenirse, tarihin gerçekliği daha iyi sınıflandırılabilir. Marks'a göre, aynı ortak mülkiyet ilişkileri içinde emeğin başlıca üç türlü uygulanışı bulunabilir. Bu üç türlü somut ilişki biçimi, tarihte üç ayrı Medeniyet konağına karşılık düşer:

1- KOMÜN'ün belirttiği emek: İlkel Kentin sınırı içinde Medeniyetin doğuş konağıdır.

2- KOMÜNLER BİRLİĞİ'nin belirttiği emek: Kentlerin açılmaya başladığı sırada Medeniyetin Kentler arası imparatorluklar konağıdır.

3- BAĞIMSIZ ÖZEL TASARRUF SAHİBİ'nin belirttiği emek: Tarihçil Devrimler üzerine doğmuş Medeniyet rönesansları konağıdır. Bu üç konağa göre, özel kişinin ortak mülkiyet ile olan ilişkisi zamanına ve yerine uygun düşerek değişir. Birinci biçim ortak mülkiyet; Marks'ın "DOĞULU" dediği ortak mülkiyet içinde görülür. İkinci biçim ortak mülkiyet, Marks'ın "ROMALI" dediği ortak mülkiyet içinde görülür. Üçüncü biçim ortak mülkiyet, Marks'ın "CERMEN" dediği ortak mülkiyet içinde görülür.

Bu tarihçil ayrımı daha somut çizileriyle belirtmek için Marksizmin sonraki gelişimlerinden yararlanmamız gerekir.

Marks'ın **Grundrisse**'de yaptığı araştırmaları, Engels'in **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Orijini** kitabındaki açıklama-

malarıyla yan yana getirirsek daha iyi görürüz. Doğulu (Asyalı, Slav ve ilh.) ve Antik (Yahudi, Grek, Romalı ve ilh.) diye genellikle ayrılan mülkiyet biçimleri tek başlarına ele alınamazlar. Ancak Kadim tarihin bütünlüğü içinde, karşılıklı etki-tepki yaparak birbirlerinden çıktıkları sıralarda ve birbirlerine döndükleri basamaklar olarak kavranılabilirler.

Engels'i biraz anlayarak izleyen ve Kadim tarihi azıcık tümüyle gözönüne getiren kimse için problem açıktır. Mülkiyet prosesi, dümdüz bir metafizik mantık yolu götürmemiştir. Tersine en karmaşalı zıtlıklar ve geriye tepişlerle zikzaklı, diyalektik bir yol tutturmuşlardır.

Bu yolu, kabataslak göze çarptırmak için, kimi basamaklara ayırmak yerinde olur. Başlıca basamaklar şunlardır:

BİRİNCİ BASAMAK: Irak güneyinde Orta Barbarlık konağını yaşayan Proto-Sümerler hemen hemen ilk defa TARIM'ı keşfettiler. O buluş ancak sübtropikal ırmak balçıkları içinde olabiliirdi. Tales'le Hazreti Muhammed'in dedikleri gibi: "Her şey sudan çıktı (Ve minel mae küllü şey'in hay!) O "her şey", Medeniyet olacaktı. Ama, bu hazırlıktı.

İKİNCİ BASAMAK: Tarımın kaçınılmaz kıldığı ekonomik ve sosyal gelişim, KENT'i yarattı. Tarım için çamurları kurutmak, çölleri sulamak gerekti. Çamurlar içinde ziftli hasırlarla yer tabanı kazanarak, çadırdan farklı ve kuşaklar boyu oturulacak belirli, "ikametgah" adını almaya değer yapılar, meskenler kuruldu. Bunu sağlayan ilk Kentte toprak mülkiyeti TANRI'nın, yani tapınakta birliği sembolleşen tüm toplumun ortak malıydı.

ÜÇÜNCÜ BASAMAK: Kent içinde Tarımın gelişmesi, Tarımla sanatların iş bölümü, ilk madde ve hammadde ihtiyacını artırdı, bataklık Irak'ta bulunmayan madenleri ve keresteleri dışarıdan getirmek gerekti. Irak çevresindeki dağlar, yalnız kereste ve madenlerle değil, Barbar uluslarla da dolu idi. Oralarda ekonomik edinmeler için, Gilgameş Destanı'nın anlattığı Humbabalarla savaşlar yapıldı. Bu savaşlarda ele geçirilen Barbarlar köleleştirildi.

Barbar dünyanın içlerine doğru süzülen dış ticaret Kervanları Bezirgan kişileri türetti. Bezirganlıkla birlikte Yazı, Para, Devlet keşfedildi. MEDENİYET doğdu.

Toprak mülkiyeti henüz kutsal ortak mülkiyetti. Ama onun yanbaşında Bezirganların ve Tefecilerin toplumdaki aşırı güçleri bir KİŞİ MÜLKLERİ de belirmişti.

DÖRDÜNCÜ BASAMAK: Tarih, TARIM-KENT-MEDENİYET bulduktan sonra dümdüz gitmedi. Dünya (aşağı, orta, yukarı konaklarda yaşayan) Barbarlarla dolu idi. Medeniyet bir Kent ile kalmadı. Kentler kurulunca aralarında savaş geleneği kalkmadı. Tersine; eski Kent, kendisine rakip olan Barbarlar kadar, örnek olan yeni Kentlere karşı da kıyasıya savaştı. Bu savaşlar, zaman zaman, "TUFAN" adını alan büyük Barbar akınlarına uğradı.

İşte o andan beri, ortak mülkiyet ile kişi mülkiyeti arasında 7 bin yıl sürecek med ve cezirli bir kargaşalık doğdu.

Medeniyet, az çok gelişen bir KİŞİ MÜLKİYETİ yaratmıştı. Medeniyeti Tufan gibi boğan ve ele geçiren Barbarlar, ORTAK MÜLKİYET toplumunun insanları idiler.

Marks'ın pek güzel belirttiği gibi, "*KADİM TARİH, KENTLERİN TARİHİ*" idi. Kent kendi içinde Bezirganı, Medeniyeti, KİŞİ MÜLKİYETİ'ni yaratıyordu. Ama, yeryüzünü dolduran Barbarlar iç çekişmeleri ile bunalmış Kenti zaptedince, kendi ORTAK MÜLKİYET yaşantılarını hemen inkar etmediler. Tersine, içine girdikleri medeniyet toprakları üzerine ortak mülkiyet prensiplerine uygun ilişkiler yaydılar.

Yani, klasik Kadim toplumda, ne tek başına Kent Medeniyetinin mülkiyet ilişkileri, ne de tek başına Barbarlık toplumunun mülkiyet ilişkileri saf haliyle kalmadı. Mülkiyet ilişkileri, iki zıt toplum biçiminin (Medeniyetle Barbarlığın) sık sık kıyametler koparak kaynaşmalarına göre gelişti.

Mesele böyle konulunca, Marks'ın **Grundrisse**'de çizdiği MÜLKİYET biçimleri, kendiliğinden bir sıraya girerler ve yorumlarını bulurlar. Yeter ki, Medeniyet sübtropikal ırmak boylarından ılık deniz kıyılarına doğru açıldıkça gelişen KENTLEŞME FARKLARI ile MEDENİYET-BARBARLIK İLİŞKİLERİ üzerinde daha somutça durulabilsin.

Grundrisse'de anlatılan olaylarla o sosyal ve tarihçi basamakları kısaca ele alalım.

XXIV

BİRİNCİ BASAMAK: TARIMIN KEŞFİ

Marks'ın ele aldığı Kentler ile Kentleşmeler çağı, Roma, Yunan, Yahudi çağlarından ötelere çıkamazdı. Çünkü, o zaman Arkeoloji sübtropikal ırmak boyu (Irak, Mısır, Hint, Çin) Kentlerini

aydınlatamamıştı. Marks'ın gözü önünde bulunan üç Kentleşme alanı yalnız Akdeniz Kentleşmeleri ortamı idi. Akdeniz ortamı de-yince; coğrafya üretici güçleri bakımından ılık deniz, teknik üre-tici güçleri bakımından demir akla gelir. Akdeniz iklimi ile demi-rin bulunduğu dünyada, Kentleşme YUKARI BARBARLIK çağı ile birlikte başladı. Irak'tan (daha doğrusu sübtropikal ırmak boyu Kentleşmelerinden) tek farkı buradadır. Geri kalan her şey, Irak Kentlerinin başlarına gelenlerle kıyaslanabilir.

Marks'ın **Grundrisse**'de anlattığı birinci basamak, Barbar top-lumun TARIMI keşfedişidir. Oradaki toprağa ilk yerleşim Grekle-rin, Yunanistan, İtalya ve Akdeniz kıyıları topraklarında yaptıkları ilk yerleşimleri andırır.

Marks, özellikle yazılı belgelere giren Grek toplumunu, bu ba-samağı ve bu basamağa karşılık düşen sosyal biçimlenmeleri hiç kaçırmamıştır. Şöyle der:

"Aslında kabileler, ülkenin kantonlara (bucaklara) ve köyle-re bölünmesine karşılık düşerler. Kabilenin yerleştiği günlerde, her kim bir köyde toprağa sahip (posesion) ise, örneğin Celist Hene zamanı Attique'te (Atina Kentinin kurulacağı yarımada) bir yere sahip ise, bu sahip oluşundan ötürü Demotes (bir kabi-lenin veya köyün üyesi) sıfatıyla, kendi köyünün mensup olduğu kabile içinde tescil edilmiş bulunuyordu." (18)

Türkistan'dan Anadolu'ya dek Moğolların ve Türklerin, Çin'den Orta-Avrupa'ya dek Hunların ve Macarların, Kuzeyden Avrupa'ya dek Cermenlerin kabile kabile, oymak oymak gelip yerleşmeleri hep böyle olmuştur. Ve yerleşilince, göçebe Çobanlıktan daha ileri bir düzen olan TARIM (ziraat) ekonomisine doğru geçiş başlamıştır-.

Ele geçirilen yerlerde toprak, üstün gelmiş kabilenin üyeleriyle alt edilen yerliler arasında paylaşılmıştır. Bu paylaşmadan sonra, -şeylerin tabii akışı ile- üst-kabile üyelerinin toprak parselleri daha çok kişi mülkiyetine, alt edilenlerin toprak parselleri ortak mülkiyete benzemiş olabilir.

Roma toplumu Grek toplumundan farksızdı. Bunu, Roma geleneklerinden anlıyoruz. Bizim Anadolu'da hâlâ sürüp giden "İMECE" geleneğini Roma ortak mülkiyet ilişkilerinin kalıntıların-da buluyoruz:

"Romalı Kan grupları (Gentes) kan akrabalığından ibaret değil-di. Çiçeron, aile adını anarken, döl çizisinin hür adamdan indiğini

not eder. Romalı Kan (gens) üyelerinin SACRA'ları vardı; ama bunlar Çiçeron'un gününde büsbütün ortadan kalkmıştı. Kandaşlardan biri vasiyet yapmaksızın yahut içeride veya kapalı akrabalığı bulunmaksızın ölürse, Kan yoldaşlarının ölene ortaklaşa mirasçı olmaları en uzun süre korunmuştur. Çok eski zamanlarda Kan üyeleri, Kandaşlarının alışılmış bulunmayan yüklerini (mükellefiyetlerini) taşımaları için yardımcı olmak zorunda idiler (bu durum Almanya arasında yaygındı, evrenseldi) ve Dithmarschen'lar arasında en uzun süre devam etmişti. Kanlar bir çeşit Loncalar (Gild) idiler. Kadim dünyadaki akraba gruplarının bundan daha genel bir örgütü yoktu (Nitekim, Galyalılar arasında aristokrat Campbell'lerle Vasalleri bir tek klan teşkil ediyorlardı). Patrici, kendi topluluğunun daha yüksek temsilcisi olduğu için, AGER PUBLĪCUS'un sahibi olur ve onu Client'ları (yanaşmaları) aracılığı ile kullanır." (İng. 76)

Böylece toprağı benimseyenler, toprağı yerleşip tarıma başlayanlardır. Burada toprak, hiç kimsenin kişî mülkü değil, olduğu gibi toplumun ORTAK MÜLKİYETİ'dir. Yani, İslamlıkta Kur'an deyimiyile "MÜLK TANRININDIR". Bunda kimsenin şüphesi olamaz.

XXV

İKİNCİ BASAMAK: KENTİN İCADI

Tarıma başlayan Barbar toplum kendiliğinden KENT kurar. Kent kuruluşunda en iyi bilinen, en klasik örnek ilk ROMA Kentinin kuruluşudur. Marks da bu olayı şöyle belirtir:

"En sonunda, inşa edilmiş bulunan Roma istihkamları altındaki tarlalarını Kentdaşlar sürdükleri vakit, bu demektir ki; artık topluluğun şartları değişmiştir. Bütün bu toplulukların amacı, kişilerin muhafaza edilmesidir, başka deyimle kişilerin yeniden üretilmesidir; bu üretilen kişiler, birer mülk sahibi olarak, o topluluğı teşkil ederler. Bu yeniden üretimin kezlediğı hedef; üyelerin birbirlerine karşı dolayısıyla da Komünün ta kendisine karşı davranışlarını biçimlendiren (fasonlayan) objektif varoluş yordamıdır." (31)

Bu davranışlar, birinci basamakta olduğu gibidir. Kent temelilerinin atıldığı toprağı ele geçirip yerleşenler, toprağı parçalara ayırırlar; her üyeye kendi kişî mülkü imiş gibi, hakkından gelebileceğı kadar yer verilir.

Tarihte bitmeyen bir gerçeklik var; her yeni Kent, hemen daha eski ve yıkılmış bir Medeniyetten gelmez. Yeryüzünün ham ve ilk madde kaynaklarına yahut alışveriş alanlarına giden yol kavşakları üzerinde yeni Kentler kurulmuştur.

Kurulan Kent uygun yerde ise, oraya ister istemez köle, azatlı, avantürye, Kentinden ve Komününden kovulmuş göçmen, sığıngan kimseler koşuşur. Medeniyet tarihinin "ipten kazıktan kurtulma (senyobos)" dediği bir sürü yabancı yeni Kente akın eder. Ana Kent, işine geldiği ve işini bildiği ölçüde, bu yabancıları koltuğu altına almaktan çekinmez.

Kent içinde oturan, "ASİL" sayılır. Asillerin toprakları kendilerine ebediyen verilmemiştir. Her yıl, sık sık ve çok ciddi istatistikler yapılarak, Kentdaşların eşit kalmaları sağlanır. Yani, toprağın Komün mülkü (ortak mülkiyet) olduğu, boyuna Demokles'in Kılıcı gibi kişilerin ve ailelerin başları ucunda asılı tutulur.

Böyle olmakla birlikte gene de "asil" (Komünü ilk kurmuş ve Kentte toprak sahibi olmuş) kimseler, ortak mülkiyet kılıcına rağmen, tarlalarına "kişi mülkü" imiş gibi sahip görünürler. "Ager Publicus: Miri toprak" dışında kalan topraklar, Kent üyeleri arasında "Romalı toprağı" olarak üleştirilir. En sonunda bir sürü iç ve dış gelişimler yüzünden, o parsellenmiş topraklar bilinen klasik kişi mülkü durumuna girecektir. O yerlerin sahiplerine Roma'da PATRİCİ, Mekke'de KUREYŞ adı verilecektir.

Geri kalan ve Kent sınırları ötesinde uzanan topraklar ne olacaktır? Osmanlı toprak düzeninde, oturulur yerin sınırından yüksek sesle bağırılınca, sesin duyulduğu yere kadar uzanan mesafe ötesindeki topraklara "Mevat" (ölü yerler) denirdi ve oralara isteyen sahip olurdu. Kentdaşların işledikleri tarlalar ötesinde böyle sahipsiz kalan yerler boş mu bırakılacaktır?

Genel olarak, o yerler de işletilmeye bırakılırdı. Oraları "ipten kazıktan kurtulmuş" kimselere kalırdı. Bu gibi kimseler, efendisi belli olan köleler değillerdi. Onlara Roma'da "PLEB", Mekke'de "MÜSLÜM" adı verildi. O gibilere toprak hiçbir zaman mülk olarak verilmez; ancak tasarruf edilmek üzere tahsis veya Osmanlı deyimi ile "tefviz" (assigner) edilirdi.

"Bütün tefvizler Komün toprağı içindeki paylarını tazmin edecek olan Pleblerin yararına yapılıyordu. Kentin duvarları çevresindeki bölge dışında kalan, sözün tüm anlamıyla toprak mülkiyeti, aslında (menşeinde) yalnız Pleblerin ellerinde bulunuyordu. Daha sonraları bu mülkiyet, kır Komünleri içinde kabul edilecektir. Roma

Plebinin temelli karakteri QUİRİTAİRE (Roma Kentli) mülkiyetin tarifine göre, bir ekinciler kollektivitesinin karakteridir." (17, 18)

İlkel Komün göçebe Barbarlıktan yerleşik Tarım ekonomisine geçerek Kentleşince, ortaya çıkan toplum yepyeni bir sentezdir. Yani, birçok üyelerin ve topraklarının gelişigüzel biraraya toplaşması değildir. Kimyada birbiriyle kaynaşmadan toplaşan elementlere amalgam (halita) denir. Kent, böyle birçok ailenin halitası değildir. Yepyeni, ondan önceki Komünlerde görülmeyen, teşkilatlı, organik bir hayat birimidir.

"Komün, olduğu gibi şehrin yapısı içine katılınca, bir ekonomik varlığa sahip olur. Kentin sadece Kent olarak varoluşu, bağımsız evlerin çokluğundan bambaşka bir şeydir. Kentin bütünü, bir takım bölüklerden derleşik (compose: Mürekkep) değildir. Kent otonom bir organizmadır." (19)

Tarımdan sonra Kentin kuruluşu ile başlayan ikinci basamak, birbirinden ayrı karakterde iki tip gelişim gösterir: 1) Barbar Kent çağı, 2) Medeni Kent çağı...

Genel olarak, her iki Kent çağında da ortak mülkiyet vardır. Yalnız o var olan ORTAK MÜLKİYET, Barbar Kent çağında egemen durumundadır. Medeni Kent çağında ise, KİŞİCİL MÜLKİYET git-tikçe ağır basmaya başlar.

A) BARBAR KENT ÇAĞINDA: Her şey üretimin temeli olan Tarım (ziraat) tabanına dayanır-. Tarım, Komünün ekonomisine de, üst yapısına da en büyük etkiyi yapar. Yani burada, bütün toplum ilişkilerinde TOPRAK EKONOMİSİ ağır basar.

Bu karakteristiği **Grundrisse**'nin Fransızca çevirisine Grek dili ile aktarılmış olan şöyle bir nottan anlıyoruz:

"Hiçbir Romalının ticaret ve zanaatla yaşamaya hakkı yoktur." (Not 3, s. 43)

Aynı notun İngilizcesi şöyledir:

"Miskin bir tüccar veya esnaf hayatı sürmeye kalkışan kimse, Romalı değildir." (İng. 76)

Bu tipik Romalı sözü Osmanlı toplumunda "Haşâ min huzûr, tüccar taifesinden" sözüyle tekrarlanmıştır. Türkler, yüzlerce yıl, kurdukları devlet içinde, Bezirganları ve Esnafları daima aşağı görerek tiksinti ile karşılamışlardır. Bu hal, Batıda-Doğuda aynı olan eğilimi gösterir.

Her şey gibi Kent de, Barbar toplum da zamanla gelişir. Tefeci-Bezirgan ve Esnafa karşı yukarıdan bakma büsbütün kalkmasa bile, zamanla yumuşar. Hele büyük Tefeci-Bezirganlar, işaret

ettiğimiz gibi çarçabuk Patricileşmenin, asilleşmenin, toprak beyi olmanın yollarını bulurlar.

B) MEDENİ KENT ÇAĞINDA: Az çok Barbar olan Komünce kuldüktan sonra Kent, Medenileşmeye başlar. Medenileşme arttıkça, ilk Tarım ekonomisinin yerine Bezirgan ekonomi ağır basar.

Kentin içinden dışarıya, dışından içeriye doğru med-cezir yapan sonsuz etki-tepkiler, ister istemez, Kent içinde zamanla ALT ve ÜST durumlu insanları yaratır ve topluma SINIFLAŞMAYI getirir.

Kentin ilk temeli, Tarım üretimi için şart olan topraktır. Kentin sonraki yapısı, köyden bambaşka bir ikametgahlar sentezi oldu. Kentin kendisi, başlı başına bir sosyal temel haline geldi. Ve başka Kentlerle karşı karşıya rakip duruma girdi. Onun için, Türkçe'de bugün KENDİNİ savunmak sözcüğü, Kadim çağın KENTİNİ savunmak anlamına geldi.

Kent, gittikçe, tepeden tırnağa bütün üyeleri silahlanmış bir savaş örgütü kılığını aldı. Bunlar geliştikçe, ister istemez, çekişme ve çalışmaları baskı altında tutacak DEVLET belirdi. O zamana dek herkesin Kentinin, yani Komünün olan mülkiyet, yavaş yavaş Devletin mülkiyeti anlamında soysuzlaştırıldı. Devleti elinde tutan azınlık, çoğunluğun karşısında bir avuç tek KİŞİ'ler olarak kaldı ve onların mülkiyeti KİŞİ MÜLKİYETİ biçimini andırdı.

"O askercil örgütlenmenin tabanı, meskenlerin şehir içinde temerküz etmesidir [toplanmasıdır]. Olduğu gibi kabile yapısı, üst ve alt bölünmeyi getirir. Bu fark, boyunduruk altına alınmış klanlarla kaynaşmak yüzünden daha da gelişir. Burada Komünün mülkiyeti -Devlet mülkiyeti, AGER PUBLİCUS (Miri toprak)- özel mülkiyetten ayrılmıştır". (15)

Ancak; durum bu noktaya geldi miydi, artık Kadim toplumun üçüncü basamağına, Medeniyete geçilmiş demektir.

XXVI

ÜÇÜNCÜ BASAMAK: MEDENİYETİN DOĞUŞU

Kentin içinde doğan Medeniyet gelişir. Bütünöyle yazılı tarihte bilinen olaylar, hemen hemen hep bu klasik Kent Medeniyeti olaylarıdır. Daha doğrusu; yazı keşfedildikten sonra, gelecek kuşaklara yadigar kalabilmiş bütün Kent olayları yazılı biçimde girebilen şeyler olmuştur.

Medeniyet çağında, ortak mülkiyeti de, toplumu da ortasından yararak parçalayacak olan başlıca iki büyük çelişkiler çatlağı belirir:

A) TOPLUM TEMELİNDE ÇATLAK (EKONOMİK ÇELİŞKİLER): Kent, daha kurulurken, sosyalist Komünün mutlak eşitlik prensibini aşındıracak bütün tohumları kendi içinde buldu. Eşitsizliğin başı TOPRAK idi. Toprak tabii bir nesneydi. O, Türklerin dediğı gibi, ancak "Allah taksimi" olabilirdi. Yani; toprak ilkin ne denli eşitlik prensibine uygunca üleştirilmiş bulunursa bulunsun, toprağın kendisi hiçbir zaman eşit olamazdı. İyi toprak, sulu toprak, yakın toprak, bugün "FARK İRADİ" denilen ayrılığı ve farklılığı yaratıcı elemanlarla dolu idi.

Ayrıca, kişicil aileler de tabiat veya Tanrı yapısı idiler. Ne denli mutlak eşit karakterde yaratılmış (sosyalist Komünde, eşitçe eğitilmiş) insanlarla olurlarsa olsunlar, tarım işinde küçük ekinçiliğe başlar başlamaz, bu insanlar zamanla az çok farklılaşacaklardı. Komünden gelmişlerdi ama vakit geçtikçe Komünün meşimesine bağlı olan göbek bağlarını yavaş yavaş koparacaklardı. Komünle kopuştukça, kişi eğilimleri arasında açılan çatlak, genişlemeden edemezdi.

Üretimin ilkel küçük ekincilik biçiminde, başlıca iki üretici güç, toprak ve insan güçleri egemen rolü oynuyordu. O iki alanda, tabii denebilecek kadar kaçınılmaz farklar vardı. Bu farklar, Kentin üretim temelinde en derin ayrılıklara varacak olan başlıca birinci büyük çatlaktı.

B) TOPLUM ÜSTYAPISINDAKİ ÇATLAK: Tarım üretiminin ister istemez azdıracağı farklılaşmalar çatlağı üzerine, ondan hiç aşığı kalmayan ikinci büyük çatlak geldi çattı. Bu kabile gelenekleri ile ilişkilerinin yarattığı farklılaşma oldu.

Bu olayları 1858 yılı ele alan Marks, henüz KENT ile DEVLET'i birbirinden gereğı gibi ayırmış görünmüyor. Doğrusu, en çok gözönünde tuttuğı Grek toplumu için bu iki sosyal yapı, yani Kent ile Devlet aynı POLİS sözcüğü ile adlandırılmıştı. Marks'a malzeme veren yazılı tarih, Kentleri ancak içlerinde DEVLET denilen özel sosyal sınıf teşkilatı doğduğı zamanki durumları ile tasvir ediyordu. Onun için Marks, 1858 yılı, Kent ile Devleti aynı anlamda kullanırken haksız sayılamazdı.

Hatırlamaktan bıkmayalım. Medeniyetten, yani yazının keşfinden önce yaşanmış Kent ilişkileri, ancak masal ve efsane karakterliklerinde kalmıştı. Medeniyetin yaratıldığı ilkel Kentte ise, bu yaratışı sonra gelen kuşaklara ölmez biçimde aktaracak olan yazı

gibi; devlet de, sanki toplumun asla vazgeçilemez, onsuz olunamaz bir teşkilatına benziyordu.

Bu sebepten Marks, Kent içindeki ikinci büyük çatlağı açacak olan farka gelince, henüz "DEVLET" sözcüğünü "KENT" sözcüğü ile bir anlamda kullanmaktan kendini alamadı. Ve şöyle dedi:

"Kadim devletlerin (Fransızca'da etats, İngilizce'de states) kabileleri (Fransızca'da tribus, İngilizce'de tribes, Almanca'da stamme) iki yolda teşekkül etmişlerdi: Kabilelerin içinde bulunan KANLAR'a (Fransızca'da Gentes, İngilizce'de Kinship); yahut YERİNE (localite-lieu: Mahalline) göre... Aile kabileleri, tarih bakımından, yer kabilelerine öncelik gösterirler, (İngilizce'de: Kinship Tribes: Kan kabileleri tarihçil olarak mahalli kabilelerden önce gelirler) ve hemen her yerde yerlerini mahalli kabilelere bırakırlar. Bunun en çetin biçimi, birbirlerinden ayrılmış olan Kastlar Sistemi'dir; bu kastlar, birbirleriyle ara evlenmelerini kaldırmışlardır, statü bakımından mutlak surette birbirlerinden farklı bulunurlar. Bu sistemde her kastın ayrı "vocation"u (kendine has değişmez uğraşısı) vardır." (18)

Böylece, insanlar arasında ayrılık yaratacak olan farklı topraklar üzerinde, o toprakları işleyen insanların ayrılıkları gelip yerleşti. Bu ayrılıklar, Hindistan'daki kastlar biçiminde donakalmadığı zaman bile, farkları ebedileştirmenin yolunu buldu. En oynak görünen Akdeniz Grek kentlerinde, zamanla, sülale ve asalet kökleri yaratıldı.

"Sonraları, (ilk toprak sahibi olmuş köylü Demoteslerin) haneleri, ikametgahlarının yerine bakılmaksızın, genel kural olarak, aynı kabilenin (fili'nin) ve aynı Deme'in mensubu olmakla devam ederler. Bu bölünüş, ta bir şecere (geneology: Ataların halefi) görünüşüne dek varır." (18)

Her iki farklılaşma temeli üzerine gelişen Kentin, sınıflaşmaya ve Medeniyete doğru ister istemez uğradığı değişiklikleri Marks'tan iyi kimse açıklayamadı.

Kent ekonomisi, bir yanda Komünü kuran KİŞİLERİ yeniden üretti; öte yanda kişinin, ortak üretim şartlarını ortaklığında tutan Komüne karşı DAVRANIŞINI yeniden üretti. Bu iki yeniden üretim sırasında eski biçimleri yıkıp yenilerini kurdu. Oluşum, başlıca iki yönde yürüyen zincirleme olaylarla kendini gösterdi: 1- Kentin içinden dışarıya doğru etkiler; 2- Kentin dışından içeriye doğru tepkiler...

1- KENT İÇİNDEN DIŞINA: Toplum Kent basamağında yaşarken, gerek kişinin ve gerekse kişi davranışının her yeniden üretimi bir değişiklik getirdi.

"Fakat, aynı zamanda ve ister istemez, O YENİDEN ÜRETİM YENİ BİÇİMLERİ YARATIR VE ESKİLERİNİ YOK EDER; örneğin, nüfus gittikçe çoğalırken, her kişi şu kadar akr [yaklaşık 4000 m²'ye eşit alan ölçüsü birimi] toprağa sahip olmaya kalkınca, bunun tek çaresi koloniler kurmak oldu mu, durum fütühat savaşlarını kaçınılmaz kılar; savaş, ardından köleler avlamayı ve ilh. sürükleyip getirir. O zaman AGER PUBLİCUS (Miri Topraklar) büyür durur ve topluluğu ve ilh. temsil eden Patricilerin güçleri yükselir. Böylelikle Kadim topluluğun muhafazası, üzerine yaslandığı şartların yıkılışını içinde saklar ve kendi zıttına doğru deri değiştirir. Örneğin, aynı toprak mesafesi içinde üretici güçlerin gelişimi ile, üreticiliğin (prodüktivitenin) çoğaltılabileceği kavranıldı mı (gelecekteki Tarımda bu gelişim, yavaşlığın en son kertesiyle yavaşlatır), bunun neticesi olarak yeni çalışma yordamları, yeni emek kombinezonları ortaya çıkar; o zaman günün büyük kısmı başka iş ve güçlerde kullanılır. Bundan, Kadim topluluktaki ekonomi şartlarının üstesinden geldiği anlamı çıkacaktır. Yeniden üretim eyleminde, yalnız objektif şartlar değişmekle, köyler şehir olmakla, bakir orman, işlenmiş tarla olmakla ve ilh. olmakla kalmaz, fakat üretmenlerin kendileri de yeni kaliteler geliştirerek, emek yoluyla bu sefer kendi biçimlerini de değiştirerek, yeni varlıklar haline gelerek, yeni güçler ve yeni fikirler, yeni ulaşım yordamları, yeni ihtiyaçlar, yeni bir dil şekillendirerek de değişirler." (31, 32)

Bu prose, Kentin, kendi ilişkileri içinde gelişe gelişe Medeniyete nasıl vardığını açıklar.

2- KENT DIŞINDAN İÇERİYE: Kentin kendi içinde oluşan prose, ister istemez dış ilişkilerine de yansır-

"Kadim insanlar sözlerin birliği ile Tarımı, hür insana has bir MESLEK ve asker yetiştiren okul sayıyorlardı. Milletın Kadim gövdesi (temeli, kökü) Tarımda korunuyordu; bu durum, Kentlerde karakterini değiştirdi. Kentlere yabancı Bezirganlar ve esnaflar gelip yerleştiler, ayrıca kazanç yoluyla çekilen yerliler göçtüler. Her nerede kölelik çıktıysa, orada azatlı insan, geçimini o gibi faaliyetlerde (ticaret ve esnafılıkta) aradı; çoğu Zenginlikler biriktirdi. O yüzden, Antik çağda bu gibi uğraşmalar (meslekler), genel olarak o yabancıların elinde kaldı.

Dolayısıyla da Kentdaşlar için geçerli olmadı. Gene o yüzden, sanatkârların tam yurttaşlığa kabul edilmeleri tesadüfe bağlı (Fransızca'da: tehlikeli) bir işlem sayıldı (Grekler kural olarak böyle bir işleme yanaşmadılar)." (18)

Dışarıdan gelen bu yabancı Esnaf ve Bezirgan tipleri, Kent içindeki sınıflaşma prosesini büsbütün şiddetlendirdi. Yalnız, dışarıdan gelenlerin yurttaşlığa kabul edilip edilmeyişleri, Marks'ın pek güzel belirttiği gibi, Kentin durumuna göre değişti.

Grek Medeniyeti, Akdeniz gelişiminin kapalı Kentleşmeler çağı idi. Bu kapalılık, Grekler'i dışarıdan gelmiş yabancı kişilere karşı kapalı tuttu. Orada Kentlerin surları yıkılarak Antik Medeniyetin imparatorluk biçimde evrenselleşmesi gerçekleşti. Bu durum, Romalılar'ın Grekler'den daha toleranslı davranmalarını mümkün kıldı.

XXVII

KENT MEDENİYETLERİNİN FARKLILAŞMA PROSELERİ

Kentleşme Konağından sonra Medenileşme konağı geldi. Bu iki basamak Doğuda da, Yahudi, Grek ve Romalı ANTİK toplumlarında da aşağı yukarı aynı sıraya uyarak gelişmiştir. Yalnız zaman ve mekan şartları başka olduğu için, "DOĞULU" toplumlarla "ROMALI" toplumda ayrı karakter taşıyan MÜLKİYET tipleri belirdi:

- 1- Doğulu ortak mülkiyet tipi,
- 2- Romalı ortak mülkiyet tipi.

Marks, bu iki biçim mülkiyetin karakterini birbirinden ayırırken, Doğulu veya Antik toplumların tarih içinde akan gelişimlerini bir yana bıraktı, daha çok o gelişimlerin klasik biçimleriyle kitaba geçmiş SOYUT MÜLKİYET ilişkilerine önem verdi.

Ama sırf mülkiyet ilişkilerine önem veriş, toplumun Doğudan Batıya doğru gelişme değişme akıp gittiğini bize unutturmamalıdır. Böyle bir unutkanlık, en başta, Maddeci diyalektik Kurucusuna karşı davranmaktır. Çünkü o, bize her vesileyle tarihin canlı prose oluşunu anlatmıştır.

Kent içinden dışarıya ve Kent dışından içeriye doğru gelen karşılıklı etki-tepki proselerini **Grundrisse**'den iyi yorumlayan bir emek henüz elimizde yok. Bu yoruma göre "YENİDEN ÜRETİM YENİ BİÇİMLERİ YARATIR VE ESKİLERİ YOK EDER". Hatta bu

yeniden üretim, "GELENEKSEL TARIM"da olduğu gibi, "YAVAŞ-LIĞIN DANİSKASIYLA SON KERTEDE YAVAŞ bulunduğu zaman bile bir "GELİŞİM" yaratır. (32)

Marks'a göre bu gelişim, nüfus artışı ve toprak yetersizliği yüzünden koloniler kurmak, fütihat savaşları açmak yoluyla (Doğuda-Batıda: Asya'da-Roma'da) tüm Antik toplumu allak bullak etmiştir. Sosyal gelişim Marks'ın pek güzel üzerine bastığı gibi, yalnız tabiatı, maddeyi, toprağı değiştirmekle, yani: "KÖYLERİ ŞEHİR, KIZOĞLAN KIZ ORMANLARI İŞLENMİŞ TARLA" yapmakla kalmaz; İNSANLARI da temelinden değiştirir.

"YENİ ÜRETİCİ GÜÇLER, YENİ ULAŞIM YORDAMLARI, YENİ İHTİYAÇLAR, YENİ DİLLER VE YENİ FİKİRLER BİÇİMLENDİRİR". (33)

Bu şartlar altında Kentlerin ve Medeniyetlerin biçimleri gibi ortak mülkiyetin de yerinde sayabileceğini kimse düşünemez.

Örneğin, hepsi de "ANTİK MÜLKİYET BİÇİMİ" alanına giren Grek ve Romalı kentlerde Marks'ın bulunduğu bir değişiklik daha vardır. Bu değişikliğe uzaktan bakınca küçük bir çizi farkı gibi göze çarpar. Ama tarihte "o çizi farkının uygulanışı", iki ayrı, hat-ta çok yanlarında birbirine zıt görünen, orijinal Medeniyet tipi yaratmış ve tarihin binlerce yılını doldurmuştur. Bunlardan birisine Grek Medeniyeti, ötekisine Roma Medeniyeti denir.

Her orijinal Kadim Medeniyet Kentine dışarıdan (yani gerek eski yıkılmış medeniyetlerden, gerekse şu veya bu sebeple dağılmış Barbar Komünlerinden) dökülüp gelmiş veya tutulup getirilmiş, sürüyle insan yığınları olmuştur. Bu insanlardan kimileri Kent içinde "asil" (yani, Kent toprağına ilk sahip çıkan) kimselere yanaşma olmuşlardır, kimileri Kent surları dışında yarı köle, yarı azatlı sığıntı durumuna katlanıp yaşamışlardır-.

Grek Medeniyeti ile Roma Medeniyeti arasındaki başlıca fark, o "YABANCI" insanlara karşı Grek Kentinin başka, Roma Kentinin başka davranış göstermesinden ileri geldi.

Yabancıardan en hoş görülenler, Marks'ın belirttiği gibi, "BE-ZİRGANLAR ve ZANAATKARLAR" oldu. Tarım üretimi yani KÖYLÜLÜK, Kentin "asil" üyelerine düşen şerefli meslek sayıldı. Ticaret ve zanaat (Osmanlının "HÂŞÂ MİN HUZUR" diye tiksintiyle bakacağı gibi) yarı köle, yarı azatlı, "YABANCI" oldukları için aşağı görülen, hor hakir tutulan o kimselere kalıyordu.

Hiçbir Antik "KENTLİ", hiçbir "YABANCI"ya elham okumaz, iyi gözle bakmazdı. Her Komün kendisinden olmayanı "DÜŞMAN" gö-rürdü. Ancak, Grek Kenti ile Romalı Kent arasında (Yunan Medeni-

yeti ile Roma Medeniyeti arasında) en temelli görünen başlıca fark, ilkin eşit sonra "asil" sayılan Kentdaşların o yanaşma ve sığıntı "ECNEBİ: YABANCI"lara karşı davranışlarında görülen fark oldu.

Bu olayı Marks'ın şöyle açıkladığını gördük:

"SANATKÂRLARIN TAM YURTTAŞLIĞA KABUL EDİLMELERİ TESADÜFE BAĞLI (TEHLİKELİ) BİR İŞLEM SAYILDI (GREKLER KURAL OLARAK BÖYLE BİR İŞLEME YANAŞMADILAR)." (18)

Greklere yabancıları insan yerine koymayı, en keskin sonuçlarla göze battı. İspartalılar her uygun gördükleri yıl, nüfusları artan kölelerini buldukları yerde kılıçtan geçirdiler. Onlar, toplumlarını sınırlar savaşından bu kanlı gaddarlıklarla koruyabileceklerine inandılar. Atina, Solon'a rağmen, daha demokratik bir başarı gösteremedi. Son günlerinde komünizm düzenini ortaya süren Eflatun bile, komünizmi Kent "asilleri" arasında uygulamayı düşündü. Ve Atina gibi bütün öteki Grek Kentleri de İskender'in yarı Barbar kılıcıyla doğranmaya razı oldular. Eflâtun gibi umutsuz, savaş yıkıntıları altında can verdiler. Ama, "SANATKARLARI TAM YURTTAŞLIĞA KABUL ETMEYE YANAŞMADILAR".

Roma'da bu keskin Kent tekelciliğini zorlamak, az çok başarı ile yapıldı. Daha ilk ağızda, zenginleşmiş Plebleri Patriciler'le yanyana görmeye alışıldı. En sonunda Plebler de, Roma yurttaşlığı durumuna doğru gittikçe artan insanlık hakları elde ettiler. Pleb tribünleri, zaman zaman Roma'yı titretti.

Onun için, Grek Kentlerinde görülmemiş olan bu davranıştan, Roma büyük hız aldı. Akdeniz'in bütün kapalı Grek ve Fenike Kentlerini açtı. Böylece, Akdeniz Medeniyetinin birinci konağı olan Grek medeniyetindeki bütün KAPALI KENTLER'in dışarıya karşı kirpi gibi dikilen dikenli kabukları kırıldı. Akdeniz Medeniyetlerinin ikinci konağı, yani Kentlerarası AÇIK İMPARATORLUK çağı kuruldu. Böyle bir mekanizma ile işleyen Antik tarih prosesi içinde, Romalı ortak mülkiyet, biçimi ister istemez, kendisinden binlerce yıl eski çağların Kentlerinde gelişmiş "DOĞULU" ortak mülkiyet biçiminden farklı olacaktı. "Doğulu" ile "Romalı" mülkiyet biçimleri arasında bulunan öteki başkalıklara **Grundrisse** değindi.

Marks, Kent içindeki Medeniyet değişikliğini, daha çok, Romalı Kentlerde hızlı ve hareketli buluyor. "Doğulu: Asyalı" toplumlarda inatçı bir durgunluk görüyor. Doğulu toplumda Manifaktürle Tarımın birbirlerine bağlı oluşu, her alanda gelişmenin durgun gitmesine sebep sayılıyor.

Sümerler'den beri kurulmuş bütün Kentlerin başlarından geçenler bir film gibi gözönüne getirilsin. İster Doğulu, ister Asyalı Kent olsun, Medeniyet (yani, Bezirgan ilişkileri) gelişti mi, Grek ve Roma Kentlerinde görülen aynı değişiklikler kaçınılmaz oluyor.

Marks, Doğulu Kent ile Romalı Kent arasındaki göze çarpan başlıca farkı değişiklik temposunun çabukluğunda buluyor. Örneğin, Roma Kenti, herhalde Sümer Kentinden daha çabuk gelişir. Bu gelişim, Romalı mülkiyeti Kent ortak mülkiyeti denilen meşime ile daha çok konuşmaya doğru götürür. Bu gidişin başlıca nedenleri şöyle özetlenebilir:

1- Proto-Sümerlerden Roma'nın kuruluşuna dek 4-5 bin yıllık bir geçmiş tarih gelişimi vardır. Birinci fark bundan ileri gelir. Geçen binlerce yıl içinde Medeniyet (yani, Bezirgan ilişkileri), bir avuç yer olan Basra Körfezi bataklığından çok uzaklara yayılmıştır. Akdeniz'den Atlas Denizi'ne ve Avrupa'ya, Hint Denizi'nden Hindistan'a, Malezya'ya, Orta-Asya İpek yolundan Çin'e dek uzanan dalbudaklar salmıştır. Bu derece güçlenmiş ve evrenselleşmiş olan BEZİRGAN İLİŞKİLERİ, elbet Roma Kenti içindeki sınıflaşma, mülkiyet değişikliği ve ilh. proselerinin temposunu Ur Kenti içindekinden çok daha çabuklaştıracaktı.

2- Gene o süre içinde, ilk büyük sübtropikal ırmak boylarının balçığından uzaklaşan Medeniyet için Tarım üretimi, bire üç yüz verimini yitirdi ve demir aletlere rağmen hayli çetinleşti. Yayla ve Akdeniz Kentlerinde Tarım üretimi, Irak ve Mısır topraklarındakine nisbetle, hem az verimli idi ve hem de daha çetin çabalar isterdi. Böyle bir üretimle uğraşmaktansa, daha yaygın alanlara açılmış BEZİRGANLIK ve KORSANLIK yollarından geçmek daha kolay ve mümkün olurdu. Bu imkan, toplumun BEZİRGAN İLİŞKİLERİ'ne karşı alıcılığını, çekiciliğini, reseptivesini artırdı.

O zaman, Kent Komününü altüst edecek olan BEZİRGAN EKONOMİ, ister istemez daha keskin ve daha çabuk çözüp dağıtıcı rol oynadı.

3- Bezirgan ilişkilerinin şiddetle etki ve tepkileri altında kalan Akdeniz Kentleşmeleri için, sınıflaşma, koloniler kurma, göçler yapma, destancıl savaşlar açma, masal zenginlikleri peşinde koşma ve ilh. gibi sonuçlar daha çabuk ve şiddetli geldi.

Bu arada teknik üretici güçlerin, -kaplumbağa yavaşlığı ile de olsa- binlerce yıllık gelişimi, işbölümünü ve sanayide köle emeğinin kullanımını Sümer Kentlerinde görüldüğünden çok daha ileri-

lere götürdü. Her Antik Kent bir yıldız döndü ve çarçabuk eskiyen yıldızlar dağılıp aktılar. Daha ötelerde yeni yıldız Kentler kuruldu. Daha eskiden Medenileşmiş Kentler tarihcil devrimlerle yıkıldılar.

Uzayda ölen yıldızlardan kopmuş parçalar gibi, yıkılan Medeni Kentlerin insan elemanları yeryüzünün şu veya bu noktalarına saçıldılar. Gittikleri yere eski Medeniyetin TEKNİK, SOSYAL ve KÜLTÜREL kazançlarını birer tohum gibi taşıdılar ve o tohumları yeni topraklarla yeni insanlar ortasına ektiler.

Yukarı Barbarların kurmuş oldukları Kentler, ilkin, az çok dünyaya kapalı, ayrı birer dünya gibi idiler. Bu yeni Kentlerin içlerinde sınıf farkları henüz doğmamış gibiydi. O taze Kentlere yıkılmış eski kentlerin YABANCI Esnaf, Bezirgan ve benzeri tipte "SÜRTÜK" kişileri sokuldular. Tarihte Medeniyet ne denli ilerlediyse, yeni Kentlere o denli çok yabancı sürtüklerin akını oldu. Bu durum, özellikle zanaatların gelişimini, tarımda ve sanayide işbölümünü çabuklaştırdı. Ve kent içinde bir yol daha TEFECİ-BEZİRGAN proseyi çabuklaştırdı.

İşte Marks'ın daha hareketli bulduğu Kentler böyle doğdular. O bakımdan, Doğulu toplumda daha durgun, Romalı toplumda daha kımiltılı karakterler bulunması ve ayrılması yersiz değildir. Yalnız; bu sonuçların açısı içine, hiç unutmadan, dördüncü basamakta gelen olayları katmak gerekir.

XXVIII

DÖRDÜNCÜ BASAMAK: CERMEN ORTAK MÜLKİYETİ

Marks Doğulu ve Romalı adlarını verdiği ortak mülkiyet biçimlerinden sonra iki ortak mülkiyet biçimi daha anıyor:

- 1- CERMEN ORTAK MÜLKİYETİ,
- 2- SLAV ORTAK MÜLKİYETİ.

Slav mülkiyeti üzerine, **Grundrisse**'de, hemen hemen hiçbir ayrıntılı açıklama yapılmıyor. Yalnız, onun Doğulu mülkiyetten biraz değişik bulunduğu dokunmakla kalınıyor.

Marks'ın Romalı mülkiyete en yakın gördüğü biçim Cermen mülkiyetidir. Bu bakımdan, **Grundrisse**'de, özellikle üç tip (Doğulu, Romalı, Cermen) ortak mülkiyet üzerinde durmanın ne derece haklı olduğunu ileride göreceğiz.

Cermen ortak mülkiyeti ve Cermen toplumu deyince Marks'ın anladığı tanımlama, "Batı Avrupa Orta Çağı"dır (Le Moyen Age,

Epoque Germanique). Marks'ın Orta Çağa, Cermen çağı demesindeki anlam derinliğini hiç unutmamalıyız.

Cermen çağının Marks'ı ilgilendiren yanı mülkiyet ilişkileridir. Bu ilişkileri, **Grundrisse**, ilkin (Doğulu, Romalı, Cermen) tiplerinde karşılaştırır:

"Topluluğun otarşik üyesi olan emekçi kişilerin emeklerinin tabii şartlarını benimsedikleri mülkiyet biçimlerinden biri CERMANİK mülkiyettir. Burada, -spesifik olarak Doğulu biçimin tersine-Komün üyesi olarak Komün üyesi, ortak mülkiyetin ortak sahibi (copossesseur) değildir. Orada toprak, Romalı, Yunanlı (kısacası klasik Antikiteli) biçimde olduğu gibi, Komünce işgal edilmiş de değildir. Toprak Roma yeri değildir." (17)

Cermen mülkiyet biçimini gerek "Doğulu" ve gerekse "Antik" mülkiyet biçimlerinden böylesine ayırmak iki soruyla karşılanabilir:

1- CERMEN MÜLKİYETİNDE KİŞİ, Komünün ortak mülkiyetine Doğulu bir kentdaş gibi ortak sahip değildir. Ama Cermen kabilesinin ele geçirdiği topraklardaki baltalıklarına, otlaklarına ortak sahip değil midir?

2- CERMEN TOPLUMU, üzerinde yaşadığı ve ele geçirdiği yerleri Roma ve Yunan Kentleri gibi değilse bile, toplumca işgal etmiş sayılmaz mı?

Marks, ondan sonra gelen cümleleriyle bu iki soruya olumlu karşılık veriyor. Ve şöyle diyor:

"Toprağın bir bölümü, Komün olarak Komün üyelerinden ayırılmamış bulunan Komüne kalır: O yer parçası, çeşitli biçimleri içinde AGER PUBLICUS'dur; toprağın öteki bölümü üleştirilmiştir ve her parsel yer, özel mülkiyet olduğundan dolayı Romalıdır, bir Romalının çiftliği (Le Domanie'i Alanı)'dir; laboratuvarda kendisine düşen paydır." (17)

Fransızca tercümesiyle yapılan bu anlatışa göre; Cermenler toprakları İŞGAL ederler. Yalnız, Romalı için toprağı işgal eden KENT adlı Komündür; Cermen için toprağı işgal eden KABİLE adlı Komündür. Yani, Romalı için de, Cermen için de işgal vardır; yalnız işgali yapan toplum biçimleri başka başkadır.

Roma'da en azından Yukarı Barbarlık konağına ermiş bir toplumun KENT biçimli Komünü işgalcidir. Cermenlerde en azından Orta Barbarlık konağına ermiş AVCI-ÇOBAN karması KABİLE biçimli bir toplumun Komünüdür. Onun için Marks, Cermenlerde de Romalı biçimi andıran bir "Ager Publicus" (Miri TOPRAK) bulun-

duğunu belirtir. Bu miri toprakta (Kamu yerinde) bütün Cermenler -Asyalı gibi olmasa bile- "ortak sahip" durumundadırlar.

Öyle ise, Cermenlerin mülkiyet ilişkilerini Romalılarinkinden ve Asyalılarınkinden ayırt eden şey nedir?

Burasını Marks şöyle açıklıyor:

"Gerçi, Cermenlerde de gene AGER PUBLİCUS'a (Miri topraklara), hususi kişilerin mülkiyetinden ayırdedilmiş Komün toprağına yahut Kabile toprağına rastlanır. O toprak av yeri, otlak yeri, balталık yeri (ağaç kesilecek yer) ve ilh.'dır; bu öyle bir bölüm topraktır ki, verili biçimlerde üretim aracı hizmetini görmek zorunda kaldığından bölünemez. Ama bu Miri toprak, örneğin Romalılarda olduğu gibi, kişicil mülkiyetlerin yanibaşlarında devletin hususi bir ekonomik varlığı görünüşüyle görünmez. Roma'da iş öyle olduğu için (kamu yeri devletin özel varlığı gibi görüldüğü için), kişicil mülkiyetler, Plebler için olduğunun tersine, MİRİ TOPRAK'tan dışarıda bırakılmış buldukları ölçüde, sözün dosdoğru anlamıyla özel mülkiyet olurlar. Cermenlerde ise, MİRİ TOPRAK, nasılsa öylece, daha ziyade kişicil mülkiyetin basit bir tamamlayıcısı olarak görülür ve ancak bir kabilenin ortak mülkiyeti olarak bir düşmana karşı savunulduğu ölçüde MİRİ TOPRAK gibi boy gösterir. Tek başına kişinin mülkiyeti Komünce dolaylandırılmış (mediatize edilmiş) değildir; o zaman Komünün varlığı ve ortak mülkiyet dolaylandırılmış görünür; yani, özerk (otonom: Muhtar) kimesnelerin (sujelerin) karşılıklı bağı ve ilişkisi gibi görünür. Cermenlerde ekonomik bütün, aslında her hususi evin içinde bulunur ve her evin kendisi özerk bir üretim merkezini biçimlendirir. (Orada Manifaktür yani elimalathanesi, sırf evcil bir ek faaliyettir, kadınlara ve ilh. mahsus bir faaliyettir.) Antik dünyada, kendisine bağlı arazisiyle birlikte Kent, ekonomik birliği teşkil eder; Cermen dünyasında kişicil evin kendisi daha ziyade toprağına ait, kır içinde bir nokta gibi gözükür. Bu durum, çok sayıda mülk sahiplerinin bir merkezde toplanması (konsantrasyonu) değildir, bağımsız birlikler haline gelmiş ailelerden ibarettir." (19, 20)

1858 yılı Morgan'ın Barbar toplumda ideal kardeşlik örgütü olarak bulduğu Kan teşkilatı henüz açıklanmamıştır. Onun için Marx, Cermen Kan teşkilatının genel karakterlerini az çok görüyor, ama Roma Medeniyeti ile ilişkileri ölçüsünde görüyor. Yani, Kan'ın az çok dağıldığı çağ ve şekilleri ele alabiliyor. Cermen ailelerinde özerklik gibi görünen durum, Kan örgütü içinde, Engels'in belirttiği gibi, hiç kimsenin hiç kimseye zor kullanmak ve baskı yapmak imkanı bulunmamasından ileri gelir.

BARBAR CERMENLİK VE KENTSİZ TOPLUM

Cermen ortak mülkiyetini inceleyince ne ile karşılaşırız? Ansızın Roma mülkiyetinden açıkça kopuşma ile karşılaşırız. Bu kopuşma nedir?

Mark's: *"ANTİK TARİH, KENTLERİN TARİHİDİR"* diyor. Cermenler "ANTİK TARİH" içinde midirler? Evet. Kadim tarihin kıyısında köşesinde belirmiş olsalar bile, Cermenler gittikçe tarihin içlerine doğru işlemişler.

Ancak, tam o sırada, yani Cermenler tarihçil bir ulus durumuna girerlerken, klasik Antik tarihi yapan KENT gelişimi birden bire durmuş ve yok oluvermiştir. Cermen toplumunda eksikliği görülen en karakteristik şey bu KENT'tir.

Yani; Cermenler, klasik tarihin uçsuz bucaksız Kentler evreninde Kentleşmemiş bir topluluktur. Marks o karakteristiği şöyle belirtiyor:

"CERMANİK TOPLULUK KENT İÇİNDE TEMERKÜZ ETMEMİŞTİR". (İng. 77)

Marks'a göre Kent, bir "TEMERKÜZ: KONSANTRASYON"dur. Yani, ayrı ayrı elemanların hiç değişmeksizin sırf bir araya geliş anlamına gelen amalgam değildir; SENTEZ anlamına gelen bir birlik konsantrasyonudur.

"Bir temerküz, -kır yaşantısının merkezi, kır emekçilerinin ikametgâhı ve dolayısıyla da savaş güdümünün merkezi olarak Kent- Komüne kişicil üyelerinden ayırdolunan bir dış varlık verir." (İng. 77)

Öyle ise Cermen toplumu ile Romalı toplum arasındaki başkalığın temeli; MEDENİ KENT ile BARBAR KOMÜN arasındaki farka dayanır. Marks, bu farkı, özel ince derinliği ile şöyle didik didik eder:

"Cermanik biçimde, köylü Kentdaş (citoyen) değildir, yani Kentte oturmaz; taban tek başına ve bağımsız aile evidir. Bu ev, aynı kabileye mensup başka benzer evlerle birleşilerek garanti edilir; gene karşılıklı olarak birbirlerini garantilemek maksadıyla ve niyetiyle, savaş, din, hukukçu hakemlik ve ilh. gibi nedenlerle arasına fırsat düştükçe yapılan bu ailelerin toplantısı aynı garantiyi sağlar. Burada kişicil arazi mülkiyeti, Komün mülkiyetine zıt bir biçim değildir; Komün mülkiyeti ile dolaylanmıştır (mediatize

edilmiş) dahi değildir. Komün, ancak o kişicil mülk sahiplerinin oldukları gibi karşılıklı ilişkileri içinde var olur. Komün mülkiyeti, yalnız ailelere (Stammsitze) ve kişicil benimsenmelere ait olan toprağın ortakça bir eki gibi görünür. Komün, içinde kişinin bir arızadan başka bir şey olmadığı cevher değildir. Komün, gerek kişilerin ruhlarında, gerek Kentin varoluşunda ve ihtiyaçlarında, kişicil ihtiyaçlardan ayırt edilmiş bir SOMUT BİRİM teşkil eden o evrensellik de değildir; (Cermen Komünü) öyle, Komün üyesinin hususi ekonomik varlığından ayırt edilmiş, şehir arazisi içinde hususi varlık haline gelmiş bir birim değildir. Komün olarak dili, kanı ve ilh. ile Komün, bir yanda kişicil mülk sahiplerine takaddüm eden (öncül bulunan) ortak elemandır; öte yanda, aynı Komün, ancak ortak amaçlar uğruna üyelerin yaptıkları gerçek toplantılar içinde bir gerçeklik olarak var olur; ve Komün hususi bir ekonomik varlığına sahip olduğu ölçüde, o varlığını ortak av alanları, otlaklar ve ilh. içinde belli eder; bu ekonomik varlığı (Roma'da olduğu gibi) Devletin mümessili olarak değil, her kişicil mülk sahibi tarafından kişi olarak sömürülür. Gerçekten ortak olan mülkiyet, kişicil mülk sahiplerinin mülkiyetidir. Yoksa, Kent içinde hususi kişilerin ayırt edilmiş varlığına sahip bulunan mülk sahipleri birliğinin mülkiyeti değildir." (20, 21)

Bütün bu çok yanlı eleştiri Cermen Komününün, özellikle Romalı ve genellikle Antik Kentten nasıl bambaşka bir şey olduğunu anlatır. Anlatışın sonucu tek sözle şu olur: Cermen toplumu, Kadim Romalı KENT biçimine ulaşmış bir topluluk değildir. Bu durumun sosyal gelişim tarihi içindeki anlamı ise şudur: Cermenler henüz Orta Barbarlıkla Yukarı Barbarlık sınırından Medeniyete doğru adım atmış bir toplumun insanlarıdır.

Tekrar edelim. Cermenler için, Kent denilen topluluk biçimi yoktur. Niçin?

Marks'ın konusu, SOYUT olarak, MÜLKİYET ilişkilerinin tarihte görülen çeşitli biçimleridir. SOMUT olarak, Cermenlerde niçin KENT örgütü bulunmadığı üzerinde Marks durmaz. Yalnız o su katılmamış gerçekliği ile Cermen çağını "ORTA ÇAĞ" sayar.

Cermen Ortaçağı neyin "ORTASI" olur? Yıkılan Kadim Roma İmparatorluğu ile kurulacak olan Kapitalist düzeni arasında... Cermenler ikisi ortasında bir topluluktur. Ne demek?

Bütünyle Antik tarihte kurulmuş her Kent Medeniyeti gibi, Roma Medeniyeti de, üçüncü basamağına gelince iç çelişkileri yüzünden batacaktır. O zamanki bilinen yeryüzünün hemen bü-

tün batı bölümünü, yani Yakın Doğu'dan Büyük Britanya adalarına dek uzanan yerleri; biricik Bezirgan ekonomiye Roma açmıştır. Sonra görevi biten her Kent Medeniyeti gibi, Roma da, yerini almaya gelen Barbarların akınına uğramıştır.

Barbarların en önde gelenleri; ilkin Hunlar (sonra Macarlar), hızlarını alamamış, yalnız şok yapmakla kalmışlardır-.

Ortada gelen Cermenler, işe baştan başlamak zorunda kalmışlardır. Yeni yeni Tarımı keşfetmişlerdir. Tıpkı ilk Grek ve ilk Roma kabileleri gibi Medeniyet tarihinin birinci basamağına adım atmışlardır. Onun için henüz Kentleşememişlerdir.

Cermenler sonra Kentleşmeye çalıştılar. Yaman surlarla çevrili şatolar kurdular. Ama, o korkunç Ortaçağ şatoları, Gilgamesh'in övdüğü Uruk Kentinin surlarından bambaşka şeylerdir.

Uruk Kenti, Irak'ta taş bulamadığı için hep tuğladandır. Cermen şatoları, daha az tuğladan, daha çok taştan yapılmış biçimleriyle başkadırlar. Ama buradaki başkalık biçimde kalır.

Oysa Cermen Kentinin asıl kendi özünde en önemli başkalığı şudur: Uruk Kentini Irak'a inmiş ortak mülkiyetli Kan kardeşlerin kabilesi kurmuştur. O ilk Kentin içine ilkel kabile Komününün eşit insanları yerleşmişlerdir.

CERMEN şatoları, sayısız Roma köle sürülerinin ortasında, tek tük kalan Barbar şeflerinin birer zafer anıtına benzerler. Barbar şefler, bu şatoları, iç ve dış düşmana karşı savunak olsun diye kurmuşlardır. Şato toplumu, eşit Kan kardeşlerinin kurdukları, Tanrıya adanmış topraklarıyla bir kutsal KENT olamazdı ve olmadı.

Kent olmayacak diye tarih duracak mıydı? yahut Kent yok diye insanlık da yok mu olacaktı?

Hayır. Cermen Barbarları, Avrupa'nın coğrafyasına ve tarihine gelmişlerdi. Var idiler, diri idiler. Oldukları gibi toprak üzerinde, otlak, baltalık ve ilh. toplum varlarına karşı eskiden beri bildikleri ORTAK MÜLKİYET'ten başka türlü bir benimseme tanımıyorlardı. Onu uyguladılar.

Uygularken, Cermen şefleri biraz da Hıristiyan dini ile çarpıldılar. Kilise, ölü Roma Medeniyetinin "HABİS RUHU" idi. Bu kilise, eski Kandaşlık fedaisi olan Barbar Cermen şeflerini, kendi Kandaşlarına karşı düşman krallar olmaya iteledi.

Bu kralcıklar, kendilerine kalan fethedilmiş geniş topraklar üzerinde ne yapabilirlerdi? İçinden doğdukları ilkel sosyalizmin geleneklerine uydular. Toprağı, bir yanda kendi kabilelerinin dağınık ve bayağı üyeleri arasında dağıttılar. Öbür yanda Roma köle

yıĝınları arasında, pek aşırı ayırt yapmaya kalkmaksızın, epey eşitçe parselleyip üleştirdiler.

Antik Doğulu ve Romalı ortak mülkiyetle Cermen ortak mülkiyeti arasındaki fark, bu toplum temelleri üzerine dayandı.

XXX

CERMEN-DOĞULU-ANTİK BİÇİMLERİN KIYASLANMASI

Orta Çağ'daki Cermen mülkiyet biçimi tarih bakımından ne idi?

Romalı KENT MEDENİYETİ, kişi mülkiyetini ortak mülkiyet zararına son haddine dek geliştirip, yıkılmıştır. O yıkıntılar üzerinde, toprağın kişi mülkiyetini ve hukuk anlamını bilmeyen, hatta kendisi bile kişi olarak yalın, topluluğun içinde varlığını bulan Barbarların ilkel düzeni kurulmuştur.

Doğulu, Romalı ve Cermen mülkiyet biçimlerini en genel çizileriyle belirlemeden Marks, bu olayı şöyle özetliyor:

"Kentlerin tabanı, arazi mülkiyeti ile Tarımdır. Asyalı tarih, Kent ile Kır'ın bir çeşit farksızlaşmış (indifferenciee: undifferentiated) birliğidir [sözün gerçek anlamıyla büyük Kentler daha ziyade gerçek ekonomi yapısı üzerine yukarıdan kendisini dayatmış (süper fetatoire: süper imposed) basit bir prenslik, asillik sayılabilir.) Orta Çağ (Cermanik dönem), Kır'dan yola çıkarak tarihe girer. Bu tarih gelişimi, sonraları, Kent ile Kırın zıtlığı içinde akar. [İngilizcesi: "Orta Çağ tarihi, yer olarak (locus) kırlıktan (countryside) yola çıkar; sonra bu tarih, gene şehirle kır arasındaki zıtlıkta gelişimini yapar."]; bu hal Kır'ın şehirleşmesidir. Yoksa Antik çağdaki gibi, Kentin köyleşmesi değildir. [İng. "Modern (tarih) Kır'ın şehirleşmesidir, yoksa Kadimler arasında olduğu gibi, Kentin köyleşmesi değildir.] (İng. 78, Fr. 18-19).

(Marks'ın aynı metni, Fransızcasında başka, İngilizcesinde başka türlü çevriliyor. İlk iki cümle, iki tercümede aşağı yukarı bir anlama geliyor. Sonuncu cümle ise anlam altüstlüğü taşıyor. Marks'ın Almanca metni elimize geçinceye dek bir seçi yapmak zorunda kaldık.)

Önce, Marks'ın bu sentetik deneyişinde iki kanı ayırdedilebiliyor:

1- ASYALI tarihte, Kent ile Kır farksızdır. Büyük Kent, savaşçı beylerin Kır ekonomisine kendilerini dayattıkları yerdir. Yani, Asya tarihi kentten yola çıkar.

2- CERMANİK tarihte, Kent ile Kır farklıdır. Cermen toplumu Kır'dan yola çıkar. Kır ve Kent zıtlığı içinde akıp gider. Bu iki anlatış gündüz kadar aydınlıktır. Onu şöyle özetlemek daha belirtici olur: Asyalı toplum, KENT MEDENİYETİ'dir. Cermen toplumu, Kent nedir bilmez; Kırdan, köyden, açık Türkçesi "BARBARLIK"tan gelir.

Sonra Cermenlik Kent içinde, yani Roma Medeniyetine işler. O zaman Kent ile Kır, yani BARBARLIK ile MEDENİYET arasında bulunan çelişkilerle gelişir. Bundan daha açık anlaşılır şey olmaz. Bu deyişle, gerek Asyalı ve gerekse Cermanik toplumların farkları ortaya çıkmıştır.

Son cümleye gelince, karmakarışık tercümeleriyle karanlığa düşmüştür.

a) Fransızcada ve İngilizcede: "Antik çağ Kentin Kırlaşması" sayılıyor. Marks'ın bununla ne demek istediği iki yönde yorumlanabilir:

1) Somut tarih gözönüne getirilince, açıkça görülüyor. İlk Antik Kentte, Tarım ve işbölümü geliştikçe, Medeniyet kuruluyor, ilkin Kent ile Kır bir bütün oluyor. Yani, Tarım, sanayi ve ticaret birlikte gelişiyor. Sonra iç çelişkiler Kentin kabuğunu gittikçe aşındırıp yarıyor, Kent açılıyor. Uzak Kırlardan Barbar toplum gelip Kente giriyor. Marks, bu gidişi, Kentin Kırlaşması (Şehrin köyleşmesi) sayıyor. Burası belli.

2) Ondan sonra Marks, kenti, "gerçek ekonomi yapısı üzerine kendisini yukarıdan dayatmış" bir "basit prenslik" sayıyor. Bu hal, Kent içinde Medeniyet ile birlikte toplumdaki doğup toplumun üstüne yükselen ve ona yabancı imiş gibi yukarıdan ağır basan Devlet teşkilatını andırıyor.

Eğer, eski Medeniyet dışarıdan baskına uğrayıp Barbarlarca fethedildiyse, yeni medeniyete giren barbarların egemen teşkilatı gene "basit bir prenslik" kılığında Devletleşiyor.

b) **Grundrisse** Antik Çağı, Kentin köyleşmesi yahut şehrin Kırlaşması gibi koyuyor. Oradaki Antik Çağ, Yahudi, Grek ve Roma Çağıdır. Ona zıt olarak Cermen Çağı, yani Orta Çağ Kırdan yola çıkar ve dolayısıyla köyün Kentleşmesi olur. Bu şartlar ortasında, iki zıt kutup gibi Cermen Çağı ile Antik Çağ yahut KIR ile KENT, karşı karşıya gelirler ve Orta Çağ tarihi bu zıtlık içinde akar.

c) Fransızca metin, Antik Çağ ile Orta Çağ'ın zıtlığını öne sürdüğü halde; İngilizce tercüme, Antik Çağ ile Modern Çağ birbirine zıt iki kutup yapar.

Fransızca tercümeğe göre; Orta Çağ Kırın Şehirleşmesidir.

İngilizce tercümeğe göre; Modern Çağ Kırın Şehirleşmesidir.

Bildiğimize göre Orta Çağ derebeyliktir. Modern Çağ kapitalizmdir. Bu iki çağın Kırdan çıkıp şehirleşmeye girmesi öne sürülebilir. Ancak, böyle bir yorumda Marks'ın asıl metni ne denli rol oynar? Aranmalıdır.

Grundrisse'nin yukarıki metnine göre ise, şu üç şık önümüze çıkıyor:

1- Doğulu veya Asyalı toplumda Kent ile Kır farksızdır.

2- Antik yahut Romalı toplumda Kır Kentten çıkar.

3- Cermanik veya Orta Çağ toplumunda Şehir Köyden çıkar.

"Ailenin ve ilh. Menşe-i" eserinde Engels, bu üç proseyi yeniden ele almış gibidir. Orada; Orta Çağ, köylerin şehirlere egemen olması; Modern Çağ, yeniden şehirlerin köylere egemen olması gibi gösterilir.

Yakın Doğu toplumlarında Kent ile Kırın aynılığı, İlk Çağlar için ve Medeniyet etkilerinin egemen olduğu alan için doğrudur. Fakat Grek ve Romalı Kent için de İlk Çağlarda aynı şey söylenebilir.

XXXI

CERMEN TOPLUMU DEVLETSİZDİR

Grundrisse'nin metni ve yorumları her ne olursa olsun, açıkladığı öz olay şudur: Cermanik mülkiyet, KENTLEŞMEMİŞ bir Komünün mülkiyetidir.

Kentleşmemiş toplum ise, Tarih öncesinde, henüz YUKARI BARBARLIK KONAĞINA BİLE VARAMAMIŞ toplum demektir.

Marks'ın kendisi, bütün bilinen uluslar gibi Grek ve Romalı ulusların Kent konağından geçerek Medeniyete girdiklerini izlemiştir. Nitekim Roma toplumunda Tarih öncesi Komün kalıntılarının uzun süre yaşadığını, ancak Çiçero zamanında ortadan kalktığını açıklamıştır. **Grundrisse**'ye göre Çiçero zamanı ilkel Komün kalıntıları ortadan kalkmış bulunsalar bile; "ortak Sacra" (müşterek kutsallık töreni)ların ve "ortaklaşa verasetin", Kandaşları arası İMECE'nin ilk Romalı toplumda var olduğu belirtilmiştir.

Bu konuda Marks, Cermenler için daha kesin bildiride bulunuyor. Kan örgütünü Orta Çağ'daki Lonca'ya benzetiyor ve onun "KADİM DÜNYADA EN GENEL ÖRGÜT" olduğunu seziyor.

Cermenlerde ortak mülkiyetin ve Kandaşlar arası yardımlaşmanın "ALMANLAR ARASINDA YAYGIN" bulunduğunu yazıyor. Galyalılar gibi Romalılar için de işin böyle olduğunu anlatıyor.

Nitekim; Patrici denilen Romalı "asil"in, ancak "TOPLULUĞA TEMSİLCİ OLDUĞU İÇİN", ortak mülkiyete sahip çıktığını açık seçik ispatlıyor.

Marks, bütün bunları kavradıktan sonra, ne yaptığını bile bile, KENT ile henüz Kentleşmemiş bulunan kabile Komünü arasındaki farkın üzerinde basa basa şöyle duruyor:

"Cermenlerde, aile başları ormanlara yerleşirler ve böylece birbirlerinden uzun mesafelerde ayrılmış bulunurlar. Cermenlerin özerk birlikleri arasında Dil, ortak geçmiş, Tarih ve ilh. içinde yerleşip kökleşmiş (gesetzt) bulunur. Öyle iken, sırf dış bakımından, Komün, ancak üyeleri bir araya her geldikçe var olur. Bu yüzden topluluk, bir birlik (VEREIN) değil, bir toplantı (VEREINIGUNG) gibi görünür; bir birim (EIN HEIT) değil, bağımsız (özerk) arazi sahiplerinin birleşimi (EINIGUNG) gibi görünür. İş böyle olur olmaz; Komün, Kadim toplumlarda olduğu gibi, "DEVLET" olarak, yani DEVLET BİÇİMLENİŞİ olarak var olamaz. Çünkü, KENT olarak var değildir. Komünün gerçekten var olabilmesi için, hür toprak sahiplerinin toplantı yapmaları gerekir. Roma'da, ise, örneğin Komün, o gibi toplantıların dışında vardır. Kentin bizzat kendisinin ve başında bulunan görevlilerin (memurların) ve ilh. varoluşlarıyla vardır." (19)

Görüyoruz. Büyük devrimci düşünür, tarih öncesi bilimi henüz ortada yokken bile, tarih öncesi toplumunun bütün kalıntılarından hiç şaşmaksızın en karakteristik yanlarından kavramıştır. Ona göre; gerek Doğulu, gerek Romalı toplum ve ortak mülkiyet, KENT denilen organizma ile kaynaşmıştır.

Kent, kabilelerin veya Kan örgütlerinin basit bir toplantısı değildir. Üyelerinin toplantıda olmadıkları zamanlarda dahi başbaşa var olan yerleşik bir gerçekliktir. Bu gerçekliği zaman ve mekan içinde hep diri ve ayakta tutan, etkili kılan örgütleri ve görevlileri vardır. Kentin, bu örgütleri ve görevlileri, elbette, Kan teşkilatlarından ve görevlilerinden bambaşka karakterler taşırlar. Nasıldır o karakterler?

Engels'in Morgan'dan alıp işlediği Tarihöncesi basamakları gözönüne getirelim. Orada Kan teşkilatı, eşit ve hür Kandaşların en demokratik toplantıları ve seçimleriyle işler. Gerek Kan ve

gerekse kabile toplumu içinde Kandaşlara karşı, bütünüyle Kandaşların OYLARINDAN başka hiçbir güç ve hiçbir kişi, baskı yapamaz. Seçilen dincil ve askercil şefler bulunur. Ama bunlar, özel görevleri dışında, hiçbir imtiyaz ve üstünlük taşıyamazlar.

Bu Kan kurulu, ilkel sosyalist Komün içinde bir kez altüstlük geçirmiş ve tersine dönmüştür. Anahanlık Kanı iken Babahanlık Kanı biçiminde erkek egemenliğini sahneye çıkarmıştır. Ama ilkel sosyalist demokrasiyi kökünden kazıyamamıştır. Hatta, Kentin ilk kuruluş çağlarında bile, uzun süre, yani toplum Barbar kalabildiği sürece, KAN DEMOKRASİSİ dokunulmaz kalmıştır. Ve kalıntıları, Marks'ın işaret ettiği gibi, Çiçero devri Roma'sına dek yaşayabilmiştir.

Ancak, Marks'ın **Grundrisse**'de ele aldığı mülkiyet ilişkileri biçimine dek gelişen Medeniyet, toplum içinde Kan teşkilatından ve görevlilerinden bambaşka tipte örgütler ve görevliler doğurmuştur. Doğulu toplumlar gibi Romalı toplumlarda da bu yeni örgütler ve görevlileri, Kandaş demokrasisine hiç benzemeyen bir hava yaratmışlardır. Toplumdan ayrılmış, yurttaşların üstüne yükselmiş, oy versinler vermesinler Kentdaşlara yukarıdan baskı yapan apayrı bir avadanlık, bir cihaz türemiştir. Bu cihaza DEVLET denir.

Devlet, yurttaşların dışında ve üzerinde, yurttaşları her yönde silahsızlandırmış, (silahlı adamlar+ceza evleri) bulunan bir örgüttür. Bu örgütün Kent içinde, ama sonradan ortaya çıktığı şu deyimle de belli olur: Grek dilinde Kent sözcüğü de, Devlet sözcüğü de aynı "POLİS" sözcüğü ile anılır.

Grundrisse bu durumu dikkatle seçmiştir. Ancak, Morgan'ın tarihöncesi keşfi, henüz tarihten önceki çağı aydınlatmamıştır. Yazılı tarih çağlarında ise, (yani, yazının keşfedildiği Medeniyet çağlarında ise) Kent ile Devlet, Grek dilinde olduğu gibi, bir tek varlık sayılır. Onun için Marks da 1858 yılı, Kenti Devlet ile aynı şey olarak ele alır.

Oysa, Morgan'ın keşfinden beri gerçeklik, daha kesin aydınlığa kavuşmuştur. KENT, Medeniyetten önce Tarım ile birlikte kurulmuştur. Devlet ise, sonradan o Kent içinde bezirgan ilişkilerin gelişmesi üzerine, sosyal sınıfların çelişki ve çatışmalarını, ege-men sınıf adına baskı altında tutabilmek için doğmuş, paranın, yazının ve kişi mülkiyetinin yanibaşında türeyip yükselmiştir.

Bunu Marksizm'in 1858 yılından sonraki gelişimi ile ortaya koyunca, Marks'ın 1858 yılı söylediklerinde anlaşılacak hiçbir şey kalmaz. Cermen toplumunu gerek Romalı, gerek Doğulu

toplumdan ayırt eden şey, onun önce KENTSİZ ve sonra DEV-LETSİZ oluşudur. Marks'ın derinliğine ve kıyasıya soyut incelemeleri, bilimin daha sonra yaptığı keşiflerle açılmış ve zenginleşmiştir. O açıklığa ve zenginliğe göre mülkiyetin de daha somut biçimleri, tarihcil gerçeklikler halinde ortaya çıkar. Gerek toplum, gerek mülkiyet varlıkları, bir yol daha Maddecil Diyalektik yoldan sınıflandırılmış bulunur.

XXXII

SLAV TOPLUMU ÜZERİNE

Buraya dek, Marks'ın, ortak mülkiyet biçimlerini soyut olarak ele alışına değindik. Ortak mülkiyet biçimleri; KENT İÇİNDE, yani Kentleşme kertesine yükselmiş toplumda başka karakterler gösteriyor; KENT DIŞINDA, yani henüz Kentleşmemiş olan toplumda başka karakterler gösteriyor.

Kentleşmiş toplumlar, Doğulu ve Romalı mülkiyet biçimlerini gösterdi.

Kentleşmemiş toplumlar deyince neyi anlayacağız? Genel olarak Yukarı Barbarlığa ulaşmadan önce kurulmuş, eski Medeniyetlerle ilişkiler kuran Barbar Komünü anlayacağız. Bunu genel olarak böyle anlayacağımızı söylüyoruz. Çünkü, özel olarak ilk Irak Kentleşmesi, Sümer Kentlerinde demirin keşfinden önce özel biçimleriyle görülmüştür.

Hem Kentleşmemiş hem de Kentin eseri olan Medeniyet ile ilişki kurmuş bulunan Tarihöncesi toplumlarına **Grundrisse**'de, yalnız CERMEN toplumu içinde CERMEN MÜLKİYETİ örnek olarak veriliyor. Cermen tipi, tarihte, Cermen barbarlarının Roma Medeniyeti ile (Romalı Kentleşme ile) DOĞRUDAN DOĞRUYA ilişki kurmasından sonra yazılı tarihe geçmiştir.

Grundrisse, Doğulu tip ile ilişkisi bulunan, daha doğrusu Doğulu tipin değişikliğe uğraması sayılan bir de SLAV TİPİ anar. Slav tipi üzerinde Marks, epey sonraları, "**Kapital**" eserinde yer yer işaretler yapmıştır. Fakat bu işaretler, sırf özel Ekonomi-Politik olaylarına somut kıyaslama örneği vermek için yapılmıştır.

Grundrisse'de Slav tipinin ayrıntılarına hemen hemen hiç girilmez. Yalnız onun "DOĞULU" biçime yakınlığı belirtilir. Biz, bu noktayı gözönünden ayırmayacağız.

Slav toplumu, tarihe (yani Medeniyete), gerek Moğollardan ve Türklerden, gerekse Cermenlerden çok sonra girdi. Slav toplumu, o bakımdan, tarihte Medeniyete en son geçen Barbar toplum oldu.

Slav toplumu hangi Medeniyet ile DOĞRUDAN DOĞRUYA ilişki kurdu?

Ortodoksluk tarihçesine bakılırsa, Slavlar, ilkin BİZANS MEDENİYETİ ile dolaysız ilgilendiler. Bizans Medeniyeti "Doğulu" mudur, yoksa "Batılı" mıdır? Marks böyle bir soru sormuyor. Çünkü konusu o değil.

Adına bakılırsa Bizans; "DOĞU ROMA"dır. Bu ad, Bizans Medeniyetini en iyi tanımlayan şeydir. Yani; hem Doğulu, hem Romalı olmak Bizans'ın başlıca karakteridir. Asıl Roma, yani Batı Roma, yarı mitolojide Pruva'dan, yani bizim Anadolu'dan, yani Yakın Doğu Medeniyetlerinden sıçramış bir tohumla kuruldu. Ama, geliştikçe Batı gibi göründü. Marks bile Doğuluya karşı bir Romalı mülkiyet biçimi buldu. Bizans öyle değildir.

Bizans, Romalı tohumun yeniden, sanki geldiği Doğuya doğru tersine bir sıçrama yapıp Boğazlara konması oldu. O bakımdan, eğer "Bizans mülkiyet biçimi" diye ayrı bir mülkiyet biçimi ortaya atılacak da olsa, ona "DOĞULU-ROMALI ORTAK MÜLKİYET BİÇİMİ" demek yerinde olabilir.

Ne var ki, Bizans'ın, Slav toplumu ile ilişki kurduğu çağlardaki durumu bambaşkadır. Bizans Kayserine verilen (sonra Slav Çarlarına ve Türk Şah, Padişah, Han ve Hakanlarına dek bulaşan) dört sığara bakılırsa, Slavlarla temas kuran Bizans, ROMALI'dan çok DOĞULU tipte bir toplumdur.

Onun için; Slav toplumu ve Slav mülkiyet biçimi, Cermenlerinki kadar Batı "Romalı" biçimiyle karşılaşmaz. Saf olarak yalnız bir tek Romalı Medeniyet ve mülkiyet biçimiyle kutuplaşmaz. Marks'ın, Slav tipini Doğulu biçimden çıkma gibi görmesi yerinde olur.

Ancak, bir başka nokta daha var. Slav toplumu, Bizans'la, pek uzaktan ve bir hayli platonik de olsa DOĞRUDAN DOĞRUYA ilişki kurmuş sayılabilir. Bununla birlikte, Slav toplumunun doğrudan doğruya olmayan temasları vardır. Slavların DOLAYISIYLA ilişki kurdukları Medeniyetler hangileridir? Bütünüyle Yakın ve Uzak Doğu Medeniyetleridir.

Slav toplumu, kimin "ARACILIĞIYLA", hangi toplum ve uluslar "DOLAYISIYLA" Yakın ve Uzak "Doğulu" Medeniyetlere ilgi gösterdi?

Antik tarihe bakınca birçok ilişki birikimleri göze çarpıyor. Greklerin Kentleşme çağlarından beri, Kafkaslarla Balkanlar arasında, Karadeniz'in güneyinden ve kuzeyinden akın etmiş Cimmerler ve İskitler, daha çok Yakın Doğu Medeniyetleri ile temas halindeydiler. Bu Orta Barbar toplumlari doğudan batıya, batıdan doğuya cirit oynarlarken, daha gerilerde pusan Slav toplumlarına Medeniyet elemanlarını aktarmış olabilirler. Ancak, o tarihlerde Slav toplumunun henüz belki Aşağı Barbarlık konağını pek aşmadığı söylenebilir. Böyle bir topluma Orta Barbar Cimmerlerin, İskitlerin ve benzerlerinin aracı olarak dolayısıyla aktaracakları Medeniyet elemanları hiçbir zaman yeterince etkili olmasa gerektir.

Slavların dolaylı yoldan (yani, başka ulusların aracılığıyla) Medeniyet etkisi altında kalışları, daha sonraki Bizans ve İslam Medeniyetleri çağlarında büsbütün koygunlaşmış bulunur. O zamanlar Slavlarla Medeniyetler arasındaki ilişkilerde aracı rolünü oynayanlar Moğol ve Türk toplumlarıdır. Moğol ve Türk toplumları hangi Medeniyete aracılık edebilirlerdi? Besbelli, gerek Yakın gerekse Uzak olsun, tümüyle Doğu Medeniyetlerine.

Onun için Cermen mülkiyet biçimi nasıl daha ziyade Romalı mülkiyet biçimiyle ilişkili olarak kutuplaşmış ise; tıpkı öyle, Slav mülkiyet biçimi de Doğulu mülkiyet biçimiyle ilişkili olarak kutuplaşmış durumdadır.

Slav toplumuna (Bizans havarileriyle olsun, Türk-Moğol akıncıları kanalından olsun) gelmiş geçmiş Medeniyet ve mülkiyet etkileri, toplam olarak, ister istemez "DOĞULU" karakter taşıyabilir demekle yanlış düşünmez.

Ancak, "ORTAK MÜLKİYET" kurumunun bir Medeniyet eseri olmadığı, tam tersine, Medeniyete Barbarlıktan, Tarihöncesinden miras bırakıldığı unutulmamalıdır. Yani, Cermen toplumu gibi, Slav toplumunun da ne "Doğulu", ne "Romalı" Medeniyet ve ortak mülkiyet biçimlerinden çok şeyler almaya ihtiyacı yoktur. Olsa olsa, Barbar toplumlarda az çok su katılmamış halde kalabilen ortak mülkiyete, komşu Medeniyetlerin Tefeci-Bezirgan ilişkileriyle, "KİŞİ MÜLKİYETİ"ne doğru, bir hayli katılmış "sular" aranabilir.

Cermen toplumunun mülkiyet biçimi, Batı "Romalı" Medeniyet toplumunun mülkiyet biçimlerinden etkilenmiş sayılır. Slav toplumunun mülkiyet biçimi, Bizans dahil, bütünüyle "Doğulu" Medeniyet toplumlarının mülkiyet biçimlerinden daha çok etkilenmiş sayılır. Tabii, o toplum ve mülkiyet etkileri, Slav toplu-

munun ar babasına dek sivrilen bir sürü üstyapı karakterlerini sebeplendirir.

Cermen mülkiyetiyle Slav mülkiyeti arasında bir fark daha aranırsa o da, iki başka toplumun Medeniyetlerle temas biçimlerindeki farktan ileri gelir. Medeniyetle, Cermenler, DOĞRUDAN DOĞRUYA temas ettiler. Slavlar, oldukça uzaktan, daima DOLAYLI OLARAK temas ettiler. O yüzden, Medeniyetin Cermen Barbarları üzerinde etkisi daha çok oldu. Slav Barbarları zerinde Medeniyet etkisi dolaylı ve daha az kaldı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOMUT TARİHTE MARKS'IN DEYİŞLERİ

Bu bölümde Marks'ın ortak mülkiyet dolayısıyla daha konkret ve insancıl toplum ilişkilerini nasıl ele aldığını gözden geçireceğiz.

XXXIII

MARKS'IN BİRİNCİ SINIFLAMASI

Grundrisse Marks'ın bitmiş bir eseri değildir. Büyük eseri için alınmış notlardır. Bu notlarda Marks'ın araştırması tek bir amaç güder. O da şudur: Ortak mülkiyet nasıl olup da çözüle çözüle modern kapitalist mülkiyetine dönmüştür?

Marks ilkin, kapitalizmin doğması için "ön şart" olarak koyduğu "DÖRT TARİHÇİL PROSE" sayar. Bu dört prose boyunca mülkiyet biçimleri, özellikle ortak mülkiyet, çözüdür durur. Ama, (hiç değilse ilk üç prose sırasında) değişmez bir kural vardır-. Ya mülk sahibi emekçidir yahut emekçi mülk sahibidir. Örneğin, küçük ikinci hem toprağın SAHİBİDİR, hem de EMEKÇİDİR. Küçük esnaf hem doğrudan doğruya EMEKÇİDİR, hem de çalıştığı aletin MÜLK SAHİBİDİR.

Grundrisse, ilkin, tarihteki mülkiyet proselerini şöyle sıralıyor:

1- EMEKÇİ İLE TOPRAK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇÖZÜLÜŞÜ: Buradaki toprağın sakini emekçi, küçük üretmen olan ekincidir. Emekçinin yaşayabilmesi ve üretim yapabilmesi için, üretimden önce tüketim araçlarının ortaklaşa kullanılması ve onlar sayesinde üretmenin ölmeden çalışabilmesi gerekir, tüketim araçlarının veya üretim için gerekli araçların hepsi birden (yer, meyvalar, ürünler, aletler) doğrudan doğruya toprakta bulunur. Küçük köy-

l, toprağa sahip olur olmaz, kendiliğinden ve tabiatıyla "ÜRETİMDEN ÖNCE TÜKETİM ARAÇLARINA SAHİPTİR." (35)

Birinci ilişki zlŐ, toprakla emekçi arasında bulunan bir ilişki olur.

2- EMEKÇİ İLE ALET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ZLŐ: Burada iş aygıtının, aletin sahibi, kk retmen olan esnaftır. Bu emekçinin, yaşayabilmesi için gene üretimden önce tüketim araçlarına sahip bulunması gerekir. Emekçi, "ZANAAT USTASI OLARAK TÜKETİM ARAÇLARINI YA MİRAS YOLUYLA YAHUT EKONOMİ YAPARAK KENDİ EMEğİYLE EDİNMIŐ BULUNUR". (35)

İkinci ilişki zlŐ, aletle emekçi arasında bulunan bu bağın kopmasıdır.

Marks'ın ÜÇÜNCÜ nokta olarak koyduğu prose, gerçekte ayrı bir Şey değil, birinci ile ikinci prosenin ayrıntıları ve yorumlanıŐıdır.

Marks'ın DÖRDÜNCÜ nokta olarak koyduğu prose:

"Emekçinin kendisiyle emek biçimleri doğrudan doğruya OBJEKTİF ÜRETİM ŞARTLARI sırasında sayılır ve o haliyle ele geçirilmiş bulunur. O zaman emekçiler, Köleler ve Serflerdir." (36)

Batı tarihi içinde "dördüncü tarihçil proseyi" (yani Köleliği ve Serfliği) birinci prose olarak koymak gerekiyor. Çünkü, Roma Medeniyetinin sonu gelince, Köleler ya COLONUS (göçmen köylü) yahut SERF (toprakbent) olmuşlardır. Kolon denilen tip, birinci noktada belirtilmiş retmen kk ekinciliğin ilk baŐlangıcıdır. Serfler, zamanla (kleleŐmedikleri toplumda, yani Avrupa'da), aynı kk ekinciliğe doğru gelişmiştir. Marks'ın da belirttiği gibi, Avrupa Orta ağında, kk ekinci ile kk esnaf, aynı zamanda ve sanki yanyana varolmuŐlardır-.

Bildiğimiz gibi kapitalizmin doğuşu, bir yanda sermaye mülkiyeti, öbür yanda iŐgücünden başka mülkü bulunmayan hr işçi ayrılığı ile başlar. Marks, bu ayrılışın; yani kapitalizmin doęuŐunun, birinci basamağı olarak emekçinin TOPRAKTAN zlŐn; ikinci basamağı olarak emekçinin AYGITTAN (ALETTEN) zlŐn ele alıyor. Ancak, Orta ağ ekincisiyle esnafından önce Köleliğin ve Serfliğin geldiğini, **Grundrisse**'nin bütünlüğü içinde gene Marks'ın kendisi belirtir.

Nitekim Şöyle der:

"Mülkiyet ilişkisinin bir nc OLAğAN BİÇİMİ, yalnız verili yaşama araçlarının mülkiyetinden ibarettir; bu yaşama araçları emekçi kimse için tabii Şart sayılır." (38)

Böylece; yukarıda 4. olarak sayılan "TARİHCİL PROSE", tarih içinde somut biçimiyle eleştirilirken, "ÜÇÜNCÜ MÜLKİYET İLİŞKİSİ BİÇİMİ" diye anılır.

Böylece Marks, daha yukarıda 3. tarihcil prose gibi koyduğu, (gerçekte 1. ve 2. proselerin yorumunu yaptığı) maddeyi kendisi ortadan kaldırmış olur.

Marks'ın (ister 3. ister 4. numarayı koymuş olsun) o rakamlar altında belirttiği mülkiyet ilişkisi, açıkça "KÖLELİK ve SERFLİK" ilişkileri olur.

Bir sayfa önceki notta 3., bir sayfa sonraki notta 4. sıraya koyduğu "TARİHCİL HAL" için ise Marks şu karakteristiği yapar:

"Bu ilişki (yalnız yaşama araçları mülkiyetine sahip olma durumu) ne toprağa, ne alete uygulanmaz. Doğrusu bu hal, Kölelik ve Serflik biçimidir. Bu biçim ise, tarih bakımından, emekçinin sermaye haline gelmiş üretim şartlarıyla ilişkisi içinde eriyen bir durum olarak konulmuştur." (38)

Burada Marks'ı anlamak için, Marks'ın sözüyle Marks'ı aydınlatmak ve açıklamak gerekir. Tabii, bir sayfa önce 4 numara sayılan proseye, sonra 3 numara verilmesini parmağına dolayacak burjuva ve küçükburjuva ukalâlıkları, bize, **Grundrisse**'nin bir araştırma ve not olduğunu unutturamaz. Rakam değişikliği, ancak Marksizm softalarını şaşırabilir. Bize gereken şey rakamlar değil, Marks'ın araştırmasındaki özü kavramaktır.

Marks'ın araştırdığı şey şunu bulmaktır: Bütün mülkiyet ilişkileri ve biçimleri, tarih boyunca, üretici güçlerle karşılıklı etki ve tepki yaparak, birbirlerini nasıl hem koymuşlar ve hem de inkâr etmişlerdir?

Marks küçük üretmen toprak sahibi ikinci kimsenin mülkiyetini daha "CEVHERLİ" (substantielle) sayar. Onun erimesiyle kapitalizmin doğduğunu şöyle anlatır:

"Daha cevherli bir mülkiyet ilişkisi olan bu tarihcil hal, ilkin, emekçinin sermaye durumuna gelmiş çalışma şartları ile olan ilişkisi içinde inkâr ediliyor demektir. Bu ilişki içinde inkâr edilen yahut orada tarih bakımından eriyen şey, 1 numaralı tarihcil haldir. 2. halde, aletin mülkiyeti, emekçinin aygıtla ilişkisi şahsidir. İlh." (37)

Böylece Marks'ın mülkiyet prosesi için yaptığı 1. sınıflama denemesini görmüş oluyoruz.

MARKS'IN İKİNCİ SINIFLAMASI

Marks'ın mülkiyet prosesi için yaptığı ikinci sınıflama denemesi bizi daha çok aydınlığa kavuşturur.

Marks'a göre, "Başka başka görüntüde olan tarihcil çözümler pro-seleri" başlıca dört biçimde sıralanırlar. Biz, onları **Grundrisse**'de anlatıldıkları sıraya uygun numaralarla ayırtlayabiliriz.

1- KÖLELİĞİN VE SERFLİĞİN ERİMESİ:

"Gerçekte emekçiyi topraktan koparıp ayıran bir prose bahis konusu olduğu halde, emekçiyi toprağa ve beyine zincirleyen kulluk ilişkilerinin çözülüşü gibi görünürler." (40)

Marks'ın burada söylediği açıktır. Köleliğin ve Serfliğin ortadan kalkması, ilk bakışta, Köleliğin Efendisinden ve Serfin De-rebeyinden kopup ayrılması gibi gözükür. Ama bu ayrılışın iç-yüzünde Köle de, Serf de o zamana dek emekçi olarak çalıştığı topraktan da kopup ayrılmıştır. Roma çökerken verimsizleşen Kölelerin, Orta Çağ tükenirken başıbozuklaşan (vogelfrei olan) Serflerin bir çeşit azat oluşları, eskiden bağlı buldukları topraktan kopmaları olur.

2- ORTA ÇAĞ KÖYLÜLÜĞÜ'NÜN ERİMESİ:

"Emekçiyi bir YEOMEN, bir küçük mülk sahibi yahut bir çiftçi (COLONUS), bir köylü haline getirmiş olan mülkiyet ilişkilerinin çözülüşü gibi görünürler;" (40)

Burada, toprağı elinden alınan köylünün proleterleşmesi göze çarptırılıyor.

3- ORTA ÇAĞ ESNAFLIĞININ ERİMESİ:

"Emekçinin kendi iş aletinin mülkiyetine sahip olduğu, belirli zanaatçıl ustalık (habileté: beceriklilik) olarak emeğin kendisinin de (yalnız kaynak değil) mülkiyet olduğu jurandlar sisteminin çözülüşü gibi görünürler." (40)

Burada aleti elinden giden esnafın (küçük zanaatkarın) prole-terleşmesi göze çarptırılıyor Loncalar dağıtılıyor.

4- AVENE VE KLAN TİPİNİN ERİMESİ:

"Başka başka biçimler altında Klianlar sisteminin çözülüşü gö-rülür: Klian sisteminde mülkiyetsizler (mülk sahibi olmayanlar)

beylerinin Avenesi arasına katılırlar, bey ile birlikte fazla ürünleri tüketirler, beyleri gibi Kaftan giyerler, beylerinin savaşlarına katılırlar, beye uydurma (hayali) veya gerçek kişicil hizmette bulunurlar ve ilh." (40)

Burada Klian denilen özel tip, Roma Kentinin Yukarı Barbarlıktan Medeniyete geçişi sırasında, toprak sahibi küçük ve hür üretmen Patricilerin yanlarına aldıkları bir çeşit "yanaşmalar"dır. Avene denilen tip, öztürkçede "ARKADAŞ" sözcüğünün tam karşılığıdır. Yani, Barbar şefin "arkasından gelenler"dir. Cermen kabilelerinin Orta Barbarlıktan Medeniyete geçişleri sırasında Aveneler silkilip atılmıştır. Roma Kentinde Yukarı Barbarlıktan Medeniyete geçiş sırasında Klianlar silkilip atılmıştır. Böylece çözülüş gerçekte iki ayrı sosyal tip içinde görünen zümre eriyişlerini belirtir.

Marks'ın işaretlediği dört tip mülkiyet çözülüşünden şunları anlamak gerekiyor:

1- BİRİNCİ ÇÖZÜLÜŞ: Çöken ANTİK MEDENİYET'in yahut yıkılan DEREBEYLİĞİN en SON gelişim basamaklarında görülür. Köleliğin çözülüşü ve eriyişi Roma Medeniyetinin SON'udur; Serfliğin çözülüşü Orta Çağ rönesansının SON'u olur.

Roma Medeniyeti için de, Avrupa Derebeyliği için de birinci çözülüş, sonuncu GEÇİT konağıdır. Toplum Roma Medeniyetinden Orta Çağ'a geçerken Kölelik erimiştir. Toplum Derebeylikten Kapitalizme geçerken Serflik erimiştir.

4- DÖRDÜNCÜ ÇÖZÜLÜŞ: Dördüncü çözülüş Yukarı Barbarlıktan Medeniyete geçen Kentin yahut Orta Barbarlıktan (Göçebelikten) çökmüş medeniyete mirasçı olan Komünün en İLK gelişim basamaklarında görülür. Patricinin yanına sığınmış yanaşma Klianın ve Plebin çözülüşü, eriyişi, Roma Medeniyetinin BAŞI'dır; Barbar şef yanındaki Avene ve uşakların çözülüp erimeleri, Orta Çağ rönesansının BAŞI olur.

Roma Medeniyeti için de, Derebeylik için de bu çözülüş ve eriyişler ilk GEÇİT konağıdır. Toplum Yukarı Barbarlıktan Roma Medeniyetine geçerken, Klian ve Plebler erimiştir. Toplum Cermen Barbarlığından Orta Çağ'ı aşip Rönesansa ve Kapitalizme geçerken, beylerin Avene ve Arkadaşları erimiştir.

Yukarıda 1. çözülüş, Köleliğin ve Serfliğin eriyişlerini getirince, önümüze Orta Çağ'ı dolduran:

- a) Ortaçağ köylülüğü,
- b) Ortaçağ esnafılığı, ardarda ve yanyana gelen kapitalizme doğru yol alacak 3. ve 4. konak sayılabilir.

Biliyoruz. Orta Çağda bile Barbar akınları kesin olarak dinmemiştir. Onun için, sıracı 1. olması gereken çözülüşü Marks, 4. olarak anmıştır. Ne var ki, Marks, hiçbir zaman, bu dört tip emekçi sınırlarını ve tabakalarını somut tarih içinde tuttıkları belirli yıl ve çağ sırasına göre dizmemiştir. İkel olarak mülkiyetin her zaman görülen olağan çözülüş ve eriyiş biçimleri olarak ele almıştır.

Marks, dört biçimden herbirinin çözülmeden önce ve çözülünceye değin, hep Komün kalıntılı olarak mülkiyet çerçevesine giren ÜRETİM İLİŞKİLERİ içinde kaldıklarını özellikle hatırlatır.

"Bu proseler yakından incelenirse görülür ki, orada bahis konusu olan şey, tüketim değerinin, hemen (dolaysız) kullanım için üretimin ağır bastığı üretim ilişkilerinin çözülüp eriyiştir. Değişim değeri ve bu değer üretimi, başka bir biçimin ağır basışını ön şart olarak ortaya koyar; onun için, bütün bu şartlar içinde, aynı ödemeler ve emek hizmetleri (natural dienste: tabii hizmet) nakdi (para ile) ödemelere ve para ile hizmet mükâfatlandırma-larına ağır basar." (40)

XXXV

MARKS'IN ARAŞTIRMASINI GELİŞTİRME GEREĞİ

Grundrisse'de Marks, hemen her zaman KÖLELİK ile SERFLİK deyimlerini hep birlikte ve yanyana koydu. Açıkça belirtiyordu ki, Kölelik ile Serflik, ORTAK MÜLKİYET kaynağından çıkmışlardır. Bu çıkışın tümüyle Antik Tarih çağlarında neden ve nasıl olduğunu "DAHA DERİNLİĞİNE VE DAHA BÜYÜK AYRINTILARIYLA" ele almak gerektiğini yazdı. Bunu kısaca deneyelim.

ANTİK TARİH deyince iki şey akla geliyordu:

1- Kadim Tarih demek, Marks'ın deyişiyle "KENTLERİN TARİHİ" demektir.

2- Kadim Tarih demek, -gene Marks'ın demek istediği gibi- KOMÜNÜN ÇÖZÜLÜŞ TARİHİ demektir. Bu bir arada gelişen iki zıtlık nasıl bir gidış tutturdu?

Kent, Medeniyeti yarattıktan sonra, çevresindeki tüm dünya KOMÜN idi. Yani, yeryüzünün birkaç Kent ötesinde her yeri, sosyalist ortak mülkiyet ile yaşayan topluluklar evreniydi.

KOMÜN ile KENT arasında etki-tepkiler oldu. O bitmez tükenmez med-cezirler 7 bin yıl sürdü. 7 bin yıldır kurulan her Orijinal

Medeniyet, Kentin eseri oldu. Bir orijinal Medeniyetten ötekine geçiş, Komünün eseri oldu.

Bu sonuncu geçişler, yani tarihöncesi Barbarların Medenileşmeleri birer Devrim idiler. Bunlar, SOSYAL DEVRİM'den apayrı karakterde oldukları için, TARİHCİL DEVRİM adını almalıydılar.

7 bin yıllık Tarihçil Devrimlerde vurucu güç, Teknik ve Coğrafya üretici güçlerinden çok, insan ve Tarih üretici güçleri oldu. Kolaylık olmak üzere, bu son üretici güçlerin ikisine birden İNSAN ÜRETİCİ GÜÇLERİ diyebiliriz.

Tarihçil altüstlüklerde Komünün eşit kandaşları da, sosyal durumlarında altüst oldular. Köle veya Serf oldular. Ortak toprak mülkiyeti, yabancı bir topluluğun veya yabancı kişilerin EGEMENLİĞİ altına yahut MÜLKİYETİ altına girdi. Bu bir DEVRİM idi.

Sosyal değişiklikler ilkin Kent içinde oldu. Bunlar üretici güçlerin EVRİMLİ ve KERTELİ gelişimi idi. Kente dışarıdan gelen vurucu güç Komün oldu. Komünün getirdiği değişiklikler DEVRİMLİ ve ANSİZİN koptular.

Bütün bu içli dışlı altüstlükler, insanlığın Antik Tarihi boyunca, tam bir diyalektiğin ritimli momentleri gibi (nöbet gelen anları gibi) işledi.

Bu gidişten Marks, ister istemez, en çok YAZILI Medeniyet Tarihlerinde verili olan KENT İÇİ gelişim basamakları ile tipleri üzerinde durdu. O sayede **Grundrisse**'nin belirttiği mülkiyet biçimlerini ve aydınlık açıklamalarını öğreniyoruz.

Ancak Marks'ın saydığı çeşitli mülkiyet biçimlerinin birilerinden ötekilerine geçişleri iki yoldan yürüdü:

- 1- Kenti KURMAK yoluyla oldu,
- 2- Kenti YIKMAK yoluyla oldu.

Her iki durumda da ister kurucu, ister yıkıcı değişiklikler genel olarak DIŞTAN GELEN KOMÜN'ün vurucu gücüyle gerçekleşti.

Marks'ın verilerini o açıdan ve "YENİDEN" ele almak, bütün insancıl olaylar gibi, mülkiyet biçimlerini de somut tarihteki yerlerine oturtmak ile gerçekleştirilebilir.

Genel olarak Marks, tarihin neresinde bir mülkiyet biçimi bulduysa onu hemen yakaladı. O biçimin objektif gerçekliğini kavratılabilmek ve unutturmamak için, üzerine adı belli bir eti-

ket yapıştırdı. Ancak, her adlandırdığı mülkiyet çeşidinin, bütün benzerleri gibi, bir sosyal ve tarihcil GELİŞİM göttüğünü her fırsatta tekrarladı.

Marks, mülkiyet gelişimlerinin çeşitli sonuçlarını **Grundrisse**'de açıkladı. O açıklamalardan şöyle bir şemalaştırma çıkabilir:

İLKEL KOMÜNÜN ^{A R T A K} MÜLKİYETİ

ROMALI ORTAK MÜLKİYET (Kişicil Kölelik) _{1 K}		DOĞULU ORTAK MÜLKİYET (Ortak Kölelik) T	
KAPITALİST KİŞİ MÜLKİYETİ (Ücretlilik)	1 DEREBEYÇİL KİŞİ MÜLKİYETİ (Serflik)	L SLAV ORTAK MÜLKİYETİ	KASTLAŞMA SİSTEMİ

Bu şema ortaya çıkar çıkmaz, tarihin pratik gidişi ve oluşu ile ilgili sorular karşımıza dikilmemezlik edemez.

Niçin DOĞUDA ortak mülkiyet, Ortak Kölelik biçiminden, ya Hindistan tipi Kastlaşmaya gitti yahut Slav tipi ortak mülkiyete vardı?

Niçin BATIDA Romalı tipi Kişicil Kölelik, önce Derebeyliğin Serflik tipine döndü, sonra Kapitalizmin Ücretli işçi tipine doğru yollar açtı?

Elbet Doğu ile Batının COĞRAFYA başlıkları yahut Doğu ile Batının IRK başlıkları gibi sebepler aranamaz. Öyle bir araştırma en dar kafalica eğilimlere saplanmış, üstünkörü burjuva sosyologlarına yaraşır.

Marks konunun ayrıntılarına giremezdi. Yalnız, bu farklı gelişimin genel olarak ÜRETİCİ GÜÇLER'den ileri geldiğine dokundu ve sık sık:

"Oysa, insan ancak tarihcil gidiş sırasında hususileşir" (34) dedi. İlkel Komün ile ortak mülkiyet biçimlerinin ÇÖZÜLÜŞLERİNİ (dissolution: Eriyişlerini) izlerken şöyle iki işaret koydu:

1- "Antik mülkiyet, modern parselci mülkiyet içinde yeniden görüldüğü ölçüde, kendisi Ekonomi-Politik konusu olur. Arazi mülkiyetine ayrılmış bölümde bundan konuşacağız." (35)

2- "Bütün bunlar üzerinde, daha ayrıntılı yordamda ve daha derinliğine tekrar gelmek gerekiyor." (Fr. Not 9, 44)

"Bütün bunlar yeniden ve daha derinliğine ve daha büyük ayrıntılarıyla incelenmek ister (is to analysed: İncelenecek şeydir.)" (İng. 97)

Marks o dediklerini kısmen yaptı. "**Kapital**"in Birinci Cildinin "SÖZDE SERMAYE BİRİKİMİ" Ayrımında ve Üçüncü Cildinin sonundaki "RANT (İRAT)" konusu incelenirken meseleyi özetledi. Ancak, her iki inceleme özet, problemi "Ekonomi-Politik konusu" olarak ele almakla yetindi.

Ne var ki Marks, aynı konuyu "Tarihcil prosesi içinde" somut olarak ve daha büyük ayrıntılarıyla incelemeye vakit bulamadı, buna ömrü yetmedi. Engels'in dediği gibi:

"Karl Marks, Morgan'ın araştırmalarından çıkmış sonuçları... Tarihin maddecil etüdünden çıkmış sonuçlarla bağlantılı olarak yorumlamayı kendisine saklamıştı." (Fr. E. **Origin etc.**)

Marks, bunu da yapmaya vakit bulamadan göçtü.

İş böylece arkadan gelenlere düşüyordu. Marksizm softalığının irili ufaklı mollaları bu işe yanaşmayacaklar yahut yaşanları kınayacaklar diye çetin işten kaçınılamazdı. "**TARİH-DEVİRİM-SOSYALİZM**" ile "**İLKEL SOSYALİZMDEN KAPİTALİZME BİRİNCİ GEÇİŞ: İNGİLTERE**" kitaplarında bu çetin iş denendi. Marks'ın el yazılarındaki **Grundrisse** pasajlarını İkinci Cihan Savaşına dek arşivlerde saklayan "unutkanlık", öyle nankör denemeleri bilmezlikten gelirse yadırganamazdı.

Marks, bize, hiç unutulmaması gereken maddecil diyalektik metodu vermişti. O metotla incelenen sosyal olayların zembereği ve yayı ÜRETİCİ GÜÇLER idi. Ortak mülkiyetin çözülüş ve erişiş biçimlerini teker teker ele alıp her yanıyla inceleyen Marks, bir yol daha şurasını hatırlatmaktan usanmadı:

"Geçer ayak şunu not edelim. Derinleştirilmiş bir sınama (muayene) gösterecektir ki, bütün o çözülüş hadiseleri ancak maddecil üretici güçlerin (ve gene dolayısıyla, sosyal entel-

lektüel güçlerin) *belli bir gelişim seviyesinde mümkün olabilirlerdi.*" (40)

Onun için, Marks'ın verdiği metodu ve güçleri hiç unutmamak şartıyla, tüm Antik tarihte geçmiş mülkiyet ve toplum biçimlerini bütün olarak ele almak zorundayız.

XXXVI

İNSANCIL ÜRETİCİ GÜÇLERİN ÖNEMİ

Bunu tekrarlamaktan hiç yılmayalım. Marksizm'in bütünlüğü şu yönlerde anıtlaşır:

- 1- İnsancıl ilişkileri TOPLUMCUL ve TARİHCİL gidiş içinde almak;
- 2- Ekonomik determinizmi ÜRETİCİ GÜÇLER açısından almak...

Herhangi bir SOSYAL olay bu yönlerde ortaya konuldu mu, artık insan düşüncesi ve davranışı için bütün ölü formüller mezar olmaktadır çıkar. Onun için, Marks ve Engels gibi ustaların her araştırması, varlığın karnını yarıp ciğerini okurca GERÇEK olur. İster bin yıl öncesi, ister bin yıl sonrası için olsun, araştırma ÖLMEZ kalır. Öteki her türlü uyduruk dogma (nas)lar direnemeksizin müzeye kaldırılırlar.

Marksizme göre:

- 1- Tarih bir toplum gidişidir,
- 2- Toplumu yürüten üretici güçlerdir...

1- TARİHCİL GİDİŞ: İnsan tek başına yaşayan hayvan değildir. Basit bir politikacı veya zorba da değildir.

*"Gerçi şöylesine basitçe düşünülebilir: Bedence üstün, güçlü bir insan, önce hayvanı, sonra insanı ele geçirerek, onu kendisi için avlanmaya zorlar. Bir sözle, başka herhangi tabiatçıl bir çeşit konu imiş gibi; hayvanı ve insanı kendi yeniden üretimi için bir tabiatçıl şartla eşit imişçe kullanır. (O zaman, o insanın kendi emeği, iktidarı ve ilh. yürütme emeğine döner.) Böyle bir görüş, saçma bir zevzeklikten öteye geçmez. Verili kamucul toplumlar ve kabile örgütleri gözönünde tutulsaydı, o görüş doğru olurdu; ama, tek başına (izole) kişilerden yola çıkılıyor. Oysa, insan ancak tarihcil gidiş sırasında hususileşir. En ilkin insan, -hiç de siyasi anlamıyla zoon politikon değildir- bir GENE-
NERIC Asıllı yaratık, KABİLE YARATIĞI., (Horde: Sürü), KÜME YARATIĞI olarak görünür."*

Demek hiçbir insan olayı, canlı TOPLUM dışında ve somut TA- RİH dışında konulamaz. Kişinin ve kişi mülkiyetinin ayrı birer varlık gibi ortaya çıkışı da, ancak toplum ilişkilerinin tarih akışı içinde gelişir.

2- ÜRETİCİ GÜÇLER: Tarih içinde toplumun gidişini güden ana motor üretici güçlerdir.

"Komünün ve mülkiyetin dayanağı, en son duruşmada, va- rır gelir, çalışan kimselerin üretici güçlerinin belli özel (spesifik herhangi) bir gelişim basamağına yaslanır. Bu basamak, o kim- selerin birbirleriyle ve tabiatla olan belli özel (herhangi spesifik) ilişkilerine karşılık düşer." (33, İng. 95)

İşte Marksizm'in ekonomi temeliyle üst-yapı ilişkileri üzerine, "EKONOMİK DETERMİNİZM" üzerine belirttiği açık seçik bütün görüşü bu deyişle özetlenir. Engels'in, çağındaki "MARKSİST"lere ikide bir bağıra çağıra anlatmaya çalıştığı tek gerçek budur.

Toplumun (ve mülkiyetin) bütün biçimlerini belirlelendirmekte ve bütün alınıyazılarını çizmekte, -"en son duruşmada" gelseler bile- temel rolünü oynayan bu "ÜRETİCİ GÜÇLER" nelerdir?

Onları bize gene Marks'ın yukarıki sözü özetliyor:

- a- İnsanların BİRBİRLERİYLE özel ilişkileri;
- b- İnsanların TABİATLA özel ilişkileri...

Demek Marksizm'de üretici güç sözcüğü, yalnız TEKNİK denilen aletleri (makineleri, aygıtları, avadanlıkları, silahları ve metotları) gözönüne getirmekle kalmaz. Tek başına "TEKNİK" ancak beyin- leri burjuva skolastiği ile kemikleşmiş Marksizm softalarının fetiş- leştirip soysuzlaştırdıkları bir MEKANİK ANLAYIŞ kuruntusu olur.

İnsanın yaratılışında elbet ALET en büyük manivela olmuştur. Ama, İNSANIN KENDİSİ bulunmasa, alet ve aygıt nedir? Alet, an- cak insanın insanla ve tabiatla olan ilişkileri içinde bir cansız or- gandır. Cansız aletten önce de, sonra da canlı insan organları var- dır. "ÜRETİCİ GÜÇ", cansız ve kendi başına kalırsa, PASİFLEŞEN, daha doğrusu hiçbir işe yaramayan bir alet ve nesne değildir.

Tam tersine, cansız nesneyi de, aleti de kendi vücudunun bir parçası durumuna sokup diriltten, canlıymışça harekete getirip kullanan şey insancıl İLİŞKİLERDİR. Üretici güç, falan veya filan ölü veya donmuş ŞEY ve NESNE değildir. Üretici güç, insanda di- yalektik canlılığını kazanmış, etki-tepki halinde, karşılıklı olarak yaşayan bir ilişkidir.

İnsanın öteki insanlarla ve tabiatla ilişkileri nasıl oldu?

Kapitalist ÇIKARCI KİŞİ'nin davranışlarına ve toplum ölçüsünde herkese yutturduğu düşüncelerine bakılırsa, ortada sanki insan yok, FATAL (mukadder ve meş'um [kadercil ve uğursuz]) bir mekanizma var. İnsanı Homongolos (makine adam) yapan Teknikten başka her şey yalan...

Marks ve Engels'e bakılırsa, başlangıçta insan vardır-. İnsanın varlığı ve insanda DÜŞÜNCELİ AKSİYON vardır. Bu düşünceli aksiyona EMEK (iş, çalışma) denir. Elbet teknik, eli ve dolayısıyla insanı ve emeği yarattığı kadar, emek de tekniği ve dolayısıyla eli ve insanı yarattı. Emeği kaldırdığımız gün ne teknik, ne insan, ne el, ne çıkar ve ne de toplum kalır.

Toplum biçimleri, Marks'a göre, ilkin "TABİATÇIL" biçimdeydiler. Bu tabiatçıl toplum biçiminde, kişi ile üretim şartları bir tek vücuttu. Bu tek vücuda KAMU (Komün) deniyordu.

KOMÜN, en ilk ÜRETİCİ GÜÇLER'in başıdır. Onu TARİHCİL PROSE içinde kavramadıkça, üretici güçler üzerine söylenecek bütün sözler skolastikten alıkonulamaz.

"Bütün biçimler, az çok tabiatçıl, ama aynı zamanda tarihcil olan prosenin neticeleridir; bu biçimlerin ön şartı, üretim şartlarına objektif (nesnecil) olarak birleşmiş bulunan kimselerdir; yahut o biçimler içinde belirli bir sübjektif (kimesnecil) varlığın ön şartı toplulukların kendilerinin de üretim şartları arasında bulunmalarındır; bütün o biçimler, prensip olarak, üretici güçlerin sınırlı bir gelişimine karşılık düşerler. Üretici güçlerin gelişimi onları çözeltir (eritir), onların çözümlerinin kendisi de, insancıl üretici güçlerin bir gelişimidir. Emek, önce tabiatçıl bir tabandan yola çıkar; daha sonra tarihcil bir ön şart haline gelir. Onun ardından bu temellenişin (fondement) yahut ön şartın kendisi ortadan kaldırılır yahut geçici bir karakter alır. Çünkü, ilerleme yoluna girmiş insan sürüsünün açılıp yayılması (epanoissement'ı) için o ön şart pek darlaşmış bulunur." (35)

Marks'a göre Komünün ilk "TABİATÇIL" biçimiyle kendisi de, sonra Tarih içindeki çözülüşü de, "İNSANCIL ÜRETİCİ GÜÇLERİN BİR GELİŞİMİ"dir. Yani; "İNSAN SÜRÜSÜNÜN" gelişiminde, teknik ve coğrafya üretici güçleri kadar, insancıl üretici güçler de rol oynar. Hele ilk zamanlar, belki teknik ve coğrafya üretici güçleri yerlerinde sayarlar, zaman zaman geri gitmeseler bile, çoğu aynı kalırlar. O durgun ortamda, teknik ve coğrafyadan önce, insancıl üretici güçler büyük tarihcil roller oynar. Bu roller düz yol gü-

mezler. Diyalektik inkârlarla açılırlar: Tabiatçıl taban gelişimine ilkin ön-şart, sonra engel-şart olur ve bu, böylece yürür gider.

Ancak, Marks'ı anlamayan sözde Marksistler, Tarihçil Maddeciliği sırf TEKNİK ile izaha kalkmışlardır. O yüzden, Marksizm'i kurnaz burjuva "bilgin tilkilerinin" karikatürleştirmelerine kapı açmışlardır-.

Maddecil teknik, en çok kapitalizmde Allahlaştırılmıştır. Ne var ki, kapitalizmde bile durum görünüşte kalmıştır. Marks, her zaman ve her yerde, MADDE'nin ardında daima İNSAN'ın esas temel ve taban olduğunu her fırsatta açıklamıştır.

Arazi mülkiyetinin hangi biçimi ve ilh. en üretkendir yahut en büyük zenginlik yaratır, bunu bilmek meselesi Kadim insanları hiçbir zaman oyalamamıştır. Onların gözünde zenginlik, üretimin amacı değildir. Bütün araştırmalar hep şu soru üzerine yöneltilir: Hangi mülkiyet biçimi en iyi yurttaşları yaratır? Oysa, bir yandan zenginlik, şeyler içinde, maddecil üretim içinde gerçekleşmiş bir şeydir; insan, kimesne olarak, o şeyle yüzyüze gelir; öte yandan değer olarak zenginlik, başkalarının emeğine kumanda etmek iktidarından başka bir şey değildir. Bu kumanda etme gücü, ege-men olma amaçları için değil, özel yararlanımlar edinmek içindir. Zenginlik bütün biçimleri içinde, ister şey olarak, ister şeylerle dolaylandırılmış bir ilişki olarak maddecil manzarada görünür. Ama, her zaman kişinin dışındadır yahut arızı olarak kişinin yanbaşıda bulunur. Böylece, insanın ulusal, dincil, politik statüsünün varlığı ne olursa olsun, insanı üretimin amacı yapan eskimiş fikir ne denli yüzeysel görünüyor? Eski fikir, insanın amacı üretimdir, zenginlik ise üretimin amacıdır diyen modern dünya ile yüzyüze gelmiştir.

Marksizm, insanı kaba burjuva materyalizmi ile gören ve zenginlik uğruna insanı da, kişiyi de alteden, kurban eden modern kapitalist toplumun yüzündeki maskeyi indirmiştir. Kapitalizmde bile, "şey"ci, "madde"ci, "çıkar"cı maske ile örtülen şey, insancıl güçtür.

XXXVII

SOMUT İNSANCIL ÜRETİCİ GÜÇLER

Marks'ın insancıl üretici güçlere mülkiyetin gelişiminde ne büyük önem verdiğini gördük. Tarihte somut olarak elle tutulabilen insancıl üretici güçler hangileridir? Bu noktada yalnız **Grundrisse**'nin yazdıklarını gözönüne getirmek yeter.

Marks için, "ekonomik" demek, ölü aletlerin diri insanı oynatması demek değildir, insanın aletlere köle oluşu, üretime kul oluşu, ancak modern kapitalizmin getirdiği bir anormalliktir. Gerçekte, kapitalizm bile geliştikçe, insanlar ergeç sınır bilincine varırlar. O bilinç ise modern köleliği inkâr eder.

Demek insanlığın başından geçenler, ister Kadim toplumdaki açık köleleştirme biçiminde olsun, ister modern toplumdaki üstü kapalı aletlerin ve üretimin kulu biçiminde görünsün; insancıl üretici güçler, hiçbir zaman yok olmamışlardır-. İnsancıl üretici güçler, diyalektik pehlivan gibidirler. Öteki objektif üretici güçlerin (teknik ve coğrafyanın) kimi altında, kimi üstünde görünerek gürleşmişlerdir.

Ortak mülkiyetin var olduğu bütün Tarih öncesi ve Kadim Tarih çağlarında çeşitli mülkiyet biçimleri görüldü. Bunların hemen hepsi insan davranışları ile belirlendiler.

"Bütün o biçimlerin ve davranışların bir bölüğü, Kabilenin tabiatçıl tutumuna (disposition'una); bir bölüğü, Kabilenin gerçekten içlerinde davranır olduğu ekonomi şartlarına bağlıdır. Kabile, toprağa karşı mülk sahibi olarak gerçekten davranır, yani toprak ürünlerini emeğiyle benimser." (23)

Marks böyle yazıyor. Bütün mülkiyet biçimleri, Kabile davranışlarıdır. Kabile olarak davranan güç nedir? Belli. İnsanlardır. Fakat, bu insanlar, ekonomik şartlar içinde belli bulunurken ve toprağı ve toprak ürünlerini benimserken de gene "insancıl üretici güçler"dir. Ekonomik şartlar deyince, Marks, hatta, hiçbir alet kullanılmaksızın sırf insan güçleriyle davranış ihtimalini de gözönüne getirir. Öyle bir toplum düşünür ki, orada, insanın sahip çıktığı şeyleri aletle işlemeksizin var saymak mümkündür.

"Her türlü alet dışında (demek, üretime adanmış bizzat emek ürünlerinin yardımcıları olmaksızın) kendisini sunan şey, biçimi değiştirilmeksizin benimsenebilir." (30) diyor Marks. Böyle aletsiz benimsemeyi (üretimi, ekonomiyi, mülkiyeti) yaratan güç nedir? İnsancıl üretici güçtür.

Aletsiz benimsemenin Kabile topluluğu ile yapılabildiği çağ, insan toplumunun var olduğu çağdır-. İlkel ortak mülkiyet davranışları, o çağın ürünüdür. O davranışlar neye bağlıdır?

"Bu davranışlar dahi, kendi hesaplarına, iklim, toprağın fizik yapısına, toprak işletiminin fizik şartlarına, komşu yahut düşman Kabileler karşısında takınılan tavra, tarihcil hailelere [trajedilere] ve vukuata ve ilh. bağlıdır." (23)

Marks'ın saydığı o şartları yanyana getirince şöyle iki sıra dal önümüze çıkıyor:

1- TABİAT (COĞRAFYA) ÜRETİCİ GÜÇLERİ: İklim, toprağın maddecil şartları gibi.

2- TOPLUM (İNSAN) ÜRETİCİ GÜÇLERİ: Düşman veya komşu Kabileler, onlara karşı davranışlar, tarih olayları gibi...

Eğer bu iki sıra üretici güçler oldukları gibi kalabilseydiler, toplum biçimi de, mülkiyet biçimi de kıyamete dek öylece kalırdı. Ancak, tümüyle varlığın, tabiatın ve hayatın olduğu gibi, toplumun da yerinde sayışı olamaz. Onun için, ilk insanın gerek tabiata karşı davranışı (yani ÜRETİM İLİŞKİLERİ), gerek öteki insanlara karşı davranışı (yani İNSANCIL İLİŞKİLERİ) hiç durmaksızın değişti.

"Üretimin kendisi, nüfusun ilerleyişi (ki o da üretimin bir bölümüdür), o şartları azar azar ve ister istemez ortadan kaldırır; onları yeniden üretecek ve ilh. yerde, yok eder. Netice: Üzerine temel attığı mülkiyet ilişkileriyle birlikte topluluk ortadan kalkar." (23)

Şu tanımlamaya göre toplumu yaratan da, yok eden de nedir?

1- ÜRETİM: İnsanın tabiat ile ve öteki insanlarla belirli biçimde metot ve araçları kullanarak kurduğu ilişkidir. Yani, burada, üretim ilişkilerinin yaratıcı gücü, insan üretici gücüdür. Aktif olan odur. Fakat Marks, nüfus ilerleyişini bile üretimin bir bölümü sayıyor. Böylece, toplum temelini belirlemeden üretim sözcüğü, insanın üremesi ile yanyana geliyor, insandan ayrı bir üretim düşünülemez oluyor.

2- NÜFUS: Artık herkesin bildiği gibi, doğrudan doğruya insanın kendisidir. İnsan kalabalığının artışı "ÜRETİMİN BİR BÖLÜĞÜ" olduğuna göre, toplumu yoktan var eden yahut var iken yok eden, gene insancıl üretici güçler oluyor.

İnsancıl üretici güç, yaratıcılığını ve yok ediciliğini nasıl kullanıyor? Başlıca iki biçim veya eleman akla geliyor:

1- KİŞİ olarak insan üretici gücü,

2- KOMÜN (Kamu) olarak insan üretici gücü.

XXXVIII

SOMUT KİŞİ GÜCÜ

"Eğer kişi, Komüne karşı davranışı değiştirirse, Komünün kalıbını değiştirir. Komünün kendisi üzerine ve Komünün ekonomik yapısı üzerine yıkıcı etkide bulunur." (23)

Marks'ın bu sözü üzerinde dikkatle duralım. Marksizm'in alfabesine göre ve Engels'in "**Ludwig Feuerbach...**" eserinde formüleştirdiğine göre toplum olayları bakımından yalnız YIĞINLARIN kımıldanışı tarihi yapar ve yürütür. Bu gerçeği kanunlaştıran Marks, yukarıdaki cümlesiyle, şaşmaz diyalektiğinin manivelasına bir an basıyor ve diyalektik momentte KİŞİNİN Komün üzerine (yani, tek insanın yığınlar üzerine) "YIKICI ETKİ" yapabileceğini belirtiyor.

Burada Marks, aşırı bir somutlukla, diyalektik düşüncede belirmiş kuru bir TEZ-ANTİTEZ zıtlığını mı bir araya getirmekle kalıyor? Bu düşüncenin gerçeklikle ilgisi var mıdır?

Tarihin en büyük diyalektik momentlerinden birisi de burada yatar. Bütün tarih olayları içinde kişinin rolü sık sık rastlanan bir gerçekliktir. Ham düşüncelilerin kafalarında insanı Tanrılaştıran eğilim de buradan kaynak alır. Tarih olaylarında, kişinin büyük, ulu rolleri zaman zaman ortaya çıkar.

İlkokul bebeklerine bol bol öğretilir: Yavuz Selim atını sürüp "erkek" olan benimle gelir deyince, direnen çerilerini toptan ardına takıp Çaldıran zaferini kazanmıştır. Tarih, böyle somutça yorumlanmasını bekleyen önü sonu gelmez KİŞİCİL KAHRAMANLIKLAR alanıdır. Namık Kemaller zamanın müstebidine: *"Bir tek metanetli kişinin attığı adım dünyayı titretir; elinden gelirse insanlıktan anlayışı kaldırır"* derken haklıdırlar.

En son evrencil ululukta bir sosyalizm olayı herkesçe bilinir. 1917 baharında Lenin, Alman emperyalist Genel Kurmayının kurşunlu vagonuna binip Rusya mahşeri içine girmeseydi ne olurdu?

Bütün klasik (daha doğrusu skolastik) büyük Marksistler tarihcil ekonomik determinizmi şöyle anlıyorlardı: Rusya geri bir ülkedir. Sosyalizm, ancak kapitalizm ilerledikçe artan kapitalizmin mezar kazıcıları ile kurulur. Rusya'da önce kapitalizme yol verilmeli, ancak ardından sosyalizm gelir.

Bu kanıyı yalnız burjuva partileri savunmuyorlardı. Hatta burjuva partileri konuşmaz olmuşlardı. En çok yaygarayı koparanlar, küçük burjuva partileri, o kanıyı aklın son sözü sayıyorlardı.

Antik küçükburjuvaların (yani, köylülerin ve esnafın) Modern küçükburjuvalarla (yani, aydınlarla ve aristokrat işçileriyle) elele verip kurdukları karma örgütler, çeşit çeşit nüanslarla hep o kanıyı güç gizleyebiliyorlardı.

Kerensky'lerin S.R.leri (yani: Sosyalist Revolusyonerleri: İhtilalci Sosyalistleri), Plehanofların S.D.leri (yani: Menşevikler ve "İkinci Enternasyonal Kocakarıları" denilen Batı sosyalistleri, ileri ülkelerin sosyal demokratları), hep bir ağızdan, en keskin "Marksizm Doktrini" adına burjuvaziye yeşil ışık saçmak felsefesini ulu orta haykırıyorlardı.

İşçi sınıfının en keskin bilinci ve davranışlarıyla silahlanıp örgütlenmiş olan Leninci Bolşevikler ne alemdeydiler?

Onlar da, "klasik Marksizm"in ağır basan derin ve akıllıca öğütleri ortasında manyetize olup kalmışlardı.

Lenin'in istasyona ayak bastığı gündü. Şaşarak öğrenmişti. Sonra 30 yıl "PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ" sözcüğünün canlı heykeli gibi en ufak işaretiyle kelleler uçuracak olan müthiş Stalin de içlerinde olmak üzere, Bolşevik Partisi'nin bütün Merkez Komitesi sallantıdaydılar. Rusya'da önce burjuva demokrasisinin tutunmasına dayanak olmayı en büyük taktik sayıyorlardı. "Ekonomik determinizm"in ezberlenmiş koşulları bunu emrediyordu.

Zinoviev, İsviçre'de Lenin ile başbaşa sürgün yaşamıştı ve Birinci Cihan Savaşı yılları boyunca, tıpkı Lenin gibi o da "AKINTIYA KARŞI" yazılarıyla ateş açmıştı. Bu ateşle, hep işçi davasına ihanet etmiş olan İkinci Enternasyonal sosyalist çoğunluklarını yermişti.

Kamenev, Lenin ile sürgün yaşantısını paylaşmayı bile kendisine az görmüştü. Çarlık Rusya'sına dönmüş, PRAVDA gibi keskin Bolşevik Parti organlarını ve teşkilatlarını yeraltından gütmüştü.

İşte Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nin bu iki sayın üyesi, Lenin'in bu iki "yar'lı gaarı" (sürgünde mağara arkadaşı) olan Zinoviev ile Kamenev ne yaptılar?

Gizli Bolşevik Partisi isyan kararını aldığı gün, yazılı bir kitapçıkla bütün dünyaya, silahlı Bolşevik İhtilalinden yana olmadıklarını ilan ettiler. Yani, iktidardaki Kerensky Hükümetine ve onun ardında emir bekleyen Çar polisine ve silahlı kuvvetlerine kendi arkadaşlarını resmen suçüstü yakalatırca ihbar ettiler. Bu ihbarı yapanlar, Bolşevik Partisinin Merkez Komitesinde çalışan gizli Okhrana polis ajanları değillerdi. En yetkili Bolşevik liderlerdiler ve Bolşevizmi ele veriyorlardı.

Bütün bu yanardağ mahşeri ortasında kellesini yitirmeyen TEK KİŞİ olarak Lenin çıktı. Bizim Sekbanbaşının Yeniçerilere karşı söylediği söz gibi: "BRE YOLDAŞLARIM!" diye söze başladı. "Burjuva demokrasisi" mi dersiniz? Evet. Demokratik burjuva

devrimi içindeyiz. Ama işte görüyorsunuz; Rus burjuvazisi, bu demokratik ihtilali sıkboğaz etmekten başka hiçbir şey düşünmüyor ve yapamıyor.

Tarihin diyalektiği, işçi sınıfı adına bize, Bolşevik Partiye şu görevi dayatmış: Rusya'da demokratik burjuva ihtilalini de işçi sınıfı yürütecektir.

Yürütecek değil, yürütüyor. İşte... "Hani Proletarya Diktatörlüğü" mü diyorsunuz! Kaldırın ayağınızı, üzerine basıyorsunuz. Proletarya Diktatörlüğü önünde duran, gözünüze batan adıyla sanıyla "SOVYETLER TEŞKİLATI"dır.

Bugünkü Rusya'da "DİYARŞİ", yani iki iktidar, iki ayrı devlet var. Biri burjuva hükümetidir, onu Kerensky kurmuş. Öteki işçi sınıfının hükümetidir, onu SOVYETLER temsil ediyor. Biz bu iktidardan birisini seçmek zorundayız.

Marks'ın diktatörlük adıyla yazdığı düzen nedir? Emekçilerin, yani bir millet içindeki çoğunluğu temsil eden halk yığınlarının şartsız kayıtsız egemen olmasıdır. Sovyetler'in yeryüzünde böyle en eşsiz bir halk demokrasisi teşkilatı olduğunu neden görmüyorsunuz?

Sovyetler, işçilerin, köylülerin ve askerlerin iktidarı olduklarını bağıyorlar. Gerçek güç de onlarda. Kerensky'nin burjuva iktidarını kimse tutmuyor. Asker dersin, cepheden kaçmakla, Bolşeviklerin BARIŞ parolasına, köylü yığınları olarak gene Bolşeviklerin TOPRAK parolasına elleriyle değilse bile, ayaklarıyla oy vermiş bulunuyorlar. Daha nasıl demokrasi istiyorsunuz? Omuzlarımız üstündeki kafalarımızı kullanalım ve ilh...

Böyle anacık babacık günlerinde Bolşevik ihtilali, bir sersem öküzün kuyruğuna yahut boynuzlarına (yani, bir paşazade ve farmasonzadenin ince aklına) takılıp uçuruma da gidebilirdi. Bereket, toplum tanrısal bir güçtür. Gelişmeye ve atlamaya başladı mı, en akıllıca pozlu lafları dinlemez. Zamanında adamını bulur. En parlak ünleri atıp, o zamana dek adı işitilmedik kişiyi, yönü gördüğü için başa geçirir.

Öyle oldu. Bir tek Lenin "KİŞİ"nin dediği çıktı. Yerinde "KİŞİ" böyledir yabana atılamaz.

Ancak, Antik toplumun ilkel Komün çağında işler bambaşka türlü idi. İnsanlar anadan doğma eşit, yiğit, doğru Komün üyesiydiler. İçlerinden hiçbirisi, ötekinden erişilemeyecek kertede daha ayık yahut daha becerikli veya bilgili değildi. Hepsinin üstünde ise, hiçbir tek üye, kendisinin toplum dışında varolabileceği aklının kıyıcığında bile geçiremiyordu.

Öyle bir toplumda "BÜYÜK ADAM" çıkamazdı. Komün, büyük adamın köküne kibrit suyu dökmüştü.

İlkel Komünde yaratıcı yahut yıkıcı büyük "KİŞİ" çıkamıyor diye insanlık yerinde mi sayacaktı? Yok öyle şey tarihte.

"Büyük evrimler, belirli bir ortam yuvarlağı içinde olabilirler. Kişiler, büyüklüklerle donanmış gözükebilirler. Ama, burada, (Komünde hatta örneğin Kadim Roma'nın ilk günlerinde H.K.) kişinin ve toplumun, tümüyle ve serbestçe açılıp gelişmesi tasavvur edilemez. Öylesine bir açılıp saçılış, ilkel teşkilatlanma ile zit, çelişkili durumdadır." (24)

Demek Marksizm, yerine göre, toplumda "KİŞİNİN" büyük rol oynadığı somut durumları hiçe saymaz. Ancak, "BÜYÜK KİŞİ" bulunmayan Antik toplumda, evrimleri yapacak gene insancıl bir güç gerekti. Bu ne olabilirdi? Canlı komün.

XXXIX

SOMUT KOMÜN GÜCÜ

İnsan topluluğunu Komün zamanında yürüten somut insancıl üretici güçler hangileri oldu?

Marks şunu belirtiyor:

"Komün, aynı zamanda kendi diyalektiği ile, fukaralaşma ve ilh. yoluyla değişebilir; özellikle savaş yoluyla, fütuhat yoluyla değişebilir; savaşın ve fütuhatın etkisi, örneğin Roma'da Komünün esaslı ekonomik şartları arasında sayılır ve Komünün üzerine yaslandığı gerçek bağı yıkar ve tahrip eder." (23)

Yani, ortak mülkiyetin tabii kalesi olan Komün, gene kendi iç diyalektiğinin gelişimiyle, Komünü kendisini yıktı. Burada, maddecî diyalektiğin vurucu gücü, İNSAN üretici gücü oldu. İnsan üretici güçlerinin iki görünüşü vardır:

1- İÇ GÖRÜNÜŞ: NÜFUS ARTIŞI oldu. Bütün klasik Grek Kentlerinde görülen olay bu idi. Kent içinde nüfus beslenemeyecek kertede çoğaldı mı yahut babalarla oğullar arasında beliren çekişmeler yığıldı mı, iç boğazlaşmalara kalkışıldığı oldu. Kardeşçe ikiye bölünüldü. Kent Kandaşlarından bir bölüğü, başının çaresine bakmak yoluna girdi. Uzak illerde yeni bir Kent kurmak üzere başına bir kahraman geçirdi. Tanrı tapınağından Kâhin veya kadın Kâhinden gidilecek yanı ve yeri sembolleştiren kehanetler bekledi. Bulduğu kehanetleri direktif saydı. Böylece, ortasından

bölünerek sonsuzca çoğalabilen tek hücreler gibi Kadim Komün de, zaman zaman bölünmelere uğradı. Yeni iklimler, yeni gelenekler, yeni tanrılar, yeni ilişkiler aramaya ve yaratmaya çıktı. Her çıkış, ister istemez bir sürü değişikliklere kapı açtı.

2- DIŞ GÖRÜNÜŞ: SAVAŞLAR oldu. İlk savaşlar, yeni kurulan gürbüz Kentin, çevresindeki dayanıksız, eskimiş Kentleri talan etmesiyle başladı. Eşit Kandaşlı Komün, her ele geçirdiği yerde, yabancı ulusları veya kabileleri kendi patenti altına aldı. Bu yayılış ve ele geçişler Komünün içinde YENİLEN-YENEN, YABANCI-YERLİ, YANAŞMA-ASİL, ZÜĞÜRT-ZENGİN gibi kutuplaşmalara çığır açtı.

Ve tarih, bu zembereğin yayları ile işleyerek, 7 bin yıllık yolunu bata çıka aldı. Hele Kadim tarihin bütünü içinde hemen bütün büyük alt üstlükler gibi, mülkiyet biçimlerinin ve sosyal ilişkilerin şu veya bu duruma gelişleri de insancıl üretici güçlerin büyük rolleri ile gerçekleşti.

GÖÇLER ve SAVAŞLAR, Tarihçil GELENEK-GÖRENEK üretici güçlerine uygun olarak işleyen KOLLEKTİF AKSİYON üretici güçlerinin eserleri oldular.

Küçük ekincilerin kurduğu Roma adlı ilkel Kandaşlar Kenti, SAVAŞ yoluyla Köleliği yarattı. Barbarların akınıyla Roma'yı yıkan Komün, Köleliği yıktı, yerine Serfliği geçirdi. Bu sonuca varan insancıl üretici güçler, önce Roma Kenti içinde derin değişiklikler yapmıştı. Savaş Köleleri arttıkça, önce ilkel küçük Romalı ekincilik eridi. Roma Medeniyetinde eski küçük ekinci Patriciler, büyük arazi sahibi "ASİL" beyler haline geldi yahut iflas durumuna girdi. Eskiden yabancı ve aşağı sayılan Pleblerden, Tefeci ve Bezirgan ilişkiler sayesinde, giderek zenginleşenler kudretli parabalaları kesildiler. Eski kudretli Patriciler cılız düştüler.

Böyle bir toplumun gelişimini Marks ile birlikte izlemek için iki çeşit tarihçil proseyi gözönüne getirmelidir.

A) BİR NUMARALI TARİHCİL PROSE:

Kurulan Kadim EFENDİ-KÖLE toplumunda aynı insancıl güçler, hem Köleliği var eden, hem Köleliği yok eden elemanlar ve faktörler oldular. Tarihin diyalektiği, işleye işleye, en ilkel Komün durumunda olan insanlığı bulunduğu yerden alıp Köleliğin çözümüne dek ister istemez getirdi. İlk küçük ekincilik, Komünü erite erite Köleliği yarattı. Sonra yaratılmış olan Kölelik, hem kü-

çük ekinciliği, hem kendi kendisini eritti. Toplum, Roma Medeniyeti sonlarında görülen KOLON sistemine geçti.

"Mülkiyetin ilkel biçimleri, ister istemez, üretimi şartlandıran (ve sahip olunan) objektif faktörlerin (elemanların) ilişkileri içinde çözülür. Bu faktörler (yahut elemanlar), çeşitli topluluk biçimlerinin tabanı olurlar ve kendi paylarına özel topluluk biçimlerinin önşartı haline gelirler (Kölelikte ve Serflikte olduğu gibi). Emeğin kendisi OBJEKTİF ÜRETİM ŞARTLARI sırasına girer girmez, bir numaranın kapsamına giren her mülkiyet biçimindeki basit teyid edici (affirmative: Olumlu) karakterin eriyip değişmesi sonucu olarak, o biçimler açıkça önemli (manidar, derin) değişikliğe uğrarlar. Bütün bunların bağrında hem kölelik saklı bulunur, hem de dolayısıyla köleliğin ortadan kaldırılışı potansiyeli saklı bulunur." (38)

B) İKİ NUMARALI TARİHCİL PROSE:

"İki numaraya gelince... Orada emeğin özel türü, -yani, ustalık gücü ve dolayısıyla da çalışma aletinin mülkiyeti- üretim aletinin mülkiyetine eşit olduğundan (üretim aygıtına sahip olmak demek olduğundan), burada Köleliğin ve Serfliğin imkansız (dışarıda) kalması kabul edilebilir. Ama o da, benzer olumsuz bir güdümlerle bir Kast sistemine yol açabilir." (38-39, İng. 101-102)

Grundrisse'de Marks, kapitalizme geçiş bakımından, BİRİNCİ BASAMAĞI, "bir numaralı tarihcil prose" saydığı ekincilikte buluyor, İKİNCİ BASAMAĞI, "iki numaralı tarihcil prose" dediği kadim küçük esnafılıkta buluyor. Yani, esnafılık, kapitalizme uzanan zincir içinde kapitalizme üretmen çiftçilikten daha yakın düşen bir halka oluyor.

Yalnız bu halka, ardından mutlak kapitalizm halkasını sürüklemeyebilir. Batı Avrupa'da Derebeylik çağının esnafılığı en sonra kapitalizme doğru çözülmüştür. Hindistan'da ise, tersine, esnafılık taşlanıp Kastlaşmıştır. Niçin?

Marks orasını aramıyor. Aranmasın da demiyor tabii. Ancak, biz **Grundrisse**'de bulduğumuz açıklamaları ele alalım:

1- ZANAATKAR, ustalık gücüyle aletin mülkiyetine sahip olduğundan, Köleliğe ve Serfliğe gitmez. Burada elbet sosyal tekniğin (aletin) kendi ölçüsünde bir rolü vardır. Ama, her zanaatın aleti toplumda Köleliği imkânsız bırakmış yahut Kastlaşmayı getirmiş midir?

Arkeoloji gösteriyor. Değil Orta Çağlarda, en yüce Antik Medeniyetlerde bile, pek orijinal sayılan keşiflerin başlıcaları, hep o Fırat-Dicle ağızlarının batağı içinde 30-40 metre derine gömülüp unutulmuş Sümerler toplumunda bulunmuştur. Bu hal, Irak'ta ve Mısır'da köleliği imkânsız kılmadığı gibi, Kastlaşmaya da yol açmamıştır-.

Demek tek başına teknik üretici güç (alet), mülkiyetin şu veya bu biçimi almasına yetmemiştir.

Marks da, tekniği Tanrılaştıracak öyle bir kavrama yer vermiyor. "USTALIK GÜCÜ" diyor. Bu bakımdan Orta Çağ esnaf mülkiyeti, ustalık gücüne, yani insancıl üretici güce dayanır-.

Ancak, her insancıl güç de bir toplumun veya bir mülkiyetin biçimi belirlendirmeye yetmez. Aynı USTALIK GÜCÜ;

a) Batı Avrupa'da esnaflığın çözülmesiyle kapitalist üretim biçimine yol açmıştır-.

b) Hindistan'da, yıldırım çarpması ile kömürleşmiş vücutlar gibi, kaskatı kesilen Kastlar biçiminde insanları fosilleştirmiştir.

Öyle ise, her insancıl güç gibi, ustalık gücünün de şu veya bu sonuca doğru gelişmesini, ancak "TARİHCİL PROSE" içinde somutça görürsek kavrayabiliriz. Tarihçil maddeciliğin ana prensibi budur.

2- **Grundrisse**, bize, Kastlaşmanın hangi tarihcil prose yüzünden geliştiğini de az çok veriyor. Marks şöyle yazıyor:

"Kadim devletlerin kabileleri (STAEMME) iki yolda teşekkül etmişlerdi: Ya GENTE'lere (Kan teşkilatına) göre yahut tuttıkları YER'lere göre. Kancıl kabileler, tarih bakımından, yercil kabilelerden önce geldiler ve hemen her yerde onlar tarafından yerlerinden edildiler. Bunun en aşırı uç ve katı biçimi Kastlar kurumu (Kast sistemi)dur. Birbirlerinden ayırt edilen, ara-evlenme hakkından yoksun bulunan Kastlar, büsbütün başka başka tüzüklü (statülü) olurlar; herbirinin kendisine has ve değişmez iş gücü vardır." (18, İng. 70-77)

Bu anlatış, Kastların oluş sebebini, üzerinde hiç durmaksızın iki sözle açıklayıvermiştir.

İlkel Komünler, boyuna kımıldama, çalışma, savaş ve göç durumundadırlar. Bunlardan, üstün gelenler altta kalanları ne yaparlar?

Morgan'dan Engels'in aktardığı gibi; üstün gelen Kabile, yenilenleri ya bire dek kırıp yok eder yahut kendi içine katar. Yenilip

de üstün kabileye katılmaya katlananlar, ister istemez, üsttekilerin buyruğuna boyun eğmiş duruma girerler. Mesela, Orta Asya da, bizim Türk oymakları gibi henüz kul köle etmeyi insana yaraştırmayan toplumlarda bile, Oğuz töresinde görüldüğü gibi, yenilenlere "kara", yenenlere "ak" gibi zıt sıfatlar yakıştırırlar.

Hindistan gibi ülkeleri işgal eden akıncı kabilelerden Çoğu Orta Barbarlıktadır-. Akın edip ele geçirdikleri yerlerin eski toplumlari ise, Zanaat ve tarım yolundan Medeniyete değilse bile, Yukarı Barbarlığa erişmişlerdir. Yani, yenenler sosyal gelişim basamaklarında daha alt ve aşağı iken, yenilenler daha üst ve yukarı bir konağın insanlarıdır.

Yenenler, ilkel sosyalist Komün insanları oldukları için, yenilenleri köle etmezler. Ama, onlarla kız alıp vermemek, kaynaşmamak şartı ile yenilenleri eskiden beri gördükleri işlerine kapanıp çalışmak ve üretim yapmak zorunda bırakırlar. Eskiler, tarımcı ve zanaatkar Kastlara dönerler. Yeniler, üst insanlar, kutsal idarecilik veya savaşçılık mesleğinde imtiyazlı, hazır yiyici Kastlar durumuna girerler.

Bu şartlar altında Kastlaşmayı yapan nedir? Tarım yahut zanaat tekniği değil, tarih prosesi içinde, belirli somut şartlar altında işleyen (işleyişi belli somut şartlar tarafından reel bir biçime uğrıtılan) insancıl üretici güçlerin KOLLEKTİF AKSİYONU ile GELENEK-GÖRENEKLERİ'dir.

XL

TOPLUMUN "BİR MERKEZDEN" GİRİŞİMİ

Cansız üretici güçlerle canlı üretici güçler, toplumun ekonomi temelindeki üretim ilişkilerini durmaksızın geliştirdiler. Bu gelişim, ister istemez, diyalektik gidişle zıtları bir arada yaylandırdı ve önce inkâr ettiğini sonra bir daha inkâr ederek yürüdü. Bu yürüyüş, bir mahşer ortasındaymış gibi gözükür. Ancak, tarihin bütünü gözönünde tutulursa, anarşik bir rastgelelik olmadığı, işin içinde bir determinizm bulunduğu görülür. Yürüyüş, bir yerden ötekine doğru geçişlerinde de gelişigüzel olmadı.

Somut, elle tutulur tarih şöyle görünüyor:

1- Tarım temeli üzerinde kurulu Kentten Medeniyet doğdu. İlk Tarım üretimi, Irak güneyinde, ister istemez TOPLUMCUL insan

üretici gücü ile gerçekleşti ve ORTAK MÜLKİYET'e dayandı. Irak balçıklarında oturulacak arsa ve ekilecek tarla açmak, çamurları kurutmayı, Irak çölünde Tarım yapmak, su yolları açmayı gerektirdi. Her iki bakımdan üretim, büyük bayındırlık işleri istedi. O işleri tek başına KİŞİ yapamazdı. Ancak KOMÜN'ün bütünü birden kollektif emekle başarırdı.

Bu yüzden; gerek Kent, gerekse Tanrıdan Bezirgana dek uzanan Kent kurumları, ancak kollektif insan gücünden yararlanabildi. Medeniyetin bu ilk konağında tek kişiye tek başına iş yoktu.

Toplumu bütünüyle yaratan ve yaşatan Komünün kutsal varlığı tanrı idi. Irak Kentlerini vuran Barbarlar, Tarıma oturdukları vakit, aynı Komün güçlerini yenilediler. Bu sayede, sübtropikal ırmak Medeniyetleri ve o Medeniyetlerle ilişkili Komün gelişimleri, Marks'ın "Asyalı" yahut "Doğulu" dediği üretim sistemine uygun kaldı.

2- Bir yol gelişen Medeniyet, daha Irak'ta iken demiri buldu. Ormanı tarla yapacak demir balta, balçıktan ibaret olmayan katı toprağı sürececek demir saban, yararlı ülkeleri (maden, orman kaynaklarını) ele geçirecek ve Barbarları zorla işletecek çelik kılıç sahneye çıktı.

Demir aygıtlar bilindikten sonra; Tarım yapmak, artık (Irak, Mısır, Sind, Sarı Irmak boylarında olduğu gibi) büyük bayındırlık işlerini gerektirmedi. Akdeniz (Grek ve Roma) Kentlerinde her üretmen, kendi sabanı ile kendisine düşen tarlacığını sürüp meyvalandırabilirdi.

Ne var ki, Kent kurumu sürüp gittikçe toprak mülkiyeti, bir türlü, kesinlikle ORTAK MÜLKİYET BİÇİMİNDEN SIYRILAMADI. Kişi, tek başına üretmen olabildi. Ama kendisini, Komünün veya Komüne somut mümessil olan Kentin ortağı, ayırlamaz üyesi saydı.

Böyle olmakla birlikte; üretimin küçük tarla işletmeciliği tipine dönüşmesi ile mülkiyetin Kent ölçüsünde ortak oluşu arasındaki gelişme ortak mülkiyetin İNKARI'nı gittikçe olağanlaştırdı. Akdeniz Medeniyetleri, Marks'ın Antik yahut "Romalı" dediği üretim ve mülkiyet karakterine doğru gelişti.

Medeniyet, sübtropikal ırmak boylarından yeryüzünün öteki kesimlerine doğru adım adım ve sistemlice açılarak yayıldı. Kısır sınıf çekişmeleriyle Kent Medeniyetleri soysuzlaştıkça, bir avuç gürbüz Barbar Komün akını önünde yenildi. Böylece, sık sık ta-

rihçil devrimler patlak verdi. Bir yandan savaşlar, bir yandan tarihçil Devrimler ile sarsıla sarsıla ilerleyen Medeniyet içinde, ilkel Komünün ortak mülkiyeti gibi birçok kurumları ve ilişkileri de cılızlaştı. Onun için, Marks şu kuralı belirtti:

"Belki Dil ve ilh. bir yana bırakılırsa, üyelerinin başka hiçbir ortak şeyleri kalmayacak kertede soyutlaşmaya ulaşmış bir topluluk, besbelli çok daha geç görünen tarihçil çevre şartlarının ürünüdür." (43)

Böylece; Doğulu Komün ile Romalı Komün arasındaki fark, -Marks'a göre dahi- Doğunun daha erken Medeniyete erişmiş, Roma'nın hemen hemen sondan bir önce Medeniyete varmış olmaları gibi ZAMAN içinde akmış değişik gelişim derecelerine bağlıdır. **Grundrisse**, bütün saydığı toplum örneklerinde, hep o gelişim hiyerarşisini izlemiştir.

"Ortak üretimle ortak mülkiyet, örneği Peru'da görüldüğü gibi açıktan açığa ikincil (sekonder: Tali) birer biçimdirler; fatih kabilelerce aktarılıp ithal edilmiş oldular. Bu fatih kabileler de, Hindistan'da ve Slavlarda rastlanıldığı gibi, daha Kadim ve daha basit biçimli ortak mülkiyetler ve üretimler tanırılar. Tıpkı onun gibi, Keltlerde, örneğin Galler ülkesinde bulduğumuz biçim, fatihlerce fethedilen ve edilir edilmez alt düzeye itilen Kabilelerin içine sokulmuş ikincil, miras kalmış bir biçime benzer." (27, 28)

Görüyoruz. Morgan'ın tarih öncesi sınırlamasını öğrenmeden önce dahi Marks, ortak mülkiyetin yeryüzünde çok yaygın olduğunu, Peru'dan Hindistan'a, Slavlar'dan Keltler'e dek, hemen bütün uluslarda bulunduğunu iyice kavramıştır ve bu uluslararası ilişkilerde yenen Komünün yenilenlere kendi sosyal düzenini dayattığını belirtmiştir.

Çeşitli uluslarda rastlanılan ortak mülkiyet ve üretim biçimleri arasında Marks az çok bir HİYERARŞİ (basamaklar zincirlemesi) sezmiştir. Ona göre; en kadim Komün biçimi, Hindistan'la Slavlarda görüleni andırır. Sonra Perulularda görülen Komün gelir. Gallerin Kelt uluslarında görülen biçim, fatih kabilelerin dayatmış oldukları ortak mülkiyet biçimidir.

Bir ekonomik düzen dayatmış fatih kabile nedir? Barbar akınlarının vurucu gücüdür. Orada, insancıl üretici güçlerden kollektif aksiyon ve gelenek-görenek güçleri, tarih öncüsü olarak yenici durumdadır-.

Bu bakımdan Marks, "FETİH" olaylarını "KABİLELER"e bağlamakla, Kadim tarihte görülen BARBAR AKINLARI'nın önemine değinmiştir. Ortak üretim ve mülkiyet biçimleri arasında görülen hiyerarşi ve o biçimlerin birbirlerinden çıkışları, teker teker alınırsa, "tesadüf" gibi görülebilirler. Ancak, Engels'in deyişiyle, bütün bu tesadüfler mahşeri içinde gelişen billurlaşmalar gözönüne getirildi mi, ortaya, ister istemez birtakım kanunlar çıkar.

Barbar akınlarının öyle tesadüf görünüşlü tarihçil kanunlarla gelişmeleri Marks'ta dahiyane bir sezgi daha yaratmıştır. Elektronik aletlerin son mucizesi olan Ordinatörler gibi, Marks'ın beyin de içine aldığı her elemanı binbir yanı ile işlemiştir. Ve o işleyişten insancıl TARİHİ gelişiminin bir noktadan başlayıp dünyaya sistemlice yayıldığı sonucunu çıkarmıştır. Slav-Pers-Kelt ve ilh. sistemlerini anarken şöyle der:

"Bu sistemlerin daha geç doğuşları gösteriyor ki, onlar yüce bir merkezden yola çıkılarak metotluca elden geçirilmiş ve tamamlanmış bulunmaktadır. Nitekim, İngiltere'ye ithal edilen Derebeylik, Fransa'da kendiliğinden doğmuş bulunan Derebeylikten daha başarılı idi." (28)

Grundrisse'de açıkça sezilen "YÜCE MERKEZ" neresi idi?

Marks'ın onu 1858 yılı açıklaması ve kestirmesi beklenemezdi. O "Merkez", gerçek tarihte, Yakın Doğu'nun batmış Irak Medeniyetleri idi. O Kent Medeniyetleri ise, henüz yerin altında gömülü yatıyorlardı.

Yüce merkezden yola çıkan Medeniyet, önce Barbar akınlarıyla İNKAR edildi. Sonra Barbarlığın, yani İNKÂRIN İNKÂRI yolundan daha yeni bir Medeniyet kuruldu. Ve ilkel Komün, kurulu saat düzeniyle 7 bin yıl kimi bozuldu, kimi yeniden kuruldu.

Her yeniden kuruluşta, toplum bağlarını gevşeten etkiler altında, ORTAK MÜLKİYET ve ÜRETİM eski gücünü biraz daha yitirdi. Bu gidış dünyaya yayıldıkça, ortak mülkiyet cılızlaşarak yerini KİŞİ MÜLKİYETİ'ne doğru kaydırdı.

XLI

SOSYAL DİYALEKTİKTE BİRİNCİ TERİM

(Komün Kandaşlığının inkârı: Kölelik-Serflik), kişinin kamu ortak mülkiyetinden ayrı, ona zit ve düşman, onu yok eden bir

mülkiyete sahip olması Kadim dünya için basit ve olağan bir şey değildi. Onun için bu olay basit ve olağan bir düz çizgi üzerinde yürüyerek gelişmedi. Tümüyle diyalektik çelişkiler içinde düşe kalka oldu ve oluştu.

Kişi mülkiyeti ne demektir? Kişinin ana karnında yatarca içinde bulunduğu Komünden kopması demektir. Kapitalist kültürün deyimi buna kişinin "HÜR" olması adını verdi. Bir bakıma insanlık, ilkel Komün hayatı içinde yaşarken, çocuğun ana karnında yaşamasını andıran bir prekapitalist karanlıkça hayat geçirdi. Komünden kapitalizme geçiş, bir çeşit çocuğun doğması gibi, insanlık için daha ışıklı bir dünyaya serbestçe hür kişiler olarak girmesi demektir.

Ne var ki, kişi mülkiyeti denilen "hürlük" ortaya çıkmadan önce, kişinin bir berzahtan [aralıktan] geçmesi gerekti. Olayı doğumla kıyaslamıştık. Çocuğun doğumu hadisesi, rahim içinde kendisine göre geniş ve rahat bir ortamda iken ana karnının havsala [leğen] gibi dar ve kemikli bir geçit yolundan sıkışarak dünyaya gelmesi idi. Tıpkı onun gibi, insan kişi, Komün denilen ana karnında kandaşlık gibi rahat bir canlılık geçirmişti. Orada her kişi az çok eşit ve hür kandaştı. Komünden kopup kapitalist anlayışla hür denilen duruma girmesi için kişinin en mutlak ve korkunç anlamda hürriyetini inkâr etmesi gerekti.

Başka deyimle kişi kendisi hür ve mülkiyet sahibi duruma gelmeden önce ve gelebilmek için, kişinin kendisi "MÜLK" haline girdi. Kişi, Komünün göbek bağından "Hür" olabilmek üzere, ilkin KÖLE yahut SERF (toprakbent) oldu. Yani; kişinin, hürriyete doğru giden yolda en acıklı esaret kozasından geçmesi gerekti. Kendi Komününden ayrılması, ilkin yabancı Komünlerin, sonra düşman kişilerin esiri olması biçiminde ortaya çıktı.

Onun için Marks, çok ince bir keskinlikle, ortak mülkiyet olmasa idi Köleliğin de Serfliğin de olmayacağını belirtti.

"Kabile kurumu üzerine yaslanan mülkiyetin (ki Komünün ilkel çözültisinin bir neticesidir) temelli şartı kabileyeye mensup olmaktan ibarettir. Bu şartın sonucu şöyle olur: Fethedilen ve boyunduruklanan yabancı kabileler, mülkiyetlerinden çıkarılırlar (mülksüzleştirilirler) ve kendileri de topluluğun benimsediği anorganik (gayri uzvi) yeniden üretim şartları sırasına itilirler. Kölelik ve Serflik, kabile kurumu üzerine temel atmış mülkiyetin daha sonraki gelişiminin sonucudur. Bunlar, ister istemez o mül-

kiyetin bütün biçimlerini değiştirirler. Yalnız Asya-tipi daha az dokunulmuş kalır." (30)

Bir yol daha öğreniyoruz. Ortak mülkiyetin değişmesi, savaşın yani insancıl vurucu güçlerin sonucu olarak, Kölelik-Serflik kuru-mundan kaynak alıyor. Nasıl oluyor da eşit Komün Kandaşı ker-tesinde hür karakterli bir insan, ondan sonra Köleliğe ve Serfliğe katlanabiliyor? Yani, bir insan, kendisinin veya başkasının mül-kü, toprak gibi, alet gibi, hayvan gibi bir "MÜLK" olabileceğine inandırılıyor ve inanabiliyor?

Bu durum, ancak ilkel Komünün tabii mekanizmasından do-ğabilirdi.

Tarım Komününe bakalım. Orada insan, toprağı kendisinin vücudu yerine koyar. Hâlâ köylünün toprak uğrunda can verışı, bu derin ilişki yüzünden gelir. Kendi vücudu ve canı olan toprak Komünün mülkü olunca; üretmen kişi de, insan olarak, kendili-ğinden ortak mülkiyetin bir parçası haline gelir. Objektif üretim şartları, topraktır. Sübjektif üretim şartları insandır. Böylece her iki şart yani toprakla insan, birbirine kaynaşık bulunur.

O zaman, toprak fethedildi mi, onun bir parçası olan kişiler de toprak gibi fethedilmiş olurlar. Toprakla birlikte fethedilip esir düşen insan KÖLE'dir yahut SERF'tir. O zaman Kölenin toprakla birlikte veya ayrı bir mal gibi satılması, Serfin toprakla birlikte derebeylerce alınıp satılması veya elden ele geçirilmesi tabii bir tutum sayıldı. İnsanlarca olağan karşılandı.

Bu gelişime Aristo mantığı ile bakarsak kavrayamayız. Çünkü, kişinin, tarihte kişi mülkiyetine, özel mülkiyete sahip olması için, tümüyle mülkiyetten, Komün mülkiyetinden kopması bir geliş-kidir. Metafizik kafa ile bu anlaşılır iş değildir. Ne var ki, tarihin diyalektiği gelişimin başka türlü olmadığını gösteriyor. Marks, bunu sık sık belirtiyor:

"Demek ilkel olarak MÜLKİYET, insanın, kendisiyle birlik olan, kendisinin olan ve verili olduğu gibi kendi varlığı ile bitişik bulunan tabii üretim şartlarına karşı davranışından başka hiçbir anlama gelmez. Kendi şahsının tabii ön şartı olan üretim şartları, sözge-limi insanın kendi vücudunun uzayışını teşkil eder. Daha doğrusu burada üretim şartlarına karşı bir davranış yoktur; kişi orada çifte bir varlık olarak vardır. Kişi sübjektif (kimesnecil) bir kendi kendisi olarak sübjektifçe (kimesnece) vardır; varlığının organik olmayan tabii şartları içinde ise, objektifçe (nesnece) vardır." (29)

"Kişinin mülk sahibi gibi davranması, bir kabilenin yahut bir topluluğun üyesi olarak yaşayış yordamını tazammun eder [kapsar]. Öyle bir toplulukta, kimesnenin kendisi de bir kerteye dek mülkiyettir." (33)

Tarım üretimine dayanan toplum Komününde kişi, kendi (Kİ-MESNE) varlığını toprağın (NESNE) varlığı ile et ve tirnak olmuş bilir. Bu bilinç ile toprağın nesne olarak elden gittiği yerde kişi varlığının yani kimesne olarak çalışanın da elden gitmesi gerekir. Bunda anlaşılmayacak bir şey yoktur. Hiç değilse ilkel Komün insanının kafa yapısı bu anlayışla işliyordu.

Marks onu belirtiyor.

Marks hiçbir önyargıya kapılmıyor. Hatta kendi bulduğu ve koyduğu sosyal sınırlar ve ekonomik determinizm prensiplerini tanrılaştırmıyor. Büyük bir titizlikle yakaladığı bu olayı dört yanından inceliyor.

Köle veya Serf, kişi olarak, kendi vücuduyla ve vücudu yerinde olan toprağı ile birlikte ilkel Komünden koparılıp ayrılmıştır. Şimdi toprağın da ve dolayısıyla kendisinin de ortak sahibi kimdir? Ortak sahip eskiden kendi TOPLUMU idi; şimdi yabancı bir TOPLUMDUR. Ancak, şimdi kendi eski toplumundan kopmuştur, toprağıyla bağılılığı (serfte olduğu gibi az çok devam ettiği zaman dahi) canlı bir bağ değil ölmüş bir bağıdır. Gerçi, henüz kapitalizmde işçi için olduğu gibi bir ayrılık yoktur. Toprak bir yana çalışan öbür yana, karşılıklı zıt durumlarda kalmamışlardır. Kapitalizmde, emekçi ile nesnecil çalışma şartları (aletler, toprak, ham maddeler) birbirinden apayrı iki dünyadır. Kapitalizmden önceleri böylesi ayrılık görülmüş şey değildir: "O ayrılış, ne Kölelikçi sistemde, ne Derebeylikte olmadı. Oralarda toplumun bir bölümü öteki bölüğünce kendi yeniden-üretimi için organik olmayan ve tabii bir şart imiş gibi kullanıldı. Kölenin nesnecil üretim şartları ile hiçbir ilişkisi yoktur; tersine, Serfin şahsında olduğu gibi, Kölenin şahsında dahi emeğin kendisi, üretimin organik olmayan şartı imiş gibi saf tutar; davarın yanında öteki tabii varlıkların emeği ne ise, insan emeği de odur yahut emek yerin bir ekidir." (26, 27)

Toplumun derebeylikten kapitalizme geçmesi için, emekçinin Serflikten "hür" işçi durumuna girmesi gerekir. Serfin hür olması, toprak başının kopması, toprakla, davarla, yani nesnecil üretim şartlarıyla çalışanın hal ve hamur oluşunun ortadan kalkma-

sı demektir. Kölelikte ve Serflikte kişinin kendisi, öteki nesnel üretim şartlarından ayrı ve başka değil, onlardan birisidir.

"Köleliği yahut Serfliği ve ilh. gözönüne getirelim: Orada emekçinin kendisi, bir üçüncü kişinin veya bir topluluğun gözü önünde, tabii üretim şartları sırasına girmiştir (bu yalnız Avrupalıların görüş ufkunca böyledir, yoksa örneğin Doğunun genel Köleliğinde böyle değildir). Burada mülkiyet, emekçinin objektif emek şartlarına karşı bir davranışı olmaktan çıkmıştır. Bu kölelik, bu Serflik daima ikincildir, hiçbir vakit orijinal (menşeinden gelme) değildir; topluluğun ve topluluk içinde çalışma üzerine temelini atmış bulunan mülkiyetin gerekli ve gecikmiş sonuçları bahis konusudur." (33, 34)

Demek, ilkel komünün ortak mülkiyeti içinde insan kendisini erimiş ve kaynaşmış bulmasaydı, Köle ve Serf tipi, yani toprakla ve darlarla kaynaşmış insan kavramı bulunamazdı. Başka deyimle Komün mülkiyeti önceden yaşanmasaydı, Kölelikle Serflik doğamazdı.

Onun için birinci basamak, Komünün üyesiyle üretim şartlarını tek vücut haline getirmiş bulunan ortak yaşantıdır.

İkinci basamak, o ortak yaşantının gelenek ve görenekleriyle süregeldiği ilişkiler ortasında, ona benzer ilişkilerle Köleliğin ve Serfliğin yaşamasıdır.

Avrupalı için Kölelik gibi görünen durumun, Doğulu için komün içinde kişiliği erimiş bir kişi hayatı gibi görünmesi bundan ileri geliyor. İnsan, ayrı seçik kişilik nedir bilmeyen Komün hayatına doğuşundan alışınca; kişiliğinin üretim şartları ile bir tutulduğu Köleliği birden bire yadırgayamamıştır.

XLII

SOSYAL DİYALEKTİĞİN İKİNCİ TERİMİ

(Köleliğin ve Serfliğin Komünü İnkârı)

Diyalektiğin birinci terimini gördük: Kişi, Komünün ortak Kan kardeşi olduğu için, ayrı bir KİŞİLİK iddiası durumu ve Kavramı taşıyamaz. Kişinin bağlı olduğu Komün, olduğu gibi bir yabancı Komüne veya kişiye yenilip esir düştü mü, yeniden Komünün Kişileri de, içinde eridikleri Komünleri gibi, Köle veya Serf olmayı yadırgamadılar.

Bu terim bir yol gerçekleşti mi, yani kişi kendi ana kucağından, hatta ana karnı saydığı ilkel Komünden koptu mu, Kölelik ve Serflik adeta kendiliğinden oldu bitti haline gelir.

Ancak, Kölelik ve Serflik doğar doğmaz, diyalektiğin İKİNCİ TERİMİ başlar. Kölelik ve Serflik, olduğu gibi kalamaz ve kıyamate dek süremez. Birinci terimde nasıl Komünün tabii sonucu veya kendiliğinden sonucu Kölelik veya Serflik olduysa, tıpkı öyle, ikinci terim sırasında Köleliğin ve Serfliğin aynı derece tabii yahut kendiliğinden gelen sonuçlarıyla karşılaşırız.

Başka deyimle, ilkin Komün, eşit Kan kardeşi olan kişiyi; hayvanlar ve aletlerle bir duruma sokulmuş Köle veya Serf durumuna doğru değiştirdi. Ondan sonra Kölelik ve Serflik, eşit Kan kardeşlerinin ortak mülkiyetine ve yaşayışına dayanan Komünü (artık üstün gelmiş, galip, Fatih Komün de olsa) parçalayarak kendi zittına doğru geliştirdi. Yani, Komünü Komün olmaktan çıkararak mekanizma, kişinin Köle ve Serf biçiminde insanlıktan çıkarılması oldu.

Marks yukarıda da kısmen değdiğimiz gibi, başlıca dört türlü Komün ve ortak mülkiyet  z l ř  saydı. *"DÖRDÜNCÜ ÇÖZÜLÜŐ (inhił l: Eriyiř), içinde emekçinin kendisinin ve emek biçimlerinin de henüz doğrudan doğruya OBJEKTİF ÜRETİM ŐARTLARI SIRASINDA sayıldığı ve o Őartlar gibi yakalandığı Őartların  z l ř d r. O zaman karşımıza çıkan Köleler ve Serflerdir."* (36)

İnsanın canlı ve eşit bir Kan kardeşi iken böyle her türlü insanlık hakkından kopmuş tümüyle aşağılık bir nesne durumuna girmesi, insanlık ilişkileri içinde olumsuz bir olaydı. O zamana dek egemen olmuş insan ilişkilerine en kahredici biçimde zıt bir olaydı.

Ama bu zıt olayın mümkün olabilmesi, insanın kardeşler arasında farksız bir kardeş oluşundan kaynak aldı. Böylesine keskin ve olumsuz zıtlıkların bir araya gelmesi, en yaman diyalektik bir zemberek yaratacağına belge idi.

"İnsan, toprakla birlikte, toprağın organik eki gibi fethedilince,  retim Şartlarının bütünleyici bir parçası olur, Kölelik ve Serflik böyle doğar; bu Kölelik ve Serflik, bütün toplulukların ilkel biçimlerini çarçabuk kalplaştırarak değiştirir ve bizzat o biçimlerin tabanı haline gelir; böylece basit örgüt, eksi (olumsuz) bir anlam kazanır." (43, Not 6)

Ondan sonra, kapitalizme dek uzanacak olan birçok değişiklikler, çorap s k ğ  gibi gelişir, ve bu değişiklikler, ilk bakışta o sıra var olan topluluğu "ÇARÇABUK KALPLAŐTIRAN", Kölelik ve Serflik adlı, o "OLUMSUZ" durumdan kaynak alır.

Ne var ki, gerçekliğin diyalektiğinde sırf ve yalnız "olumsuz" ve "eksi" bir yan sonsuzca var olamaz. Her eksinin, ister istemez diyalektikçe bir artı yanı, her olumsuzun, bir olumlu karşılığı ortaya çıkar.

Kölelik ve Serflik elemanları, ilkel Komün için elbet "OLUMSUZ" ve "KALPLAŞTIRICI" olmakla birlikte, eski ortak mülkiyet biçimlerini eritmekle kalmadı, yeni mülkiyet ilişkilerine kapı açtı. Böylece olumlu, artı biçimler ve sonuçlar yarattı.

Marks'a göre; ortak mülkiyetten kopan kişi, ya toprağı kişi mülkü eder yahut aygıtı (dolayısıyla emeğı) kişi mülkü eder. Unutmayalım ki, İlkel Komünde bu iki şey de yoktur. Orada toprak gibi iş aygıtları ve dolayısıyla emek dahi kişinin değil, toplumun ortak malı sayılır. Onun için kişi, kendisine ait olmayan emeğı gibi, aygıtı ve toprağıyla yabancı bir Komüne mal edilirken, ilkin bunu zannedildiğı kadar yadırgamadı.

Toprağın kişi mülkü oluşu, ROMALI biçimdir. Aygıtın (aletin) kişi mülkü oluşu, ORTA ÇAĞ ESNAFI biçimidir.

"Üçüncü bir OLAĞAN BİÇİM vardır ki, orada mülk sahibi (proprietor), ne toprağı, ne alete (ve dolayısıyla da ne emeğın kendisine) değil, sırf ve yalnız çalışan kimsenin tabii şartı içinde erimiş bulunan geçim araçlarına sahip çıkar (is to act: Eylem yapar) (Fransızcası: Çalışan kimsenin tabii şartı olarak verili bulunan geçim araçlarına uygulanır). Doğrusu bu biçim, Köleliğin ve Serfliğın formülüdür ki bu da, sermaye haline gelen üretim şartlarıyla emekçinin ilişkisi içinde inkâr edilmiş veya tarihçe eritilmiş gibi görünebilir." (36)

Köle veya Serf, kendisini (emeğini) satın alarak hür azatlı oldu mu çalışma şartlarının (toprağın) sahibine emeğini satabilir. Böylece, mülk sahibi Sermayeci (kapitalist) olur, emek sahibi ise işçi olur. Demek Köle ve Serf denilen insan elemanlar; canlı hayvanlar yahut cansız aletler kertesine indirildikleri zaman dahi bir hayvan veya alet biçiminde bırakıldıkları yerde oldukları gibi kalamazlar. İnsan olarak az çok bilinçli ve iradeli düşünce ve davranışlara girerler. Bunun sonucu, her şeyden önce, Köleliğin yahut Serfliğın erimesine, dolayısıyla da ilkel mülkiyet biçimlerinin çözülmesine kapı açar.

"İlkel mülkiyet biçimleri, ister istemez üretimi şartlandıran çeşitli objektif elemanların mülkiyetle ilişkisi içinde erir." (36)

İlkel mülkiyet biçimlerinin eriyişi iki türlü oldu:

1- Ortak toprak mülkiyetinden yoksun bırakılan, yani kopan kişi (savaşta yenilip esir düşen kişi), bir nesnecil üretim şartı, bir aygıt, bir araç haline gelir. Ancak, insan, hiçbir zaman cansız ve bilinçsiz bir alet olmadığı için, kendisini ve emeğini olsun efendisinden satın alarak azatlı ve hür olur. Roma'nın son günlerinde görülen KOLONLAR böyledir.

2- Ortak toprak mülkiyetinden kopan kişi, belirli bir sanatın ustalığını ve aygıtını tekelinde tutar. Bu kişi, Komünden kopmuş, topraktan kopmuş olmakla birlikte, kendi vücudu içinde koparılıp ayrılamaz ve alınamaz olan bir şeye sahiptir: Bir sanatın ustalığı ve becerikliliği onun yapısından uzaklaştırılmaz. Bu durumda, üretim aracı da, ancak o ustalığı becerebilen için yararlı bir nesnedir. Böylece, Komününden ve toprağından kopsa da usta kişi, Köleden de, Serften de apayrıdır. Orta Çağ esnafları böyledirler.

Batıdaki tarihcil gelişim, hem küçük EKİNCİ'nin, hem küçük ESNAF'ın kişiliklerine bağlı kalan küçük mülkiyetlerini gösterir. Bu küçük mülkiyetler, zamanla, bir yandan toprak beylerinin, öte yandan Tefeci-Bezirganların etkisiyle güneş gören kar gibi erir.

İnsan emeği bir alet veya toprak gibi objektif üretim şartı haline gelince, bu durum, aynı zamanda Köleliği ve Serfliği hem yaratmış, hem sınırlandırmış, hem de ortadan kaldırmış bulunan şartlar durumuna girer.

"Burada EGEMENLİK İLİŞKİSİ ile KULLUK İLİŞKİSİ, eşit olarak, o üretim aletlerinin benimsenmesi kavramı içinde toplanır; o ilişkiler, hem gelişimin köklü mayasını teşkil ederler, hem de her türlü ilkel mülkiyet ve üretim ilişkilerinin sınırlarını deyimlendirirler ve bu sınırların ortadan kalkışlarının da mayasını teşkil ederler." (39)

Böylelikle Köle ve Serf, insanın toplum içinde bir çeşit "ölü ruh" durumuna getirilmiş, dondurulmuş biçimi gibi görünür. Ne var ki; Köle ve Serf, yaşadığı sürece ve sırf var oluşuyla, ilkel mülkiyet biçimlerini bir yandan sınırlandırır, bir yandan kaldırır. Bu mekanizma, tarihte, en köklü gelişimlerin mayası olur. Onun için, gerek Kölelik, gerekse Serflik, toplum serüveni içinde en ulu gelişim ve atlayışlara manivela rolünü oynar.

Marks, bütün Antik Çağların en karmaşık ve derin iç yüzünü böylece basitleştirir. Nasıl, ilkel ortak mülkiyet olmasa, Kölelik ve Serflik doğamaz idiyse, tıpkı öyle, Kölelik ve Serflik olmasa,

ondan sonraki gelişimler ve en sonunda kişi mülkiyeti de doğamazdı. **Grundrisse**'nin büyük aydınlık getiren bir ölmez buluşu da bu gerçekliğin diyalektiğidir.

XLIII

AVENE-PLEB KLİYAN

Marks'ın dehası, ortak mülkiyetin çözülüş biçimlerinde görülen karakteristikleri verirken hiç yanılmıyor. Örneğin, Kadim Batı toplumunda iki tip ortak mülkiyeti görüyor:

- 1- PATRİCİ'nin mülkiyeti,
- 2- DEREBEYİ'nin mülkiyeti...

Marks bambaşka iki tip olan bu mülk sahiplerinin karşısına gene bambaşka iki tip toprak mülksüzü çıktığını belirtiyor:

- 1- Patrici efendinin KLİYAN'ı (Antik Çağın yanaşması),
- 2- Derebeyi'nin SERF'i (toprakbendi)...

Grundrisse, bu iki tip sosyal sınıf ilişkisinin her ikisini de "ÜÇÜNCÜ OLAĞAN BİÇİM" içinde topluyorsa bile, bunların arasında "TEMELİNDEN BAŞKALIK" bulunduğunu açıklamaktan geri kalmıyor. Şöyle diyor:

"Geçim araçlarının mülkiyeti demek olan üçüncü biçimin içinde, emekçi kişinin üretim şartlarıyla münasebeti ve dolayısıyla emekçinin varoluş şartlarıyla münasebeti hiç bulunmaz; meğer ki bu biçim, Kölelik veya Serflik içinde çözülmüş bulunsun. Üçüncü biçim, ancak, toprak mülkiyeti üzerine temel atmış ilkel Komünün PANEM ET CIRCENSES (ekmek ve sirk) çağındaki Romalı PLEB durumunda bulunan üyesinin statüsü olabilir. Bu insan, mülkiyetinin birinci biçiminden yoksun bırakılmıştır, ama ikinci biçimine henüz kavuşmamıştır." (39, İng. 111)

Buradaki PLEB, ekmek ve sirk diye haykıran "AYAK TAKIMI" oluyor. Roma Kentinin son Medeniyet çağlarında görülüyor. Medeniyet ile birlikte toprak mülkiyetinden ve KÖYLÜ'lükten kopuyor, ama esnaflığa da giremiyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun son çağlarında başkenti dolduran ayaktakımı aynı tip kalabalıktır. Kapitalizmde bile, geri ülkelerin büyük şehirlerinde, buna benzer oy davarı yerinde konulmuş işsiz güçsüz yığınlar bulunuyor.

Marks'a göre bu tip ilişkiler yanında, *"Avenesiyle (Trainers)*

birlikte bey sistemi yahut kişicil hizmet vergisi (prestation personelle) sistemi, temelinden bambaşka şeydir." (39)

Derebeyi ile Avenesi arasında bulunan kişicil hizmet ilişkisi, neden Romalı Efendi ile Plebin ilişkisinden "bambaşka şey" oluyor?

Pleb, doğrudan doğruya KENT olarak mülkiyeti dışında kalmıştır. AVENE, doğrudan doğruya ilkel KOMÜN olarak mülkiyeti dışında kalmıştır.

Bu iki tip ilişki arasında, Medeniyet ile Barbarlık arasında yatan başkalık vardır. Marks, haklı olarak (Fransızca'da: Foncierment: temelinden, İngilizce'de: Essentially; Esaslı, diye çevrilen) bambaşka FARK bulmaktadır. Çünkü, bu iki tip sosyal ilişki, Kadim Tarihin bambaşka çağlarının özelliklerini taşır.

Morgan'ın tarih öncesi sınırlamasına göre; Bey veya Ağa, Osmanlı tarihindeki "SAHİB-ÜL ARZ" adlı tipin gittikçe azan bir gelişim tipidir. Batı tarihindeki SENYÖRLER'le, Doğu tarihindeki BEYLER'in hiçbir farkları yoktur. Çünkü, gerek Cermen, gerek Türk ulusları, Kadim tarihe girerlerken, henüz göçebe ÇOBANLIK ekonomisini aşamamış toplumlardı.

Senyörlük ve Beylik kurumu, Komünün ORTA BARBARLIK KONAĞI'nın ürünüdür. Orta Barbar çobanlar ansızın çökmek üzere olan Medeniyetlere saldırınca, ilkel Komünleri, ister istemez, yeni biçimlere doğru değişir.

Engels'in "**Origine etc...**" kitabında pek güzel anlattığı gibi, kabile üyeleri, askercil demokrasi kuralına göre, savaş komutanları seçerler. Bu komutanlar, zafer kazanılıp geniş ülkeler ve kalabalık Medeniyet yığınları fethedildikçe, yavaş yavaş sivrilip irsi krallar haline gelirler. Bunların ilk işleri, eski Komünde kendilerine eşit olan Kandaşlarını (Osmanlı tarihçisi Naima'nın açıkça anlattığı gibi) temizlemek olur.

O zaman, Arapça'da GAZİ, Türkçe'de İLB, Fransızca da ŞOVALYE adını alan yoldaşlar birer birer taranırlar; onların yerine AVENE durumunda emir kulları ortaya çıkar.

Demek Avene; Yukarı Barbarlığa varmasına fırsat ve zaman bulamadan Medeniyet ile ilişkileri hızlanmış yahut Medeniyet içine yenice girmiş olan Orta Barbarlığın yarattığı mülkiyet biçimine uygun düşen tiptir.

Tarihte Kliyan veya Pleb ile Trainers (Avene veya Arkadaş) kurumları ve tipleri, hiçbir zaman saf olarak kalmamışlardır. Çünkü,

Batı Avrupa'da o sosyal tiplerin belirlediği çağa dek insanlık, 5-6 bin yıl Medeniyet yaşamıştır. Orada KENT-KOMÜN savaşları, durmadan med-cezir yapmıştır. Yukarı ve Orta Barbarlıklarla Medeniyetleri birbirine karıştıran alt üstlükler sürüp gitmiştir.

O mahşer ortasında, ne tek başına saf Kliyan veya Pleb kalmıştır, ne de sırf ve dokunulmamış Avene kalmıştır-.

Bununla birlikte, Kliyan ve Pleb, Yukarı Barbarlığın Kent Komünü içinde mülksüz olanlardır. Avene, Medeniyet yığınları arasına daldığı sırada Orta Barbarlığın Kabile Komünü içinde mülksüz kalmışlardır. Daha doğrusu, her iki tip de ortak mülkiyetten kopmuşlardır; ama henüz ne Köle ve ne de Serf olmaya vakit bulamamış olan kişilerdir. İki tipin gerek paralel yanları, gerek başka başka yanları, iki sosyal konakta yaşamış olmalarından ileri gelir.

XLIV

BASAMAKLARIN SOMUT TARİHLE YORUMLANIŞI

Kadim toplum tarihini somut akışıyla gözönüne getirdik mi, bundan önce sezilenlerin gerçek olduğu daha iyi göze çarpar.

1- KENT : Bildiğimiz gibi temeli toprak ekonomisine dayanan bir HÜCRE'dir. Kurucusu Komün Kandaşları, eşit topraklı ve eşit haklı olurlar. Roma'da Patrici, Mekke'de Kureyş adını alırlar. Sonraları Medeniyet kalabalığı içinde "ASİL" adını alacak kişiler, bu Kent kurucularıdır-.

Her ünlü Kent, Bezirgan sisteminin yol kavşaklarında az çok emniyetli bir antrepo gibi kuruldu. Bezirgan ilişkilerin çözüp dağıttığı çeşitli eski Komünlerden kopmuş olan kişiler, ister istemez, o yeni Kentlere doğru süzöldüler. Kent koltuğunda bir iş yapabilmek için, Kent "asil"lerinden birinin koltuğu altına sığınmak gerekti. Öyle sığıntı olanların Roma'da en çok ün kazanmış iki tipi görüldü: a) Kliyan, b) Pleb...

a) KLİYAN: Patrici'nin ailesi içine katıldı. Onun bir parçası oldu. Mekke'de Kliyan'ın karşılığında Abd denildi. Ne Kliyan ve ne Abd, sonradan, Medeniyet ilerledikçe beliren KÖLE değildir. Bugün, örneğin "Abd'ül Muttalip: Muttalip'in Kölesi" diye tercüme ediliyor. Yanlıştır. Köle, Medeniyet içinde bezirganca alınıp satılan kişidir. Yukarı Barbarlıkta henüz öyle bir Köle yoktur. Yalnız aile üyelerinden biri durumuna kabul edilmiş Kliyan veya Abd bambaşka kişidir.

b) PLEB: Patrici'nin ailesi dışında kaldı. Mekke'de Plebin karşılığına MÜSLÜM adı verilmiş görülüyor. Roma'nın Plebi gibi Mekke'nin Müslümü de (Hazreti Muhammed'in ve ashab-ı kiramın hepsi gibi), daha çok, ufak tefek alışveriş, küçük sanat ve Tarım işleriyle yaşardı.

Marks, Pleblerin toprak üretmeni olduklarını söylerken, Kent dışında ve ötesindeki -mülkiyeti ortakça Kente ait- topraklarda çalışan kimseleri anar.

Tekrar edelim. Gerek Kliyan, gerek Pleb, Medeniyetten önceki YUKARI BARBARLIK KONAĞI biçiminde yaşayan toplumun ürünüdürler.

2- KOMÜN: Bildiğimiz gibi Kent kurulmadan önce vardır. İlkel toplumlar, gerek VAHŞET, gerekse BARBARLIK çağlarında, toptan ORTAK MÜLKİYET ilişkileri içinde idiler. İster Aşağı Barbarlıktaki AVCI olsun, ister Orta Barbarlıktaki ÇOBAN olsun, ister Yukarı Barbarlıktaki EKİNCİ olsun, insanlar, her zaman, özellikle toprağın mülkiyetine hep birden, ortaklaşa sahip oldular.

Marks'ın ele aldığı Roma tarihi sonları Avrupa'sında ne görüyoruz? Birtakım Senyörlerin çevrelerini silahlı Aveneleri sarmış. Doğuda Senyörlere Türkler BEY, Rumlar AĞA demiştir. İngilizlerin TRAINERS, Fransızların SUTTE veya SUIVANTS, Almanların GEFOLGE dedikleri tip vardır. Buna Türkçe'de, ilkin Batı dillerindeki anlamına uygunca ARKADAŞ denilmiştir. Sonra Arapça (yardımcılar) demek olan, fakat soysuzlaştıkça kötuleyici anlamda kullanılan AVENE denilmiştir.

Marks, ortak mülkiyette bulunduğu ÇÖZÜLÜŞ biçimlerini, SOYUT olarak, daha çok EKONOMİK elemanlar halinde koyuyor ve birkaç türlü çözülüş (dissolution) erişiş biçimleri sayıyor. Sayı rakamları bir yana bırakılırsa, çözülüş biçimlerindeki belirlilik kalitece değişmiyor.

Somut tarih gelişimi içinde, aynı biçimleri, hiç değiştirilmemiş olarak buluyoruz.

Somut tarih olaylarını Morgan'ın sınırlamasıyla ele alalım. Burada açıkça görüyoruz. İlk toplum, ilkel sosyalizm Komünü biçimindedir. Bu Tarih öncesi Komün KENT biçimine girerken, Marks'ın "ÜÇÜNCÜ OLAĞAN BİÇİM" dediği durumla karşılaşılıyor. Yani Marks'ın üçüncü saydığı hal somut tarih hiyerarşisinde birinci sıraya giriyor.

Marks'ın onu üçüncü sayması şundan ileri geliyor: Konu, Roma'nın yıkılışı üzerine görülen gelişmeler çerçevesinde işle-

niyor. Doğrusu aranırsa, tarih boyunca bu konak, zaman zaman kimi birinci, kimi de üçüncü konak olarak "TEKERRÜR" etmiş durmuştur. O bakımdan, aynı konağı bir yerde ve zamanda üçüncü, başka bir yerde ve zamanda birinci saymak yanlış olmaz.

İlk Medeniyet Kentte başladığına göre, Kent, ileri bir toplum biçimi idi. Mantıkça, ileri bir toplum, geri toplumu her zaman yenmeliydi. Öyle olduğu halde, Kentten -tarihçe- bir çağ daha geri ve eski olan Komün, zaman zaman Kenti alt edip yıktı. Onun için Kentten önce gelmesi gereken Komün, zaman oldu, Kentten sonra da geldi. Hatta bir yol Medeniyet kurulduktan sonra, hemen daima Kentin ardından onu yıkan Komün gelir oldu. Barbar Komün konağının toplumcul ve ekonomik ilişkileri, Kent yıkılırken, erimiş Medeniyetin üzerinde yeniden suyun yüzüne çıkabildi.

Bu, kıyasıya diyalektik gidiştir. Sosyal konakların somut hiyerarşisine göre sıraya dizilince iş başkalaşır. Örneğin, Roma Tarihi için "SON" gibi görünen KOMÜN (Cermen Barbarları), somut insanlık tarihi için "İLK" durumda bulunur.

Somut tarihte eskimiş KENT İLİŞKİLERİ'ni yıkan KOMÜN, bir tek ve homojen toplum konağı değildir. Tarihçil Devrimlerin hepsi, ilkel sosyalist Komün çağını yaşayan, tümüyle Barbar toplumların vurucu güçlerinden doğmuştur. Ancak, o Barbar güçlerin kimisi YUKARI BARBARLIK konağında, kimisi ORTA BARBARLIK konağında bulunmuşlardır.

Grundrisse'de bütün tarihçil ayrıntılara bağlı toplum karakterlerinden özlü ve özet olarak MÜLKİYET İLİŞKİLERİ çıkarılmıştır. Bu mülkiyet ilişkilerinin Doğulu veya Romalı biçimleri arasındaki fark, Kent ile Komünler arasındaki ilişki farklarına dayanır. **Grundrisse**, daha çok, Akdeniz ortamında yaşamış Kent ve Komün ilişkileri içindeki ortak mülkiyet biçimleri ve çözümleri üzerinde durmuştur.

XLV

İLKEL BASAMAK-DİRLİK DÜZENİ-BARBAR SALGINI

Buraya dek incelediğimiz karakterlerden şu sonuç ortaya çıkıyor:
1- KLİYAN Kentin (daha doğrusu Medeniyetin), AVENE Komünün (daha doğrusu Orta Çağın) İLK başlangıç dönemlerindeki insan tipleridir.

2- KÖLE Kentin (daha doğrusu Medeniyetin), SERF Komünün (daha doğrusu Orta Çağın) SON gelişim dönemlerindeki insan tipleridir.

Antik tarihte insanın alınır satılır, kırılır atılır aygıt ve hayvan durumuna sokulması demek olan KÖLELİK, çok ayaklanmalara, isyanlara kapı açtı. Yalnız, sosyal bir sınıf olarak, iktidara gelip yeni bir sosyal düzen kuramadı.

Barbarlarca Medeniyete dışarıdan baskın yapılarak başarılan TARİHCİL DEVRİM Medeniyet apsesini yarmadıkça, yüzde yüz Medeniyet etkisi altında kalmış olan toplumlar, bütünüyle taşlaşmış mezara gömüldüler. Irak'taki Sümerler, Akadlar, Mısır'daki Firavun sülaleleri ve ilh. gibi.

Tersine, Medeniyet toplumu dışarıdan Barbar akınlarıyla TARİHCİL DEVRİM'e uğradığı zaman, iş başka türlü oldu. Medeni toplumu boyunduruklayan insanlar, ortak mülkiyet prensibine dayanan ve o karakteriyle ilkel de olsa, SOSYALİST olan Komünün insanları idiler. O yüzden, Barbar Komünün boyunduruğuna girenler, bütün insanlık haklarından yoksul bırakılmadılar. Tarım temeli üzerine kurulmuş TEFECİ-BEZİRGAN ekonomisinde boyunduruklanan (Medenilerce esir alınan) insanlar gibi Köle olmadılar. Hatta; Köle adını taşıdıkları sürece, Medeniyet Kölelerinden ayrı durumda kaldılar.

Medeniyette Kölelik, çetin şartlı bir alt sınıf idi. Gerçi, bütün Bezirgan Medeniyetleri son günlerini yaşarken, Kölelik verimsizleşti ve bu yüzden Roma'nın son günlerinde olduğu gibi, kendi kendisini inkâra başladı. Ancak, Medeniyet düzeni ayakta kaldıkça, taşlaşmış KÖLE-EFENDİ sosyal ilişkileri, hiçbir zaman katılığını yitirmedi. Tek Tanrılı dinlerin Köle azat etmeyi ibadet saydığı toplumlarda bile, Kölelik kaldırılmadı. Genel ve pratik olarak tümüyle Kölelik, prensip halinden çıkmadı.

Barbar Komün, boyundurukladığı insana efendilik değil, sadece egemenlik tasladı. Bu tutum, hiç değilse bir geçit çağı için, orantılı ve izafi olarak, insanların yarım hürriyete kavuşmasına benzedi.

Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kuruluş günlerinde yaşayan DİRLİK DÜZENİ içinde, fethedilen insanlar, Toprak Kölesi değil, Serften bile daha hür çiftçi idiler.

Batı Avrupa'da Barbar Cermen ve Frank krallıkları başka türlü olmadılar. Fransa'da MEROVELİLER çağı, Osmanlı Dirlik Düzenini andıran toprak ilişkilerini yaşadı.

14. ve 15. yüzyıllar İngilteresi de böyle idi. Yalnız, orada farklı başka yeni bir durum doğmuştu. Kapitalizm başlamak üzere idi. "**Das Kapital**"'in üzerinde durduğu hür ve otonom küçük ekinci tipleri öyle bir "Altın Çağ" köylüleri oldular.

Bu özelliği, daha duruca kavrayabilmek için, azıcık soyutlaştırılalım. Barbar kabile geldi. Eski yerleşik ve tarımla uğraşan toplumu egemenliği altına soktu. O zaman insan üretim ve mülkiyet ilişkilerinde ne görüyoruz?

Grundrisse öyle durumlar için, bir hipotez veya farz ve kabul edilecek tahmin yapıyor. Yaptığı, gerçek tarih olaylarının en aslına uygun gidişidir. Ve şöyle der:

"Öyle tarihcil proseler farz ve kabul etmek yerinde olur ki, orada belirli bir millet ve ilh. bir kişiler yığını gerçekten hür emekçiler durumuna değilse bile, -henüz öyle değildirler- hiç değilse farazi olarak (virtuellemen), hür emekçiler durumuna sokulmuştur; o emekçilerin tek mülkiyeti, var olan değerlerle değiş edebildikleri iş güçleridir. Bu kişilerin karşısında, bütün objektif üretim şartları, onların mülkiyeti değilmiş, başkasının mülkiyeti imiş gibi vardırlar; ama aynı zamanda, belli bir kertede, canlı emek sayesinde edinilebilecek olan değişebilir değerler gibi vardırlar. Bu tarihcil çözümlü proseleri başka başka görüntüde görünürler." (39-40)

Grundrisse bu satırlarla başlıca iki büyük tarihcil olayın üzerine basıyor:

1- Bir HÜRLEŞME vardır. Ama bu durum, modern kapitalizmde görülen HÜR İŞÇİ gibi gerçekten hürleşme kavuşmuşluk değildir. Ortada bir hayli FARAZÎ (virtuel) karakter gösteren bir hürleşme, serbestlik vardır. Gerçekten hürleşmek iki anlam taşır: Bir yanda emekçinin, objektif üretim şartlarından serbest kalması vardır, öte yanda emekçinin, gerek Komünden, gerekse herhangi bir Efendi yahut Bey mülkiyet ve egemenliğinden serbest kalması vardır. Bu iki anlamda tam bir serbestlik bulunduğu zaman, Antik Çağ ortadan kalkmış, yerine kapitalizm çağı başlamış olur. Yani, hür işçi ile üretim şartlarının sahibi kesilen patron karşı karşıya kalırlar.

Grundrisse'nin belirtilen farazi hürleşme, izafi serbestlik, kapitalizmin hür ücretliliği değildir. Tarihcil prose henüz kapitalizme varamamıştır. Prekapitalizm çağındadır.

2- "TARİHCİL PROSELER" bir tek değil, birçoğurlar. **Grundrisse**, bunu özenle belirtiyor. Yalnız, o çeşitli proselerin ayrıntılarına girmiyor.

Biz o çeşitli proseleri tarihin sosyal oluşlar zinciri içinde ele alabiliriz. İlk Sümer toplumunun Barbarlıktan Medeniyete geçişi üzerine elimizde hemen hemen hiçbir malzeme net değil. Buna karşılık, ilk Kent Medeniyeti bir yol doğduktan sonra, onu temizleyen Barbar akınlarından pek çok örnekler biliyoruz. Onları başlıca iki toplum biçimi içinde derleyip toparlamak elden gelir:

a) YUKARI BARBARLIK'tan Medeniyete geçiş gerçekleşti mi, Kent içinde Kliyan ile Pleb tipleri kalkar; onların yerine kaskatı, hürriyetsiz KÖLE sosyal sınıfı geçer. Bu, bildiğimiz ünlü orijinal Medeniyetlerin klasik tarihlerde ayrıntılarıyla açıklanmış GİDİŞİ prosesidir.

b) ORTA BARBARLIK'tan Medeniyete geçiş: Yakın ve Uzak Doğuda TÜRK-MOĞOL göçebe akınları, Batıda HUN-CERMEN göçebe akınları (tarihteki deyimle ULUSLARIN GÖÇÜ, Muhaceret-i Akvam) bu geçişin örneğidir.

Orada Komünün seçimle başa geçirilen asker şefi sivrilerek kral olur. Olur olmaz yanındaki "ARKADAŞLAR"ı yerine kimler geçer?

İşte burada tarihcil prose bakımından, birbirine zıt yönde gelişimler önümüze çıkar. Evrencil insanlık tarihinde tuttuğu yere ve zamana göre bambaşka tipler görülür.

O tiplerin hepsindeki insan, önce kaskatı hürriyetsiz, yani KÖLE değildir. Böyle olmakla birlikte, içine düştükleri SOSYAL ORTAM'a göre, bu insanların kaderleri, iki zıt yöne çevrilir. O iki yönü gözümüzde en klasik biçimiyle belirtecek örnekler Hindistan ile Batı Avrupa'da görüldü:

1- HİNDİSTAN'DA: Tarihcil prose, kapitalizm gibi GENİŞ YENİDEN ÜRETİM yapan bir ekonomik gelişime uğramadı. Yerinde saydı. Barbar Komünün o topluma getirdiği VIRTUEL hürriyet taşlaşıp kaldı. Fatih kabile, toplumun kutsal din veya savaş Kastı oldu. Yenilgiye uğrayan öteki yığınlar, zanaat yahut tarım işlerinde kastlaştılar.

Marks'ın "KASTLAR SİSTEMİ" dediği şey budur. Toplumu o fosilleşen ekonomik ve sosyal ilişkiler durumundan söküp çıkarmak, kendiliğinden, yani kendi iç güçlerinden gelemez. Ancak dışarıdan zor gerekir. Bu da başlıca iki biçimde gerçekleşiyor. Birisi Antik Barbar akınıyla, ötekisi Modern Kapitalist akınıyla...

Klasik Antik Barbar akınları, Tarihcil Devrimler yaptılar, toplumu o taşlaşmış hali içinde altüst ve harman ettiler. Kastlar kabuğunu kırıp yeni gelişimlere kapı açtılar. Ancak; Hindistan, her

yanı dünyanın en aşılmaz dağları ve en korkunç derin denizlerle çevrili bir ülke idi. Barbar akınları, Hint toplumu için, ancak binlerce yılda bir gelen şans oldu. O da, hiçbir zaman, tam bir altüstlük sağlayamadı.

Tarih öncesinde, Sümerlerden İndüs ırmağı boyuna atılmış gözüken Kentleşmeler üzerine, belki Tufan Irak Medeniyetine inerken, Asya Barbarları Hindistan'a indiler. Ondan sonra geçen binlerce yıl, Kastları ebedileştirdi. Akdeniz Grek Medeniyetinin tasfiyesini yapan İskender, Hindistan'ın kapılarından öteye geçmedi. İskender'den sonra Hindistan'a yapılan bütün Barbar akınları, oradaki Antik Medeniyetçe, hemen kolaylıkla -söz yerinde ise- AMORTİZE edildi. Ve Hindistan, Kastlar ile başbaşa kaldı.

İkinci ihtimal kapitalizm çağında belirdi. Ta uzaklardaki Batı Avrupa'dan, iliklerine dek kişicil ve çıkarıcı kapitalizm geldi. Sarsılmaz Kastlar Sistemiyle, sarsılmaz bir efsane hayvan Dinozor gibi yatan koca Hindistan'ı sistemlice yağma ve çapul etti. Dünyanın en dayanılmaz şartlı SÖMÜRGE durumuna soktu.

Kapitalizm, Kastlar kamburu üstüne Emperyalizm kamburunu bindirmekle yetindi. Avrupa metropollerinin Hintli uşaklarına dağıtabildikleri KAPİTALİZM SADAKASI, ülkeyi geniş yeniden üretim ekonomisine ve toplumuna götürmekten uzak kaldı. Böylece; fosilleşmiş acıklı Kastlar Sistemi, uzun yıllar evren işçi sınıfının sosyalizmini bekleyecekti.

2- AVRUPA'DA: Avrupa'da tarihcil prose, yıkılan Roma Antik Medeniyetinin yerine DEREBEYLİK SİSTEMİ'ni getirdi. Burada, Marks'ın deyimiyle: *"İSTER ÇALIŞAN MÜLK SAHİBİ OLSUN, İSTER MÜLK SAHİBİ ÇALIŞSIN"*, yeni insan kümeleri doğdu. Marks'ın *"DÖRDÜNCÜ ÇÖZÜLÜŞ"* adını verdiği biçimde ortak mülkiyetin eriyiş ortamı geçildi.

Avrupa'da Derebeyliğin yerleştiği çağlarda, o çözülüş biçimlerinden ikincisi ile üçüncüsü akıp geçti.

Birinci çözülüşte, ilkel Komün veya Orta Barbarlar, Tarım ekonomisine geçerek Yukarı Barbar Kentini kurdular. Ortaya çıkan toprak ilişkileri, henüz mülkiyeti toplumun olan toprak üzerinde çalışan üretmenleri yarattı. Çözülüşle ilkel Komünün vardığı mülkiyet biçimi ortaya çıktı.

Dördüncü çözülüş, o kurulmuş Kent içinde belirlediği zaman, KÖLE-EFENDİ ilişkilerine yol açtı. Kent dışında belirlediği zaman, Orta Barbarlığın zaptettiği SERF-BEY ilişkilerine yol açtı. Ortak mülkiyet, o sınıf münasebetleriyle damgalandı.

Buraya dek, Marks'ın **Grundrisse**'de açıkladığı dört çözüm biçimini özetledik. Bu dört biçimden birinci çözüm, başlangıcı, dördüncü çözüm, sonu gösteriyorlar. Biz, bu başlangıç ve son çözümleri bundan önce anlatılan iki ayrımda gördük.

Şimdi, başlangıçla son arasında orta yere gelen ikinci ve üçüncü çözüm biçimlerini izleyebiliriz. Marks'ın dört çözüm biçimini anlattıktan bir sahife sonra belirttiği ve birinci ve ikinci "TARİH-CİL HAL: Etat Historique"lere karşılık düşerler.

XLVI

KÖLE-SERF

Grundrisse, toprak üretimiyle ilgisi bakımından, en çok Köle ve Serf kurumları üzerinde durdu.

Niçin, aynı Tarım üretimi uğruna çalışanlardan bir bölümü KÖLE, başka bir bölümü SERF oldu? **Grundrisse** bunun üzerinde durmadı.

Biz problemi incelemek üzere öncüleyin (apriori) yapıyormuşça, ilkin şu hipotezi koyalım:

- 1- Köle: KENT'in ürünüdür,
- 2- Serf: KOMÜN'ün ürünüdür.

Daha doğrusu:

- 1- KÖLE: Kent'in içinde Kliyan'ın yerini tuttu,
- 2- SERF: Komünün içinde Avene'nin yerini tuttu.

Kent PATRİCİ'si, ilkin ailesine yardımcı olarak aile içine aldığı yavaşça Kliyanlardan yararlandı. Medenileştikçe fütühat yapan Kentliler, zaferlerin bol bol getirdiği esirleri Köle olarak çalıştırma yolunu tuttular. Böylece Köle, aile içinde Kliyandan daha çok yadlaşmış (yabancılaşmış) ve hürriyetini yitirmiş bir insan idi.

Komün BEY'i, ilk fütühatını eşit arkadaşları ile yaptı. Biraz irkilip irileşince, savaş yoldaşlarını Avene durumuna soktu. Gene de Bey, yanında beslediği Avene ile çapul yaparak bir çeşit kolay geçim yolu sağlamıştı.

Zamanla; Çobanlık üretimi yerine Tarım ekonomisi geçti. Tarım ürünü yanında, Avene ile yapılacak çapulun verimi ve değeri iğretileşti. Daha oturaklı Tarım üretiminde çalışacak yabancı yığınlar, toprak üzerinde Serf durumuna getirildiler.

Görüyoruz. Kliyan ile Avene gibi, Köle ve Serf de gelişigüzel tesadüf yahut keyfi davranış ile ortaya çıkmadı. Hepsisi, belirli toplum biçimlerinin kaçınılmaz ürünleri oldu.

Köle, Kentin MEDENİLEŞME KONAĞI'nda, Serf, Komünün MEDENİLEŞME KONAĞI'nda ortaya çıktı. Serfin ortaya çıktığı konağa, Çoban ekonomisinin Tarım ekonomisine geçiş konağı da denebilir. Böylece gerek Köle, gerekse S erf, iki ayrı tipte ekonomik ve sosyal ilişkilerden doğdu.

Doğuş karakterlerine göre KÖLE statik, SERF dinamik birer gelişimin elemanı oldular. Köle, bütün Antik Medeniyetleri batırdı. S erf, köleleşmediği ölçüde hürleşmeye doğru gelişti ve Batı toplumunu Derebeylik düzeninden Kapitalizme geçiren döner plakalardan, manivelalardan biri oldu.

O sebeple **Grundrisse**, daha çok Serfliğin gelişimi üzerinden bulunduğu ilginç sonuçlara yer verdi. Bu sonuçlar Marks'ın "CERMANİK MÜLKİYET BİÇİMİ" adıyla andığı ORTA ÇAĞ düzeni, yani DEREBEYLİK sistemi içinde görüldü.

Batıda "ORTA ÇAĞ" adıyla anılan ekonomik ve sosyal düzen ne idi? Onu Marks'tan daha derin temeliyle belirten kimse bulunmadı. Şöyle anlattı:

"Temelinde, mülk sahibinin kendi var oluş yordamı budur: Mülkiyet sakini artık çalışmaz; onun mülkiyeti içine, üretim şartları arasında, emekçinin kendisi ve S erf ve ilh. olarak girmiş bulunur." (39)

Batıda Kentin PATRİCİ'si, ilkin bizzat kendisi basit bir toprak emekçisi köylü, küçük ekincidir. Yani, Patrici, Tarım üretiminde fiilen çalışmakla işe başlar.

Barbar BEY ise, askercil demokrasinin savaşı zanaat haline getirmiş fütühat elebaşısıdır. Değ il yercil ekonomi işlerinde çalışmasın, istese çalışamaz. Çünkü o Bey doğrudan doğruya Çobanlıktan gelmiştir. Tek sözcükle BİLMEZ Tarımın ne olduğunu.

Kentin fatih asilleri (Patriciler) ile Komünün fatih beyleri (önce Şövalyeler, İlbler, sonra Derebeyler) arasında göze çarpan derin başkalık, hatta uçurum buradan gelir.

Ne var ki Barbar Beyler, savaş zanaatlarında yürürken, talipleri yüzlerine güldü mü, gözü alabildiğine geniş topraklara ve o topraklar üzerinde yaygın insan yığınlarına ansızın EGEMEN duruma girmişlerdir. Onların bir anda anladıkları şey bu egemeliklidir. Mülkiyet değ ildir.

Ne toprağın, ne insanın üzerinde MÜLKİYET ilişkisi kurmak, Barbar Komün insanı için bilinen şey değ ildir. Onu ancak çok sonraları, geçmiş Medeniyetlerin sofrasında öğrenecektir.

Bu yüzden, Komün Beyleri, ellerine geçen topraklara o zamana dek alışageldikleri gözle bakarlar. Onların gelenek ve göreneklerine

göre her şey orta malıdır. Toprak da herkesin yararlandığına ortak mülkiyeti olabilir. İlk Roma çağlarındaki AGER PUBLİCUS, İslamlık-taki MIRI ARAZİ, bu bakışın ürünüdür.

Gene aynı gelenek, görenek ve toprak üretimiyle uğraşmamış olmak, Patrici'ce davranışın tersine, insanı Köle olarak çalıştırmayı şart koşmaz.

Aslına bakarsak Kent de ilkin bir Komün tarafından kurulmuştur. Farkı, Kent kuranların Tarıma ulaşmış Yukarı Barbar oluşlarından ileri gelir. Ve Kentte Kandaşların toprak üretimi ile çalışmalarını, onlarda, Komünün ortak mülkü olan toprağa karşı bir mülkiyet içgüdüğü yaratır. Orada mülkiyetle egemenlik birbirine katılır.

Marks, gerek Serflik, gerekse giderek Kölelik ilişkilerinin toplumda ekonomik anlamıyla gelişmelerini hep birden şöyle anlatır:

"Bu DOMINATION: EGEMENLİK İLİŞKİSİ, burada, esaslı bir benimseme (appropriation: Sahip çıkma) ilişkisi gibi görünür. Hayvana, yere ve ilh. karşı egemenlik ilişkisi gösterilemez ve olamaz; çünkü, hayvan da bir görev yerine getirdiği halde, benimseme ilişkisi içinde bulunur. O egemenlik ilişkisini şartlandıran şey yabancı bir iradenin benimsenişidir. İradesi bulunmayan şey, örneğin hayvan, gerçi hizmet edebilir; ama, o şeye sahip olan, o şeyin efendisi haline gelmez. Öyle ise görüyoruz, burada HEM EGEMENLİK İLİŞKİSİ, HEM KULLUK (SERVİTÜDE) İLİŞKİSİ, ikisi birden üretim aletlerinin benimsenışı kavramı içinde toplanır. Bu ilişki, bütün ilkel mülkiyet ve üretim ilişkilerinin, sınırlarını deyimlendirdiği gibi, hem gelişimleri için ve hem de ortadan kalkmaları için gerekli olan mayayı teşkil eder." (40)

Kliyan ve Avene, henüz böyle sosyal ilişkiler içinde asıl mülk sahibine ve ailesine karşı yadlaşmış birer sosyal sınıf değildiler. Belki ileride, tarihcil gelişim şartlarına göre, sosyal sınıfların tohumu olacaklardır.

Bununla birlikte, egemenlik, bir benimseyişin, sahip çıkmanın başlangıcı olmuştur. Osmanlı Miri topraklarında "Beyt-ül Mal-i Müslimin" adına KONTROL yapan Beylere, son zamanlara dek, "Sahib-ül Arz: Yerin Sahibi" denirdi. Sahip sözcüğü, ilkin Arapça'da lügat anlamı ile "KORUYUCU" demektir. Ancak, sonraları, toprağı ve üretmeni korumakla görevli olan "Sahib-ül Arz"ların nasıl "MÜLKİYET SAHİBİ" durumuna doğru soysuzlaştıklarını ve Derebeyleştiklerini yerinde görmüştük.

Bu ayrılıkları gözden geçirince anlıyoruz. Kölelik, Kent biçimine girmiş Komünün son basamağıdır. Serflik, Kent biçimine girememiş KOMÜN'ün son basamağıdır. Bu iki kurum, önce Komünün başını yerler; sonra, Kölelik üzerine dayanan Medeniyetin ve Serflik üzerine dayanan Derebeyliğin başını yerler.

XLVII

ORTA ÇAĞ KÜÇÜK EKİNCİSİ

Tarihte Köleliğin sonu, orijinal Antik Medeniyetin yok olması ve Tarihçil Devrimin başlaması demektir. Kölelikten sonra yeni bir sosyal devrimin toplumda belirdiği görülmemiştir.

Tarihçil Devrimlerin uzun çağını kapatıp Sosyal devrimler çağını aşan, Serflik kurumunun gelişimi olmuştur. Bu gelişimin somut adına AVRUPA ORTA ÇAĞI diyoruz.

Marks'ın soyut olarak ele aldığı Orta Çağ yahut Cermen Çağı, Serflik çağı diye de adlandırılabilir. Orta Çağda iki tip emekçi insan ortaya çıktı:

1- KÜÇÜK EKİNCİLER,

2- ESNAFLAR... Bu iki tip insan da, Orta Çağın KÜÇÜKBURJUVA kümelerini teşkil ederler. Kapital öncesi gelirler. Kapitale sebep olurlar.

Grundrisse Orta Çağ küçük ekinciliğini şöyle karakterize eder:

"Çalışan kişi toprakla kendisine ait bir şey imiş gibi ilgilenir. Toprağın mülk sahibi imiş gibi çalışır ve üretir. En iyi durumda yalnız toprağı işleyen kişi olmakla kalmaz; aynı zamanda toprağı kendi mülkiyetinde tutarak, toprakla çalışan kimse olarak ilişkili bulunur. Farazi olarak, toprağın mülkiyeti içinde, hem ilk maddenin, hem orijinal (aslından beri) aletin, toprağın kendisinin ve kendiliğinden bitmiş yer ürünlerinin mülkiyeti de bulunur. İlkel biçimiyle gözönüne getirilen bu ilişki, bize kişiyi, toprağı benimseyen, orada ilk maddeyi bulan, aleti bulan ve emekle yaratılmamış olup toprağın kendisince yaratılmış yaşama araçlarını bulan kişi olarak gösterir. Bu ilişki yeniden üretilir üretilmez, ikinci kerte aletlerin ve bizzat emeğin yarattığı ürünlerin fıskırdığı görülür; ve bütün bunlar ilkel biçimleriyle arazi mülkiyeti içinde bulunur." (36-37)

Marks, bu çeşit üretim yordamındaki mülkiyet ilişkisine "DAHA CEVHERLİ MÜLKİYET İLİŞKİSİ" der.

"Bu bir numaralı tarihcil hal, (emeğin sermaye ile olan) ilişkisi içinde inkâr edilir yahut o ilişki içinde tarihcil çözümünü bulmaya adanmış olur." (37)

Grundrisse'nin yukarıki tanımlaması, Kent içinde ilk eşit Kandaşların paylaştıkları toprakları gözönüne getiriyor. Orada, çalışan ile mülk sahibi aynı kişidir. Ancak, Kent içinde bile, ilk zamanlar, Kentdaş üretmen çiftçi, toprağın açıkça "mülkiyet sahibi" olmaktan uzaktır. Kentdaşlar, daha çok, tapınağın veya toplumun, yani Allahın sayılan toprak üzerinde eşit haklı TASARRUF sahipleri olarak görünürler.

Bunu, "Asyalı" olan Irak ve Mısır Kentlerinde daha açık görüyoruz. Ne var ki, Akdeniz Bezirgan Kentlerinde bile keyfiyet, nitelik bakımından Kent, aynı ilişkilerle doğmuştur. Roma'da belli sürelerle yapılan CENS araştırmaları vardır. Orada bütün Kentdaşlar, yoklama yerine bir eksiksiz toplaşırılar. Varlarını yoklarını açıklayıp doğruca yazdırırlar.

Osmanlı toprak düzenindeki "TAHRİR" adını alan resmi kontroller de, Roma'nın "Cens" usulünü andırır. Bütün bunlar toprak üzerindeki mülkiyet sahibinin henüz KOMÜN olduğunu gösterir. Kişilere verilen, yalnız tasarruf (işleyip yararlanma) hakkıdır ve bu hak bile, eşitliği bozmasın diye, sık sık denetlenir.

Göçebelikten gelen Komün, fütuhatla ele geçirdiği topraklar üzerinde, daha başka türlü bir münasebet kuramaz. Ancak, kendiliğinden bir basamak ileri bir toplum olan Kent içindeki toprak ilişkilerini, hemen hemen oldukları gibi benimseyip uygular.

Bu uygulamanın en belli örneği, Osmanlılıkta görülen ünlü DİRLİK DÜZENİ'dir. Bu düzene göre (Roma'nın AGER PUBLİC dediği) "MİRÎ TOPRAK"ların "RAKABESİ" (yani mülkiyet ve kontrolü), "MÜSLÜMANLAR MAL EVİNİN", yani bütünüyle toplumundur. "Çiftçi"ye, verimi de gözönünde tutularak, eşitçe üleştirilen toprağın yalnız tasarruf hakkı bağışlanmıştıdır. Beyin bu toprak üzerinde ne mülkiyet, ne tasarruf diye hiçbir hakkı bulunamaz.

Sonra nasıl oldu da ÇİFTÇİLER, kimi yerde mülk sahibi, kimi yerde "YERLERİN ESİRİ" durumuna girdi? Buna karşılık, nasıl oldu da ne mülkiyet ne de tasarruf hakkı bulunmayan "SAHİB-ÜL ARZ" Beyler, yavaş yavaş "EŞRAF, AYAN, MÜTEGALLİBE" adlarıyla, koruyup savunacakları topraklar ve üretmen insanlar üzerinde, mal sahibi haline geldiler? Yani Batının "FEODAL: Derebeyi" dediği sosyal sınıfı biçimlendirdiler? Buna, Osmanlı toprak düzeni üzerine **"OSMANLI TARİHİNİN MADDESİ"** etüdümüzden bir özet olarak aktardığımız **"TARİH-DEVİRİM-SOSYALİZM"** kitabında kısaca dokunduk.

Marks, o gelişimin derin mekanizmasını çok daha ilkel başlangıcından ele alıyor. İlk toprağa el atan çiftçi, toprakta, hemen herşeyi hazırca, "Hudayinabit" olarak buluyor. Onlara Komün aracılığı ile sahip çıkıyor. Onun için, başta toprak gelmek üzere, Komün sayesinde edindiği aletleri, ilk maddeleri, ürünleri modern anlamdaki MÜLKİYET biçiminde kendi kişiliğinin tekeline koyamıyor.

Gel zaman, git zaman emekçi kişi toprak üzerinde üretime devam etti mi, her seferinde YENİDEN ÜRETİM yapmaya başlar ve bu daha küçük köylü ekonomisinde yeniden üretilen "aletler ve ürünler", çiftçi emeğinin yarattığı olurlar. Bu yüzden, emek ürünü olan her yeniden üretilmiş nesnenin benimsenmesi, "KİŞİ MÜLKİYETİ" biçimine doğru gelişir.

Nitekim Osmanlı "Miri Toprak" düzeninin ilk çağı olan DİRLİK DÜZENİ sırasında, Kanunlara göre dahi toprak, toplumun mülkü sayılır. Ama, toprak üzerinde kurulan "EBNİYE, ESCAR ve GÜRÜM" (yapılar, ağaçlar, asmalar) gibi çiftçinin alınteri ile yarattığı nesnelere, gerçekten KİŞİ MÜLKÜ sayılır. Bu durum toprakla üzerinde yaratılan nesnelere arasında kapanmaz bir çelişki yaratır. Zaman ilerledikçe mülkiyet hakkı yapılar, ağaçlar ve ürünler kanalından toprağa da bulaşıp yerleşecektir.

İşte Marks'ın gerek **Grundrisse**, gerekse "**Kapital**" yazılarında "KÖYLÜLÜĞÜN ALTIN ÇAĞI" diye andığı İngiliz "YEOMEN" tipi böyle doğdu. Engels'in (**Orijin etc.**), Roma Medeniyeti batarken, Kölelik artık verimsizleştiği için, Barbar akınları altında ortaya çıkıp yayıldığını belirttiği "KOLON"lar tipi de böyle doğdu.

Antik tarihte, her orijinal Medeniyet batıp yerine yenisi çıkarken, ikisi arasında, daima Barbar akınlarının yaptığı "TARİHCİL DEVRİMLER" görüldüğünü biliyoruz. Bu devrimlerin üretim temelinde yarattığı şey, bir çeşit Antik ve kendiliğinden TOPRAK İHTİLALİ denilecek şeydi. O toprak ihtilali sayesinde, örneğin Osmanlı Dirlik Düzenine bağlı ilk "ÇİFTÇİ" veya "REAYA" tipleri de böyle doğdu.

XLVIII

ORTA ÇAĞ KÜÇÜK ESNAFI

Roma Kadim Medeniyeti çökerken, barbar akınları ortasında, Marks'ın "İkinci Çözülüş" dediği olay belirdi. Bu olay, kişinin ortak mülkiyetle bağlarını büsbütün koparması idi. Bu kopuşma ile ortaya çıkan emekçi insan tipinin en son biçimi "ORTA ÇAĞ ESNAFI-

LIĞI" oldu. Orta Çağ dışındaki esnafılığı, Orta Çağ esnafılığı ile karıştırmamalıdır. Örneğin kapitalizmde de "ESNAF" vardır. Kapitalist sınıfı, sayıca azalıp, büyük güçleri tekelinde tuttukça, yapma tedbirlerle, işçi sınıfı içinde bile, aristokrat bir yarı esnaf tipi türetir.

O tip türeme "esnaf", Roma'nın son günlerinde her sabah zenginleri "EKMEK VE SİRİK" dileğiyle selamlayan, modern ayak takımına benzetilebilir. Modern şehir küçükburjuvazisi, en ufak kollektif savunma örgüt ve aracından yoksuldur. Finans-Kapital, attığı olta yemleriyle o küçükburjuvaziyi kursağından yakalar, bağırta çağırta kendi zafer ve zulüm (sömürü ve baskı) arabasına beygir yerine takıp kullanabilir.

Faşizm, bu trajedinin en acıklı örneğidir. Orta Çağ esnafılığı, Komünün ortak mülkiyetine Orta Çağ ekincilerinden daha uzaktır. Ortak mülkiyeti anaya benzetirsek, küçük ekinci, olgunlaşmış ve doğum sancılarında az önce havsala berzahına [legen kemiği aralığına] girmiş çocuğa benzer; henüz ana karnında sayılır. Esnaf doğmuş, yalnız, göbek bağı henüz anasının plasentasından kopmamış çocuğa benzer.

Eski Komünün gölgesi olsun, Orta Çağ esnafının üstünde jürandlar, Loncalar biçiminde koruyuculuk yapmaktan henüz çıkmamıştır.

Marks bu durumu bütün canlılığı ile karakterize eder:

"İkinci hal: ALETİN MÜLKİYETİDİR; emekçinin, şahsına ait olan aletle ilişkisidir; emekçi, aletin mülk sahibi gibi çalışır. (Not 12: Burası aletin kişi emeğine boyun eğdiği konaktır; bu durum, emeğin üreticiliğinin prodüktivitesinin özellikle dar bir gelişim düzeyidir. s. 44) Buradaki kişi mülkiyet sahibi emekçidir. Yahut emekçi mülkiyet sahibidir. Bu durum, arazi mülkiyetinin yanına ve dışına konulmuş bir bağımsız biçimdir; bu durum, emeğin esnafı ve şehircil gelişimidir. Orada emek artık, birinci biçimde olduğu gibi, arazi mülkiyetinin arzi ve ek bir faktörü olmaktan çıkmıştır. Esnafın mülkiyeti olan ilk madde ile yaşama araçları, bundan böyle, kendi zanaatı ve alet mülkiyetiyle dolaylandırılmış (mediatize edilmiş) bulunur. Artık ikincil bir tarihcil sahanlıktayız. Bu tarihcil basamak, emekçisiyle aynı zamanda ve onun dışında var olur ama önemli bir değişikliğin alametlerini gösterir; çünkü, İKİNCİ MÜLKİYET TÜRÜ VEYA BU MÜLKİYETE SAHİP EMEKÇİ, ÖZERK (OTONOM) BİR KURUM HALİNE GELMİŞTİR. Aletin kendisi

bir emek ürünü olduğundan, o da emekle elde edilmiş mülkiyeti teşkil edici bir eleman olduğu için, bundan önceki durumda olduğu gibi topluluk, artık kendiliğinden (spontane: Hedayinabit) ve tabii biçimiyle gözükmez. Tam tersine, burada, emekçinin kendisince üretilmiş bir topluluk, neden sonra, ikinci kerte düzeyde (ikincil seviyede) doğmuş bir topluluk vardır. Şüphe yok, aletin mülkiyeti emeğin üretim şartlarının mülkiyeti demek olduğu vakit, alet, gerçek faaliyet içinde kişicil emeğin ARACI'ndan başka bir şey değildir. Aleti olduğu gibi benimsemek zanaatı, üretim aracı olarak elden geçirmek ve işletmek zanaatı, emekçinin hususi bir becerisi, bir mahareti gibi gözükür; zanaat, emekçiyi aletin mülkiyet sahibi olarak ortaya koyar. Kısacası, içinde zanaatkar emeğinin hem kimesne (süje: Teba) olarak ve hem mülkiyet sahibi olarak teşekkül ettiği jurandlar veya Loncalar sisteminin esaslı karakteri, üretim aracı ile (mülkiyet olarak iş aletiyle) ilişkisinin hadleri (terimleri) içinde incelenebilir. Bu durum, mülkiyet olarak elde tutulan toprakla, yerle (olduğu gibi ilk madde ile) olan ilişkiden bambaşkadır. (İngilizcesi: Birinin mülkü olan toprakla, yerle ilişkiden, daha doğrusu toprağın mülkiyet olarak hammadde oluşundan bambaşkadır. [İng.101]) Kimesneyi (süjeyi), ister mülkiyet sahibi emekçi, ister emekçi mülkiyet sahibi olarak koysun, bu durum, üretim şartlarının hususi bir momenti (bir manivela anı) ile ilgilidir. Bu iki numaralı tarihcil haldir; bu hal, tabiatı iktizası [gereği], ancak birinci hale karşıt durumda var olabilir yahut, istenirse, değişikçe bir tamamlayıcı durumda var olabilir; ve kendisi de, sermayenin birinci formülü içinde inkâr edilir." (40)

Orta Çağ esnafılığı, bugünkü gibi cidden "sahipsiz" ve "Başıbozuk" esnaf, yani tek başına anarşiye düşmüş Donkişot değildir. Temiz, ilkel sosyalist Komünden gelmiş ortaklık ve kardeşlik havası ile yaşar.

"2. Emekçinin alete mülk sahibi olarak görüldüğü ilişkisinin çözülüşü: Nasıl, birinci mülkiyet biçimi, gerçek bir topluluğu ön şart biliyorsa; tıpkı öyle, bu alet mülkiyeti de, zanaatkar emeği olarak Manifaktür emeğinin hususi bir gelişim biçimini ön şart bilir; jurandlar, Loncalar ve ilh. sistemi o biçime bağlanır. Orada emek, henüz yarı artistiktir, yarı kendi kendisini amaç edinmiş ustalıktır. Hususi beceriklilik, aynı zamanda alete sahip olmayı garantiler. O zaman, söz yerinde ise, bir çalışma yordamının,

örgütünün ve aletinin mirası olur. Orta Çağ Kenti: Çalışma henüz şahsidir; kısmi istidadın [yetenek, yatkınlık] iyice belirli gelişimi ve kendiliğinden kabul edilmiş gelişimi vardır, ve ilh." (35)

Toplumdaki üretim ilişkileri, mülkiyet biçimini yukarıki durumlara getirince, yeni prose başlar. Doğan kapital, küçük köylünün toprağını, esnafın aletini elinden alır. Her iki üretmen, çalışma araçları üzerindeki mülklerinden edilir. O zaman, bu kişiler, "hür" emekçi adını alırlar. Onların, işgüçlerinden başka satacak şeyleri kalmamıştır. Ücret karşılığı işgücünü satın alan kişi, kapitalist olur; satan kişi, işçi olur ve kapitalizme geçilir.

Bundan sonra gelişen kapitalist mülkiyet biçimi, Marksizm'in ana kitaplarında yeterince, ayrıntılarıyla ve bütünlüğü ile en ufak elden geçirilmeye hacet kalmayacak biçimde açıklanmıştır.

SON